

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK

8. 11. 2017 ROČNÍK XIII

ADVOJKA.CZ

CENA 39 Kč

23

STO LET OD VŘŠR

Krotká Sergeje Loznici / rozhovor s Irenou Haiduk / dokumenty na festivalu v Jihlavě
divadelní Palm Off Fest / Moravský podzim a Expozice nové hudby / moderně-starodávný pop Ibeyi

Illustrace: Alexey Kuyumov, 2017

ISSN 1803-6635

Nech brouka žít

MILENA BARTLOVÁ

Lingvista a filosof George Lakoff se před loňskými prezidentskými volbami v USA neúspěšně pokoušel přesvědčit tým Hillary Clintonové, že volební strategie by měly stavět na jeho zjištění: lidé nevolí ani podle idejí (programů), ani podle sociálních zájmů, ale podle svých hodnot. Výsledek Babišova hnutí ANO na jedné straně a Zelených na druhé straně v letošních českých parlamentních volbách to potvrzuje. Zkusím se podívat na volební výsledky jako na symptomy a zeptat se, co z nich lze vyčíst o hodnotách dnešní české společnosti.

Prekvapivě velké procento hlasů dostala Babišova strana od lidí, kteří dříve volili sociální demokracii a komunisty, od generační skupiny nad pětapadesát. A to navzdory tomu, že sociální a zdravotnická politika ANO a jeho pravděpodobných pravicových koaličních partnerů životní podmínky starších a zejména důchodců může nemálo zhoršit. Jenže hodnotou, již tato početná skupina volila, byl odkaz do minulosti. Babišovi se totiž podařilo smazat a vynulovat význam připomínání toho, co kdo dělal v době předlistopadového režimu. Václav Klaus se kdysi snažil o totéž, ale nedůsledně, Babišovi jde o víc a má na to lepší propagandisty. Jeho promyšlená strategie zkombinovala útočnou žalobu na Slovensku se sebelítostnou kampaní u nás. Výsledkem je vzorová postfaktická situace: všichni vědí, že agentem Burešem byl, ale nehraje to žádnou roli.

A to je zásadní hodnota pro velké množství lidí, kteří prožili větší část svého života v onom minulém režimu a dobře si pamatují, jak nejednoznačná a komplikovaná tehdy byla situace pro drtivou většinu těch, kdo žili mezi oběma extrémů disentu a nomenklatury. Konečně jim někdo nabídl uzdravení pocitu vlastní důstojnosti. Agent StB neomlouvají, naopak, mohou se mu cítit morálně nadřazení, protože tak hluboko tehdy neklesli: jen žili své normální životy

a každodenně vyjednávali jejich snesitelné a efektivní trajektorie. V uplynulých sedmdvaceti letech jim nikdo nepomohl vyrovnat se s problematickou minulostí. Byli vystaveni paušálnímu moralizujícímu odsouzení pouze za to, že normálně žili. Povýšeně je soudila generace, která „udělala revoluci“ – ti, kdo nastoupili v polovině osmdesátých let na vysoké školy z politicky konformních rodin, se souhlasem výborů KSČ a používali ke svým aktivitám svazáckou organizaci, aby se hned od začátku devadesátých let stali uvědomělými budovateli nové, kapitalistické společnosti (dodnes ji ale zakazují tak nazývat).

Kresba David Böhm

Druhá hodnota, o které volební výsledky vypovídají, také navazuje na normalizační minulost, ukazuje ale především do budoucnosti – a to negativně. Zakořeněná důvěra dominantní většiny české společnosti ve smysluplnost technokratického ovládání světa se projevuje stovkami způsobů, od přesvědčení humanitních vzdělavců o možnosti být ideologicky neutrální přes adoraci batovského korporátního polofašismu a jeho estetiky funkční strážlivosti

až po odmítání existence a účinků hodnot „pouze“ symbolických. Prý má 46 procent obyvatel kladný vztah k ochraně přírody, mizivý výsledek Zelených ale nebyl zaviněn jenom chybami v kampani a vnitřním politickým rozštěpením strany. Ochranu přírody zřejmě čeští občané a občanky chápou jako její lepší technické ovládnutí, ekologii bez ideologie, chtějí jen, aby byla krásná na pohled a příjemná k užívání. Nezajímá je poselství nutnosti uznat a řešit ty největší dnešní výzvy, od rozvratu klimatu po plastový odpad (který se do oceánů dostává sice ze zemí takzvaného třetího světa, ale produkujeme jej my, v takzvané rozvinutém světě, a pak jej tam za úplaty vyvážíme). Nikdo nechce slyšet, že udržitelný rozvoj je pouhá iluze, že bude nutné politicky změnit společnost od základů a že zároveň je prostě už třeba začít, každý sám u sebe – chudí jinak než bohatí, někdo bude muset přestat pálit v kamnech plasty a někdo si bude muset odpustit levnou masovou leteckou dopravu.

Úbytek až 75 procent objemu létajícího hmyzu, naměřený ve střední Evropě, je alarmujícím signálem dalšího rozměru environmentální krize, tentokrát způsobeného industrializací zemědělské produkce podřízené kapitalistické ekonomice. Svěřit dominantní politickou moc mužům, který vlastní naprostou většinu komplexu průmyslového zemědělství v zemi, je projevem ještě větší dobrovolné slepoty vůči nejvážnějším problémům dneška, než jakou projevuje většina euroamerické civilizace. Zvolili jsme si obě cesty postliberální postdemokracie, americkou i evropskou, zároveň úspěšného politického podnikatele v zemědělském a potravinářském byznysu i neofašisty a nacionalistické autoritáře, a v tradici důvěry v technokratická řešení k tomu navrhl Piráty. Odkaz k Velkému listopadu je už definitivně vyprázdněn.

Autorka je profesorka dějin umění na UMPRUM.

editorial

„V roce 1917 se toho stalo tolik, že na něj lze nahlížet libovolným prizmatem: války a míru, osobností a davů, svobody a diktatury, solidarity a kolektivního egoismu,“ píše jeden z respondentů naší ankety o VŘSR. Do historie se ale nejvýrazněji zapsal až konec roku: „Na podzim roku 1917 si čaroděj přišel pro své. Byl plešatý, malý, ráčkoval, ale měl charisma. Rus neodolala.“ Tak popisuje Viktorija Šochina ve svém textu o stopách revoluce v ruské poezii Vladimira Iljiče Lenina, klíčovou postavu Velké říjnové socialistické revoluce, jejíž sté výročí si v tomto čísle A2 připomínáme. Zastavme se nejprve u názvu. Měřeno pozitivním i negativním dopadem na celý svět, velká revoluce to opravdu byla. O tom, proč se označuje jako říjnová, až se odehrála v listopadu, kolovalo mnoho vtipů. A asi nejrozporuplnější je otázka, zda byla opravdu socialistická, což například ve svém eseji zpochybňuje Martin Hekrdla. Texty k tématu se věnují nejen tomu, co tato událost, zastřená množstvím historického balastu, opravdu znamenala nebo co znamenat mohla, ale i její současné recepce v Rusku, míře její revoluční role v oblasti ženské emancipace i tomu, jaký podíl na ní měly nebolševické síly. Jako vstupní text doporučuji esej Matěje Metelce, který se snaží popsat kořeny VŘSR i její vztah k Francouzské revoluci a pokládá otázku, zda byl režim, který ji zaštiťoval, marxistický. Vyvoláváním sto let starých událostí nechceme oživovat mrtvolu – jsme si nicméně vědomi toho, že Říjnová revoluce poznamenala celé minulé století. Jednadvacáté století na svůj Říjen zatím čeká. Karel Kouba

z obsahu

- 4 Za zvuků hudby revoluce. Ruští básníci a osudový rok 1917 / Viktorija Šochina
- 9 Elity a alternativy. Politické dokumenty na MFDF Jihlava / Vladimír Tupáček
- 11 Očichávání diváka. To nejlepší z Polska na Palm Off Fest / Ondřej Škrabal
- 13 Tři druhy spirituality. Z programu Moravského podzimu a Expozice nové hudby 2017 / Miloš Vojtěchovský
- 14 Co dělat s Říjnem? Událost, která otřásla světem / Martin Hekrdla
- 18 Revoluce bez konce? Dějinné, prostorové a ideové meze Říjnové revoluce / Matěj Metelec
- 24 Smolenské blouznění. Novodobé disidentství „po polsku“ / Veronika Pehe
- 29 Bolševičky a/alebo feministky? Hľadanie rodu v Októbrovej revolúcii / Ľubica Kobová

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
22. LISTOPADU 2017

Pavel Kohout

Řekni těm pravičáckým pomlouvačům tohle:
Majakovskij byl nejen v básních rváč,
on s cenzory a byrokraty sváděl
boj, v němž mu byla puškou jeho slova
a každý náboj bránil komunismus.
K výstřelu do spánku mu vedla ruka
síla, již podlehne i nejsilnější muž –
láska! Toť vše! – Má někdo další dotaz?

Úryvek z divadelní hry Vítězný únor
vybral Michal Špína

Velký říjen Chiny Miévillea

Bod nula revoluční politiky

Prozaik spjatý s fantastickým subžánrem New Weird a levicový aktivista China Miéville se rozhodl sepsat vlastní dějiny Říjnové revoluce. V knize *October* se snaží vyzdvihnout význam této události a zároveň ji převyprávět způsobem, který nebude jen dějinami velkých postav a jejich brilantních či hloupých rozhodnutí.

MARTIN VRBA

China Miéville patří společně s Halem Duncanem, Steph Swainstoneovou nebo Jeffem VanderMeerem k nejvýraznějším osobnostem New Weird. „Nová divnost“, formující se jako svébytný proud v devadesátých letech, je někdy označována za výsostně postmoderní žánr; a to především díky synkretickému přístupu k literárním fikčním světům. Ty se pohybují napříč fantasy, sci-fi, hororem,

Gejzír faktů a dat

A kritika nešetřila chválou. Recenze deníku The Guardian pěly ódy, ocenění se knize dostalo i na stránkách Los Angeles Review of Books a uznale přikyvovali dokonce i recenzenti z Financial Times. Přesto je namístě nadšení trochu mírnit: přehnaná očekávání by neměli mít zejména čtenáři, kteří doposud Miévillea znají hlavně z jeho nespoutaných próz. Autor se totiž drží až povážlivě při zemi a předkládá čtenářům „jen“ velmi čtivou non-fiction. Příliš se ani nenamáhá s vykreslováním psychologie postav, takže kupříkladu Lenin nebo Trockij se na stránkách jeho knihy objevují v podstatě sporadicky jako jedny z mnoha historických figur, které se účastnily chaosu ruské revoluce.

Má to své důvody: Kerenskij, Zinovjev, Bogdanov, Martov nebo Stalin – ti všichni jsou spíše upozaděni jako fragmenty velké mozaiky historického příběhu a je zjevné, že autor, jak sám přiznává, věří spíše v samotnou revoluci než v její „světodějně duchy“. Miéville se tak rozhodl psát o dějinách prostřednictvím gejzíru faktů a dat, ze kterých staví

moc o ultrapravici, a jeho prozatímní vláda se stává noční můrou, slibující budoucí běsy.

Složitá situace ruské společnosti, rozvrácené revolučním procesem, v Miévilleově podání skutečně směřovala k jednoduchému rozcestí – buď revoluční moc sovětů, nebo vládní moc kontrarevolučních sil. Miéville je prostě přesvědčen, že během občanské války ukázali bělogvardějci zcela jasně – a to s materiální a logistickou podporou západních velmocí –, že nebytí rudého teroru, znali bychom dnes fašismus možná pod názvem „bílý teror“ a jeho kolébkou by bylo obnovené a kontrarevoluční carské Rusko s vůdcovským tyranem v čele, páchající pogromy proti Židům a potírající opozici jako štvanou zvěř.

Bestie utržená ze řetězu

Vzhledem k divokému průběhu ruské revoluce je docela zřejmé, proč Miéville zvolil za kostru své knihy právě lineární časovou linku: je to pouze mechanicky ubíhající čas, který tvoří jedinou jistotu, o níž se lze uprostřed všeho zmatku opřít. Po vypuknutí prvních nezvládnutelných rebelií a následné carové

zemětřesení zasahuje i do samotné sociální ontologie – záměr a způsoby lidského jednání se mění k nepoznání a veškeré dosavadní jistoty a stabilitu odvála revoluční bouře. Každodennost na mnoha místech přestává existovat, zvyklosti se hrouť, instituce se propadají do nicoty, z řádu se stává chaos. Sledovat, jak jednotliví i kolektivní aktéři s tímto chaosem zápolí, je ale fascinující.

Dnes už můžeme být v pokušení číst Říjnovou revoluci anachronicky jakožto od počátku socialistickou, ale během celého revolučního roku 1917 bylo retroaktivní pojmenování revoluční události daleko od jakéhokoli konsensu. Nikdo vůbec netušil, co se to vlastně děje. Jedná se o revoluci buržoazně-demokratickou, jak tvrdí menševici a eseři, nebo už jde o revoluci socialistickou, jak směle prohlašují někteří bolševici? Rusko na počátku dvacátého století je přece země, v níž je buržoazie slabá a průmyslový proletariát takřka neexistuje – neznamená to snad, že jsme se právě ocitli uprostřed liberální revoluce, která má ustavit demokratický parlamentarismus nebo konstituční monarchii ruku v ruce s akumulací kapitálu, modernizací a industrializací země? Objevily se dokonce návrhy volající po pluralitní socialistické vládě, jež bude dohlížet na transformaci této polofeudální země v kapitalistickou ekonomiku, která teprve vytvoří základnu pro budoucí revoluci proletariátu. Je tedy třeba dostat se k moci a vyčkávat?

Nebo má pravdu Lenin, když tvrdí, že tato vzpoura je předvojem světové socialistické revoluce, po jejímž úspěchu budou padat západní impéria jak mouchy? V situacích, jako je tato, nejsou takové otázky jen zábavnou kratochvílí několika marxistických vzdělanců, protože každá odpověď představuje kompas, podle jehož střelky se následně bude ubírat politika sovětů a s nimi celá země. Teorie je tu bezprostředně spjata s praxí a politickou mocí, která se nachází doslova na ulici v ruce zbídačeného ruského lidu. Kerenskij v čele prozatímní vlády ale nic takového ještě netuší a opojen svým charismatem se domnívá, že systém dvojí moci, který byl záhy ustaven, dokáže zvrátit ve svůj prospěch, a stát se tak s definitivní platností prvním mužem revoluce. Stejně ambice má ale Lenin a několik jeho věrných, kteří utvářejí skupinku spiklenců s jednoznačnou a nekompromisní politickou linií a jejichž požadavek je jednoduchý: všechnu moc sovětům! A budou to – alespoň na chvíli – právě masově organizované sověty, kdo se ujme moci ve státě.

Kdo zaváhá, nevládne

Ačkoli se tomu Miéville snaží vyhnout, i z jeho narativu můžeme alespoň mezi řádky číst, že uprostřed mocenských zmatků platí: kdo zaváhá, nevládne. A prakticky jedinými silnými postavami bolševické strany, které si to dostatečně brzy uvědomí, jsou Lenin a Trockij. To oni vyvíjejí nebyvalé úsilí, aby přesvědčili své soudruhy o nutnosti ozbrojeného převratu proti prozatímní vládě. I tak je nakonec bude muset přesvědčit utahování šroubů ze strany Kerenského a vzestup kontrarevoluční ultrapravice – poté, co je na Lenina vydán zatykač, který jej nutí ukrýt se ve Finsku. Miévilleův *October* se nakonec nemůže vyhnout tiché oslavě několika postav, které daly revoluci její jméno a s neochvějnou věrností ji následovaly do všech jejích důsledků, ponechávající v posvátném úžasu jak své soudruhy, tak prozatímní vládu. Možná nejsilnějším významem *Octoberu* je tedy to, že vypráví příběh revolučního oportunismu, který ucítil příležitost, zakousl se do ní a už ji nepustil. Autor je doktorand na AVU.

China Miéville: *October. The Story of the Russian Revolution*. Verso books, Londýn / New York 2017, 384 stran.

China Miéville se nakonec nevyhne tiché oslavě postav, jež daly revoluci jméno. Foto socialistworld.net

magickým realismem, spekulativní fikcí nebo steampunkem a jsou plné těch nejbizarnějších kombinací. V New Weird zkrátka patří všechna moc imaginaci a Miévilleovy knihy rozhodně nejsou výjimkou. Miéville ale není jen úspěšným spisovatelem, ale také radikálním politickým aktivistou a členem britské Socialistické dělnické strany. Když tedy letos v nakladatelství Verso Books vyšla k výročí Říjnové revoluce jeho kniha *October: The Story of the Russian Revolution* (Říjen. Příběh ruské revoluce), přirozeně to vzbudilo mnohá očekávání. Kdo jiný by se měl ujmout jednoho z nejchaotičtějších a nejdramatičtějších okamžiků v dějinách dvacátého století, plných barvitých pokusů o lidskou emancipaci?

solidní historickou prózu, jež si jen málokdy vypomáhá barvitými metaforami a stylistickou brilancí, kterou známe z jeho fikčních světů. Všechnu moc tady autor předal empirii a přísné lineární narativní struktuře, již nás provází měsíc po měsíci, den za dnem, a když si to situace žádá, i hodinu po hodině. Na stránkách *Octoberu* bolševikům rychle ubíhá čas, než se konečně díky Leninově nesmlouvavosti a s organizovanými sověty v zádech rozhodnou vzít Zimní palác útokem. Mezitím si ale musí projít neprostým očistcem, plným beznaděje, nejistoty, dějových zvratů a ideologických piruet. Kerenskij se před jejich očima mění během několika málo kapitol v diktátora, který se neštítí opřít svou

demisi se ulice Petrohradu a Moskvy rychle stávají místy chaosu a anarchie, bestiálních vražd i obyčejných loupeží a rabování. Rusové jsou jeden druhému vlkem a čekají na Hobbesova Leviathana, který s nimi podepíše novou společenskou smlouvu. Ruská revoluce tak vypadá už během prvních měsíců jenom jako divoká bestie, která se utrhla ze řetězu a kterou se nakonec po dlouhých peripetiích podaří zkrotit až bolševikům. A to ještě za obrovskou cenu a s nedozírnými následky.

Říjnová revoluce je v Miévilleově vyprávění každopádně singulární událostí, v níž přestávají platit psaná i nepsaná pravidla. Můžeme bez uzardění říct, že takové politické

Za zvuků hudby revoluce

Říjnová revoluce nebyla jen světodějnou politickou událostí – nesmazatelnou stopu zanechala také v ruské poezii. Ať už v ní básníci spatřovali nový začátek jako Majakovskij, nebo naopak definitivní konec jako Cvetajevová, chladným nenechala nikoho.

VIKTORIJA ŠOCHINA

„Kterémukoliv čaroději si dej ten svůj prodejní cop,“ řekl Alexandr Blok Rusi, kterou nazýval svou ženou. A přivolal to: na podzim roku 1917 si čaroděj přišel pro své. Byl plešatý, malý, ráčkoval, ale měl charisma. Rus neodolala.

Ruská revoluce nepovstala jen ve vyhnanství, emigraci a podzemí. Rodila se také v salonech, literárních kavárnách a redakcích estétských časopisů – všude tam totiž byli lidé, kteří o ní snili a přivolávali ji. Toužili po svobodě, bratrství, sociální spravedlnosti, a toho všeho byl opravdu nedostatek. Revoluce se zdála být (a možná také byla) jedinou cestou. Kromě toho dobře zapadala do myšlenky ruského mesiánství. A stříbrný věk ruské literatury jí pery svých nejlepších básníků připravoval psychologickou (a ideologickou) cestu.

V letech 1905–1907 do revolučního ohně své svazky polínek přihodili básníci Zinajda Gippiusová, Dmitrij Merežkovskij, Fjodor Sologub a mnozí další. Krasoduch Konstantin Balmont (s odkazem na prohrané bitvy ve válce s Japonskem) pranýřoval vládce: „Náš car – toť Mukden a Cušima,/ náš car je kaluž krvavá,/ smrad prachu střelného a dýmu,/ v němž rozum nahradila tma.// (...) Je zbabělec, co nemá citu./ odpata přijde, to se ví./ Kdo na Chodynce počal vládu,/ toho na konci popraví.“ Verše to byly sice průměrné, ale upřímné. A bohužel prorocké.

Když začala první světová válka, básníci (tedy většina z nich) se prohlásili za pacifisty. I to vedlo ke vzrůstu revoluční nálady. Kromě toho naivně věřili, že císařovna Alexandra Fjodorovna je členkou sekty chylstů, ale v srdci zůstává Němkou a intrikuje ve prospěch svého bratra Wilhelma, že za všechno zlo může Rasputin a dalším podobným řečem. Být monarchista se zkrátka nenosilo.

Holoto, na před!

Lidé na revoluci čekali a toužili po ní. A je podivem, že jediný Majakovskij to v roce 1915 skoro trefil: „Tam, kde sluch lidí trne v sterých zvucích/ jak hladovějících davů krok/ v trnové koruně revolucí/ zabouří šestnáctý rok.“

K opěvování revoluce vůbec nebylo třeba stát se bolševikem. Z významných básníků byl mimochodem ve straně jen zmíněný Majakovskij, který se stal členem Ruské sociálně demokratické dělnické strany v roce 1908. A Valerij Brjusov, který do ní vstoupil až v roce 1919. O stranu tu ale vůbec nešlo. Šlo o všeobecnou touhu po svobodě, obnově, změně. A možná také po divokém běsnění, jak je tomu u futuristy Vasilije Kamenského: „Holoto, na před! Ať tvrdé láptě/ podrbou kožích perskému psu./ Odsponda začnem/ lapat a drápat,/ svlékneme kupce/ z těch brokátů./ Holoto, na před!/ Řemdiš do ruky!/ V hlavě to hučí,/ jaképak prrr!/ Mlať, ať to lítá/ hlava nehlava!/ Ty slepá děvko,/ jdi z cesty!/ Grrr!“

Ono zvučné „grrr“ na konci lze v rámci psychologického portrétu národa vnímat jako prvek lidového kriminálního kvasu. A chceme-li, pak jen jako čistě literární hru a dionýské nadšení, o kterém psal Nietzsche. Nietzscheho v oněch dnech četl v Rusku snad každý. Byl jakýmsi kmotrem stříbrného věku a z této pozice svou ušlechtilou září osvětloval všechny kriminální nálady a popudy. Blok stejně jako Nietzsche vášnivě věřil na „barbarské hordy“, které jsou „svěžejší“ než civilizovaní lidé. Stejně jako Nietzsche sázel na „ducha hudby“ a říkal, že je třeba poslouchat „tu velkou hudbu budoucnosti, jejíž zvuky již naplnily vzduch, a nikoli vyhledávat jednotlivé rušivé a falešné noty v mocném řevu a hukotu světového orchestru“ – tedy hudbu Revoluce. „Ano, Rusí se točí ohnivý víchr (...) Víchr, co nese jarní semena. Víchr, co letí na západ (...) Celý svět se obrátí vzhůru nohama,“

Sergej Jesenin se svou sestrou Jekatěrinou v Moskvě, 1925. Foto ok.ru

předpovídal Ivanov-Razumnik, ideolog „skythství“. Na oběžné dráze tohoto víchru se v té či oné míře točili jak Blok, tak Andrej Bělýj, Nikolaj Kljujev i Sergej Jesenin. V duchu této ideologie psal Blok své *Skythy* – jako výhrůžku Západu, který se moc neměl k podepisování mírových dohod s bolševiky.

Pro Andreje Bělého, antroposofa a steineriána, byla revoluce „Světovým Mystériem“, teurgickým prostředkem proměny světa. „Nejdříve je pramen špinavý a zemská špína se nejprve vznáší vzhůru spolu s proudem, jenže postupně se proud pročišťuje: revoluční očistění, to je uspořádávání chaosu v proměnlivý pohyb rodících se forem.“ Bělýj věřil, že ukřižovaná Rus vstane slavně z mrtvých jako Kristus. A sověty považoval za počátek *sobornosti*, tedy duchovní jednoty.

Vzbouření živlu

„Selský básník“ Kljujev byl nehledě na svůj takřkajíc rustikální vzhled revolučně agresivní a po bolševickou krutý a nelítostný. Skládal revoluční písně: „Za Zemi, za Volnost, Chléb a Práci/ Jdem do bitvy s nepřáteli.“ Byl upřímně okouzlen Leninem: „Lenin má v sobě ducha starověří,/ igumenský hlas, jenž hřímá v dekrettech,/ jako by hledal prameny zkázy/ v Pomorských traktátech.“ [*Pomorskije otvety* byly apologetický spis sekty starověrců – pozn. red.] Což možná odpovídalo pravdě. Naplno si užíval rouhání: „Vrah rudý světejší

než kalich...“ Později diktatura proletariátu definitivně zničí jeho sny o staré Rusi a on sám zahyne v tenatech gulagu.

V době revoluce mnozí prorokovali: „Věřím a vím, že tato bouře půjde Rusku k duhu...“ píše Vladislav Chodasevič v jednom dopise 15. prosince roku 1917. „Budeme mít čestnou *pracovitou* zem plnou chytrých lidí, protože chytrý je jen ten, kdo pracuje...“ V témže měsíci v básni „Cestou obilí“ poeticky formuluje svůj vztah k VŘSR:

Také ty, má země, a s tebou i tvůj lid, tento rok zanikneš a budeš znovu žít – neboť jen jedna moudrost dána nám tu je: všechno, co žije, cestou zrna putuje.

Pravda je, že sám Chodasevič se rozhodl „cestou zrna“ nekráčet a krátce po napsání těchto veršů emigroval. V dopise stejnému adresátovi ještě stihl poznamenat: „Být bolševikem není zlé a není to hanba. Říkám na rovinu: s mnohým v bolševismu se hluboce ztotožňuji.“

Nejde pochopitelně jen o to, kdo co prohlásil v jakém historickém okamžiku. Je to otázka hlubinné psychologie, podvědomí národa, který byl z různých důvodů na revoluci připravený a po revoluci toužil (jak je to zachyceno ve spise *Prameny a smysl ruského komunismu* Nikolaje Berďajeva). Umělci toto „vzbouření živlu“ vytyšili a artikulovali. Jejich

Ruští básníci a osudový rok 1917

slova, gesta, obrazy posloužily v procesu revoluce coby ferment v procesu kvašení.

Co se týče excesů, o nich Blok také mluvil: „Copak jste si mysleli? Že je revoluce idylka? Že umění na své cestě nic neničí? Že lid je hodný chlapeček? Že se stovky podvodníků, podněcovatelů násilí, černosotněnců, lidí, kteří si rádi přihřejí svou polívčičku, nebudou snažit urvat, co jen půjde?“

Únor a Říjen

Ne všichni však pocítovali při poslechu hudby revoluce v podání bolševiků stejné nadšení. Ilja Erenburg v ní slyšel „křiky vražděných, opilý smích, výstřely revolverů, pušek, kulometů, nářek ‚prosím o kousek chleba‘, (...) mnoho hlasů, a žádný radostný mezi nimi.“ Bolševiky odsuzoval také Gorkij: „Reformátorům ze Smolného nejde o Rusko, chladnokrevně ho obětují svému snu o celosvětové nebo celoevropské revoluci.“

Balmont uvítal Únor, ale „chaos“ a říjnová „smršť šílenství“ v něm vyvolaly hrůzu. Okamžitě pochopil, přesněji vycítil, že bolševici jsou nositelé ničivého impulsu, který potlačuje individualitu. Pasternak srovnával obě revoluce v neprospekch Říjnové:

A teď jsi vzpoura. Jsi plamen rozpálené pece a smrad v kotelně, kde kotlům na hlavu, než vybuchnou, vytéká z baltských necek krev, mozek, blitky z přístavu.

Pro Zinaidu Gippiusovou (i jejího muže Dmitrije Merežkovského) byl Říjen „zradou a svatokrádeží“.

Jak kluzké jsou hnusné ulice. Ať se stydí! Jak přežít tyto dny, jsou jich tisíce. A kolik to vidí lidí!

Ležíme poplívání, svázání po všech koutech. Chrchle námořníků na skrání, na všech čelech.

Maximilian Vološin v listopadu 1917 napsal, jako by odpovídal na Blokovu „čaroděje“, o „Rusi, která opustila svůj domov ve jménu ulice, a teď se kurví, pije, hýří, v Kristu jurodivá“: „Obalamutit se nechala,/ zloději a lumpovi se oddala,/ zapálila vsi a pole,/ zničila svůj dávný domov,/ šla do světa ponížená,/ otrokyně posledního otroka.“ Říjnovou revoluci považoval za osudové grandiózní mysterium, ale necítil žádné nadšení. Revoluce vyostřila jeho básnické schopnosti, jeho citění se prohloubilo a slova zpřesnila: „S Ruskem je konec... Posledně/ jsme ho prohráli a prožvanili,/ prožrali, propili a propļivali,/ utahali ve špíně náměstí,/ zpeněžili na ulicích...“

Kerenskij na bílém koni

Mandelštam taktéž uvítal Únor, a proto od začátku odsuzoval Říjen a s ním Lenina: „Když nám říjnový samozvanec uchystal/ jařmo násilí a zloby,/ pancéřový vrah už na svém místě stál,/ i ostřelovač holohlavý,// s Kerenským na kříži! – zněl vojákův hlas,/ a zlá spodina zatleskala (...)“. Ale o něco později už oslavoval „národního vůdce“ – sice v nejasných (ne-li dvojsmyslných) básních, přece to však byla oslava:

Oslavme je, to osudové břímě, jež vůdce lidu k slzám utrápí. Oslavme moc, to šerosvitné břímě, a její útisk, hrůzné etapy. Vždyť dobře slyší ten, v kom srdce dříme, že tvoje loď se, dobo, potápí.

Cvetajevová říkala: „Nejdůležitější je hned od první chvíle Revoluce pochopit: vše je ztraceno. Pak je vše snadné.“ Jakoukoli hudebnost v revoluci odmítala spatřovat. A odmítla také Říjen: „Cesta otevřená – v barvě popela a písku –/ Revolučnímu vojsku./ (...) / Tváře nemájí a jména –/ ani písně!“ Říjen vnímala jako naprostý konec: „Jde litanie lučním kvítím./ Tajemná kniha ruského bytí –/ kniha naplněná lidským osudem –/ se zavřela. Čist už ji nikdo nebude./ A vítr prohání se po stepi:/ Ó, Rusi! Ty mučednice! Buď sbohem – spi!“

domnívající se, že jde o nějakou zbytečnou reklamu. Lacan z toho vyjde zhruba tak, jak si zaslouží. Ale zřejmě nejroztomilejší postavou v Binetově knize je – ostatně dosud žijící – Philippe Sollers, tedy autor, kterého český čtenář dosud neměl možnost v nějaké ucelenější podobě poznat, což pro něho může knize ubírat na půvabu. Sollers je zde, vzato kolem a kolem, zkarikován jen trošku; blábol, které od začátku do konce pronáší, nejsou nijak vzdáleny tomu, s čím se skutečně můžeme setkat v jeho spisech; kdo nevěří a není frankofonní, ať si otevře vynikající slovenský překlad jeho románu *Ženy* (1983, slovensky 2007). Sollers ze všech těchto postav dopadne způsobem bezpochyby nejvíce ponižujícím: po jistém rétorickém souboji, o jehož povaze, stejně jako o tom, kdo v něm byl Sollersův soupeř, zde pomlčím, abych přece jen nespoileroval, je vykastrován, svoje varlata pohrbí v Benátkách a má v úmyslu za nimi dvakrát ročně jezdit na návštěvu (pokždé za jiným). Mimochodem skutečného Sollerse Binetova kniha podle všeho dost vytočila, jak o tom svědčí některé rozhovory dohledatelné na internetu. Ono není divu: když vyjde kniha, ve které jste popsán jako naprostý idiot a na konci vám ještě k tomu, hm, s prominutím uříznou koule, těžko si asi zachovat chladnou hlavu, o smyslu pro humor nemluvě.

Nepřímo však Binetova kniha umožňuje nastolit nikoli nezajímavou otázku: Co z toho heroismu, charakterizujícího dotyčné období, vlastně zbylo? Některé věci, podíváme-li se zpátky, působí skutečně jako z jiného světa

Mezi básníky byli pochopitelně i hrdinové a mučedníci. Je to samozřejmě především Nikolaj Gumiljov. A také Leonid Kannegiser. V noci z 25. na 26. října 1917 spolu s jinými junkery ochraňoval v Zimním paláci Prozatímní vládu. A v srpnu 1918 zavraždil předsedu petrohradské Čeky Mojseje Urického. Vedla ho, jak napsal Mark Aldanov, upřímná láska k Rusku, nenávisť k jeho zotročovatelům a vědomí, že je žid, který chce před ruským národem vykoupit vinu židů-bolševiků („Chtěl jsem ukázat ruskému národu, že pro nás Urickij není žid. Je to odpadlík.“). Mezi Únorem a Říjnem, v létě 1917, Kannegiser píše svou Hlidku:

Do boje! Běsi utečou a přes nebesa ztemnělá andělé se závistí pohlédnou, jak umíráme zvesela.

(...)

A když u blaženého vchodu v předsmrtném a radostném snění řeknu si: za Rusko, Svobodu, za Kerenského na bílém koni!

Kannegiser „zvesela umřel“ v kobkách Čeky.

My versus já

Revoluce byla kromě svých jiných aspektů také srážkou mezi „my“ a „já“, kolektivy a individualitami. Kdo zvítězil, je nám známo.

Všechno začalo hrou, i když vcelku dost vážnou. „Stát na kře slova *my* uprostřed moře odmítání a zloby“ – to je první bod prvního Manifestu ruských futuristů (1912), který vymyslel šílený budětljanin Chlebnikov. Přišel také s ideou „státu času“ místo zastaralého „státu prostoru“. Sám sebe spatřoval v roli globálního úředníka, „předsedy Zeměkoule“. Pravda, po roce 1917 Chlebnikov už snil o „bezstátním lidství“ a vysvětloval, proč on sám „nikdy, ne, nikdy nebude Vládcem“. Ale už bylo pozdě.

nebo z nějaké grotesky. Stačí se na YouTube podívat třeba na záznam Lacanovy přednášky z Lovaně na začátku sedmdesátých let: celé dlouhé minuty, kde Lacan nic, ale dočista nic neříká, zatímco posluchači nejenže poslouchají, ale navíc si něco z nepochopitelného důvodu neustále zapisují do sešitků. Dobře známým vrcholem tohoto vystoupení je moment, kdy je Lacan uprostřed přednášky fyzicky napaden jakýmsi uhrovitým debordovským aktivistou, jehož slovní projev ostatně taky nepatří k nejinteligentnějším (ten člověk mě vždycky fascinoval: žije ještě?). Někdy ovšem na samotné protagonisty tohoto období doléhaly určité pochybnosti: Alain Robbe-Grillet vzpomíná, že Roland Barthes – když už je o něm řeč – byl ke konci života posedlý myšlenkou, že je vlastně podvodník, že je schopen mluvit o čemkoli, aniž vlastně cokoliv o čemkoli ví, zatímco někde existují *skuteční* sémiologové a *skuteční* literární teoretici. Nu, už jen skutečnost, že si byl schopen něco takového připustit, svědčí o tom, že to s ním nebylo tak zlé.

Ale asi je to celé složitější. Ten „francouzský“ způsob psaní a mluvení, který leckoho může iritovat a který leckomu může připadat užvaněný a záměrně temný, ve skutečnosti opravdu *záměrně* temný je, a to z jednoho velmi prostého důvodu. Vztah pisatele a čtenáře byl v té době velmi odlišný od toho, na který jsme zvyklí my. Čtenář v dobové Francii přímo vyžadoval, aby mu byly předkládány složité a těžko srozumitelné texty, neboť to v něm vyvolávalo dojem, že participuje

Část a celek, jednotlivec a kolektiv, občan a stát, všechny tyto protiklady padly ve jménu toho většího. A co stojí za povšimnutí: revoluce ničila od základů někdejší formy státnosti, aby na uprázdněném místě vznikl „ještě státnější stát“ (Merežkovskij), který se prohlásil za diktaturu proletariátu.

Kromě ruského mesiánství hrál v přijetí revoluce obrovskou roli také ruský kolektivismus (který byl někdy nazýván *soborno-st*). Básníci, ti individualisté a buřiči, byli stěží připraveni ztotožnit se s něčím větším, než je jejich „já“, a rozplynout se v masách, komuně, státu, straně. Možná je okouzllila estetika velkých číselovek. Možná se oddali náporu, energii živlu. Nebo byli jednoduše infantilní.

Splynout a rozpustit se, v tom je bezesporu něco buddhistického, jakási osudová asijskost nebo, jak říkali v 19. století, „čičanství“. Po Říjnu bude Mandelštam opěvovat rytmus jako nástroj v rukou státu, nutný pro výchovu „neorganizovaného jedince“, „největšího nepřítele společnosti“. A psát o renesanci „ve jménu kolektivu“. Tak probíhal skon individualistické estetiky, jejích zárodečných forem, které byly v Rusku možné. „Jednotlivec – nicka, je-li sám. Hlas jeho – komár, když si píská,“ uzavře to později Majakovskij.

Revoluce, to je legrace. To je hejhola duše bez kartuše. Vlajky, písně, kokain (nebo éter), vinné sklípky, pití, co hrdlo ráčí, děvčata... Kaťa má prachy v podprdě... V koženém plášti seskočit ze stupínku auta a zamávat mauserovkou... Copak, buržuiské ksichty, bojíte se... Aby ne... Vzhůru do Smolného! Za hlavním „čarodějem“ se šikovali do řady drobnější čarodějickové, až k těm úplně nejmenším. Rus, Blokovu milovanou ženu, čekalo hromadné zprznění. I to byla hudba revoluce. Autorka je literární vědkyně a publicistka.

Z ruského originálu **Slušaja muzyku revoluciji**, publikovaného na serveru Peremeny.ru, přeložila **Marie Iljašenko**. V textu jsou citovány překlady Petra Borkovce, Lubora Kasala, Jakuba Kostelníka, Jiřího Taufera a Jana Zábrany.

literární zápisník

Co zbylo?

JOSEF FULKA

V češtině nedávno vyšla kniha Laurenta Binta *Sedmá funkce jazyka*. Celá tato literárně-filosofická burleska, obratně kombinující fakta a fikci, se točí kolem otázky, kdo zabil Rolanda Barthesa. Důvodem je jistý text Romana Jakobsona, věnovaný sedmé funkci jazyka (kromě těch šesti, které Jakobson popsal), jež umožňuje kohokoli o čemkoli přesvědčit. Není divu, že o takový text je celkem zájem, a tak se do celé aféry zaplétají snad všechny významnější postavy, které v té době (přelom sedmdesátých a osmdesátých let) ve Francii působily. Derrida z toho kupodivu vyjde docela dobře – Binet jako by zapomněl na onen mnohomluvný narcismus, jemuž zakladatel dekonstrukce pravidelně popouští uzdu ve svých pozdějších textech. Foucault z toho kupodivu vyjde jako blbec – jako by Binet zapomněl na jeho úžasné semináře na Collège de France (ale budiž, spisovatel má nakonec právo psát, co chce). Louis Althusser v knize skutečně v návalu zuřivosti zabije svou manželku, ale z poněkud jiného důvodu než ve skutečnosti: manželka mu omylem vyhodí onen Jakobsonův text,

Lambs Gamble

diatribes

Axel Dörner
Ivan Palacký
Petr Vrba

18.11.17 20h

Punctum Krasova 27, Praha 3, punctum.cz

Koncert pořádku A2+, festival Alternativa a Stará síť na novou hudbu.

A2

MINISTERSTVO
KULTURY

BLUDNÝ KÁMEN

stará síť na
novou hudbu

DESTUKCE SPIRIT

destrukce žánru.
destrukce já.
destrukce prostoru.
destrukce postavy.
destrukce paměti.

13. 10. – 10. 12. 2017

PALÁC AKROPOLIS

www.palacakropolis.cz

PALÁC AKROPOLIS
ART FRAME

PRAHA
PRAHA
PRAHA
PRAHA

MINISTERSTVO
KULTURY

HaDivadlo

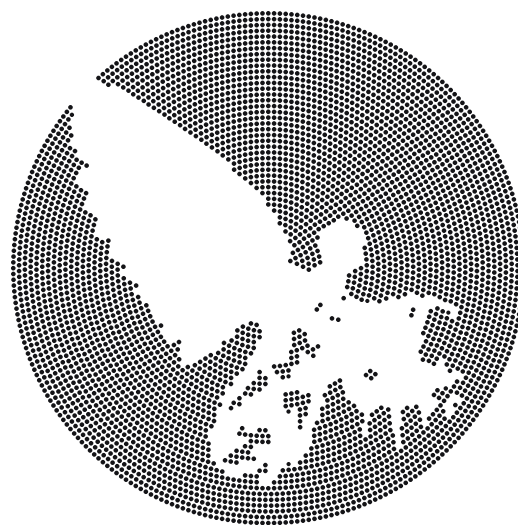
Henrik Ibsen
autor

Ivan Buraj
režie

Alfa pasáž
Vstupenky online
na GoOut.
CZ

Eyolf

premiéra
16. listopadu 2017

www.hadivadlo.cz

Labyrint sídliště

Zralý debut Eugena Lišky

Román Stvoření Eugena Lišky se pohybuje na hranici hororu a iniciačního románu. Jeho hlavním hrdinou je desetiletý kluk, potýkající se s apokalyptickými vizemi světa, v němž je Stvořitel na cestě, „přichází s armádou vesmírných atomovek a černých děr a pěkně si nás podá“.

DOMINIK MELICHAR

Katolický spisovatel Eugen Liška starší debutoval v šedesátých letech prózou *Chléb, který jíte* (1962) a přátelil se například s Janem Čepem, Jakubem Demlem nebo Josefem Suchým. Ani jeho vnuk stejného jména křesťanské vlivy nezapře, jak ukázal ve své knižní prvotině *Stvoření* (2017). Liška dosud platil za poměrně úspěšného scenáristu, stojícího za televizními filmy jako *Daleko do Nashvillu*, *Herbert v ringu* nebo *Nevinné lži: Hra*. Ale protože je „každý scenárista z povahy své práce vždy rozkročený mezi filmem a literaturou“, jak autor sám podotýká, pustil se i do činnosti čistě literární.

Uvnitř panelákového mikrosvěta

Román *Stvoření* sleduje odvážnou cestu desetiletého, výtvarně nadaného Daniela – jemuž nikdo včetně vypravěče neřekne jinak než Čmelák –, za vymýcením zla ve světě. Nebo aspoň v jeho okolí. Tedy minimálně tam, kam ho jeho matka pustí – to znamená na sídlišti. Sídlištní panelákový mikrosvět s cikány,

katalyzátorů děje. Čmelák totiž psy miluje a jednoho se mu také nakonec podaří svým způsobem získat. Ovšem Magor se k němu nechová pěkně, a tak je potřeba jej potrestat. Čmelákově okolí naplňuje autor důsledně pouze postavami, které mají nebo brzy budou mít velký vliv na jeho uvažování, rozvoj a v posledku i na tragické události, jež nevyhnutelně musí přijít. Zprvu se zdá, že *Stvoření* bude něco jako *Obecná škola* 21. století. Třídním ve čtvrté třídě základní školy, kterou Čmelák navštěvuje, je učitel, jemuž žáci přezdívali Kruťas. Je to typický sportovní, „spartánský“ typ. „Já jsem stará škola,“ říká s oblibou. Člověk vyžadující, podobně jako Igor Hnízdo z *Obecné školy*, bezmeznou píli a soustředění, pořádek a disciplínu. Když někdo pravidla poruší, vyřídí si to s ním chlapsky. To znamená, že ho odvede na záchodky, kde mu prostě jednu vrazí. Oproti svěrákovskému vůdci je však Kruťas „příliš krutý na to, aby bylo možné k němu cítit obdiv“. Čmelákově rodinné zázemí si obdiv rovněž nezaslouží: jeho starší sestra kdysi utekla z domova s „komedianty“, otec, pracovník v tiskárně, si bere výhradně noční směny, více méně pořád mlčí a opravuje staré nástěnné hodiny a matka, provozní místního koloniálu a mediátorka sídlištních drbů, nemá daleko k psychickému zhroucení. Obdiv vlastně nezaslouží žádná z postav. Jsou to „dětí sídliště“, „dětí paneláků“, betonu, neproniknutelného světa, kam, zdá se, ani Bůh nevzkročí.

Horor jako alegorie světa

Autor u konfliktu dítě–škola–rodina příliš dlouho nesetrvá; ten je jen náčrtem k dalekosáhlejším problémům. Čmelákoví postaví

kumpánem v plánu, jak zabránit apokalyipse, kterou hodlá Stvořitel uskutečnit, aby svět zbavil všech zlých a špatných. Udělá to za něj totiž Čmelák. A Pocem mu s tím pomůže.

Na jemně mystickém pozadí, jemuž vévodí tajuplný svět panelákového sklepa, ve kterém chlapec a jeho lidožravý pes pomalu čistí své okolí od nežádoucích živlů a který téměř nabývá hrozivých rozměrů vězení Helgy z Klímovy *Utrpení knížete Sternenhocha* (1928), předkládá Liška podvratnou alegorii současného světa. Za svého beránka si zvolil malého chlapce, podobně jako Bianca Bellová ve svém oceňovaném *Jezeře* (2016). Dětská perspektiva je samozřejmě dávno objevená literární technika, Eugen Liška však zvolil dosud málo rozpracovanou variantu: desetiletého vraha s čistými úmysly. Čmelák svou představu zla vyloží v konfesijní scéně před cikánským soudcem, který řeší případ odcizeného (resp. nechtěně vyměněného) zavíracího nožíku: „A pak přišli ti dva holobrádci a říkali, že Stvořitel nemá rád zlé lidi (...) Není snad zlej ten člověk, kterej mlátí psy řetězem? A taky ten, kterej řve ráno sprostárny pod oknem? Anebo ten, kdo smrdí ožralej na schodech? Ten, co přezírá psa tak, že se skoro ani nemůže hejbat, kdo straší malé kluky divnejma řečma, ten, co mi zakazuje hrát si s Pocemem?“

Na sídliště Bůh nepronikne

Náboženský kontext, který by v románu mohl působit jako záruka takového třídění, je tu však nahozen jen ve své karikaturní podobě. Ztělesňují jej především oni dva „holobrádkové“, kteří chodí za vdovou Slaměnou (skutečně) a několikrát se náhodou se Čmelákem setkají. První dvě setkání způsobí Čmelákův strach z konce světa a upevní jeho rozhodnutí skoncovat se zlými lidmi dřív než Stvořitel, třetí setkání se pak stane jednomu z kazatelů málem osudným, neboť i toho Čmelák zatáhl do sklepa za Pocemem. V poslední chvíli však holobrádek ucukl. Onen zánik světa, apokalypsu, autor v redukované formě jako ukázkou Čmelákoví přece jen nabídne. Nechá vybuchnout fetácké doupe v blízkosti jeho bydliště. A Čmelák se tím krátkodobým postapokalyptickým světem „courá. A mračí. Kamkoli se podívá, vidí jenom špinu. Všude je nepořádek, chaos a zmar.“ A v dosud čisté, nezkažené duši začíná hnízdit hlas dospělosti, hlas, který bude muset lhát, podvádět a nakonec i brát životy, aby v tomhle světě chaosu a zmaru přežil.

Paradoxní je scéna, v níž se Čmelák ještě smířlivě snaží Stvořitele udobřit, aby nemusel vzít věci do vlastních rukou. Kostel jakožto Stvořitelovo sídlo však nachází prázdný a vystěhovaný a před ním sprostě nadávajícího kněze s cigaretou v puse. Čmelák volí raději úprk. Neprostupný betonový svět sídliště se zdá být nepřekonatelnou bariérou i pro Boha. A v Čmelákově hlavě toto zjištění rezonuje v jasných tónech. Než by se Stvořitel na sídliště uchýlil a zkusil tu něco změnit, raději zlikviduje celý svět. A tedy i sklep, kde Čmelák ukrývá svého Pocema. A to nemůže dopustit.

Stvoření je přes svou deklamovanou rozkročenost mezi hororem a iniciačním románem především svéráznou alegorií labyrintu světa. Figurky střižené na míru potřebám takového typu literatury slouží hlavnímu hrdinovi především jako spouštěče jeho vlastních démonů. Čmelák je sice zdánlivě desetiletý chlapec, jehož snad brzy čeká osud Jana Ratkína nebo Henryho Chinaskiho, proniknutí do vlastní sexuality a ohledávání identity, v Liškově rozvržení však představuje spíše princip, čistou tabuli, na níž je posedlost a slepota jako stěžejní jevy pokleslé společnosti prostě dobře vidět. Jako bláto na bílých teniskách.

Autor je literární a divadelní kritik.

Eugen Liška: Stvoření, Host, Brno 2017, 224 stran.

ANTIKVÁRNÍ REPRODUKCE

Světlo a tma, vůně a puch

JAKUB VANÍČEK

Vichřice nám na pár dní vypnula Přibyslav. Najednou jsem nemohl téměř nic. Sedím v potemnělém antikvariátu a čekám na chvíli zažíhaní svíc. Jen několik dní před místním blackoutu jsem si na stůl položil Bratry Karamazovy, pomalu se do nich začítal; a pak, v temném tichu při chatrném světle, úžij se mi dech nad vyhrocenými scénami.

Předně, připadám si tam jak v zrcadlovém salónu. Bratři Aljoša a Ivan, starec Zosima a otec Ferapont. Svět se tříští na své protiklady, postavy upadají do krajností. Svatost, láska, pochopení a jemný cit poskytuje působivou útěchu jen proto, že proti němu působí rozvrat, zlost a hněv. Je zřejmé, že přesně tahle radikální disparátnost, tento prožitek plného vztahu ke světu prostě chybí v mnoha dnešních prózách; neboť ti, kdo je vytvářejí, se spíše opírají o stabilní bloky, než aby zachycovali prchavé dojmy uklidnění a protikladného zmaru. A třebaže nad některými scénami – především těmi, v nichž vypravěč líčí hrůzyplný příběh, o němž se kdesi doslechl – se zdá, že i Dostojevskij pracoval řemeslně, celek této jeho prózy působí právě pod tlakem polarit silou extrémní životní zkušenosti.

Jen proto se mohou věci uvádět do pohybu. Proto se každá významná scéna líčí v protivenstvích. Zemře-li starec Zosima, emitor esenciálního dobra, pak každému, kdo alespoň částečně porozuměl způsobu vytváření světa u Dostojevského, musí být zřejmé, že jeho skon se okamžitě stane příležitostí k formulování zla. Netajím se tím, že mi blackout udělal radost, a stejně tak nezamlčím, že jsem se zradoval, počal-li z těla svatého muže předčasně vystupovat hnilobný puch. A troufám si dokonce tvrdit, že každý, kdo čte Dostojevského s očekáváním, musí se v duchu zardovat, vtrhne-li do cely šílenec Ferapont a začne nad kadáverem starce Zosimy vymítat zlé duchy. Teprve v tomto aktu se totiž završuje Zosimovo životní dílo, v poryvech běsu vyvstává příležitost novému životu, dobrodružství třetího člověka, toho, pro nějž je divadlo se světci a dábly inscenováno.

Je zvláštní, s jak silnou setrvačností se do této polarity z vnějšku projektují úvahy nad Ruskem dobrým, Ruskem zbešílým, temným, anebo nad Ruskem a Evropou coby dvěma – opět konkurenčními – světy; ne snad, že bychom k tomu v Karamazových nenašli řadu podnětů. Je tomu tak především v centrální části románu, v níž krystalizuje Zosimův odkaz a beletristické podání je vychýleno směrem k filosofujícímu žánru eseje. Těžko se však zbavuji dojmů, že právě zde je tvůrčí metoda nutkavě potřeby vytvářet opozice pouze využitá k vnějším účelům. Bylo nutné učinit pokus o záchranu Ruska před poryvy násilí, odhalit logiku lidového hněvu jako nebezpečné pasti, jíž se lze vyhnout jen ve víře a s pokorou vůči veškerenstvu; tento úkol však byl už ve svém počátku zmařen. Těžko se buduje Říše dobra tam, kde všechno vzniká výhradně z dopuštění Fjodora Pavloviče Karamazova, člověka, jehož obličej se „proměnil ve výmluvné svědectví o povaze a podstatě života, který dosud prožil“. Zlo se materializuje vždy o něco dříve než dílo světců. S odstupem se tato vrstva významů spíše ztenčuje, aby však dala vyznít jiným, možná poněkud obecnějším pochodům osobních dějin.

Vichr prostě musí přijít. Snažil jsem se to vysvětlit všem nešťastníkům, kteří trnuli nad hrozící zkázou zásob masa, uloženého do mrazáků coby příslib budoucího obžerství. Nezbyvalo mnoho, a i oni si mohli zakusit, jaké to je, začne-li se prostorem šířit hnilobný puch.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Bratři

Karamazovi. Přeložil Libor Dvořák. Odeon, Praha 2013, 984 stran.

Sídliště je neproniknutelný svět, kam ani Bůh nevzkročí. Foto ostravskesochoy.cz

respektive cikáňaty, fatálními holkami, jež jsou už ve třinácti tak depresivní, že smíření nabízí jen žiletka, s magory, alkoholiky a drbnami. Sídliště jako odvrácená strana nerudovského světa figurek. Ale panoptikum postavíček se jeví jaksí opravdovější a není to jen časovou distancí. Život na bezejmenném sídlišti bezejmenného města podle Eugena Lišky je každodenním bojem o přízeň, holý život i budoucnost. A země šedivého betonu je ohraničená zemí červů. Světem, kam se obyvatelé sídliště moc neženou. Tedy až na jednoho – Magora. Magor je o něco starší než Čmelák, je postižený, okolí ho považuje za zvíře, ale „Magor věděl, že je člověk, a chtěl takovým být i v očích lidí“. Magor miluje zemi červů a nesnáší psy, což je jeden z klíčových

do cesty dva přísluhovače boží. To, co způsobí nezvratitelné změny v protagonistově životě, vloží potouchle do rukou nejspíš jehovistů, ale klidně by to mohli být i jiní náboženští fanatici, kteří věří především v apokalypsu: „Každého, kdo přehlíží mravní měřítko, postihnou katastrofální následky,“ říká jeden Čmelákoví, když se spolu zaseknou ve výtahu jeho paneláku. O něco později nechá autor Čmeláka setkat se venku u hřiště s Jindřichem, „vytáhlým, bílým klukem (...) zkrouceným nemocí do paragrafu“. Jindřich je zabiják upířů. Všech těch zlých, špatných, kteří dokonce nahradili už i jeho rodiče. A ti ho vozí do nemocnice a sají z něj krev a život. A pak je tu tlustá paní Bláhová a její pes, na něhož pořád volá „Pocem“. A tenhle Pocem se stane Čmelákovým

Vězení pomáhá lidem žít

Symbolistní realita plnokrevné přízemnosti ve filmu Krotká

Po canneské soutěži a festivalu Be2can se Krotká Sergeje Loznici objevuje v českých kinech. Ukrajinský režisér dokázal v příběhu ženy odevzdaně směřující vstříc své zkáze prolnout vysoce důmyslný koncept, výmluvný topos a plnokrevný příběh.

KAMILA DOLOTINA

Sergej Loznica svůj třetí celovečerní snímek zamýšlel jako pandán ke svému hranému debutu. Zatímco v *Mém štěstí* (Šťastje mojo, 2010) exponoval nervy drásající osud muže, v *Krotké* zacílil na úděl opačného pohlaví. Příběh ženy, která se vydá na dalekou cestu, aby zjistila, proč balíček adresovaný uvězněnému manželovi nebyl doručen, je citelně konkrétním martyriem, alegorií věčně neutěšeného ruského teritoria a především zrcadlem nástrah obecně lidské bestiality, respektive nemožnosti či neochotě jim čelit.

Na první pohled vypadá režisérova inspirace Dostojevského novelou *Něžná* velmi okrajově. Loznica se oproti autorovi předlohy neopájí duševními ponory. Jeho cesta k odhalení svérázně lidské psychy má podobu krajně netradiční road movie, v níž namísto explicitních rozborů duševních pnutí a životních kolizí protagonistky vyvstává podstata jevů

Záhy se v rozšafném monologu novodobého Charóna z městečka Otradnoe (česky Potěšení) dozvíme: „Pro nás je vězení svaté místo. Město by bez něj nebylo. Co bychom tu bez vězení dělali? Vězení má pro nás cenu zlata. Pomáhá lidem žít. Někdo odpočívá vevnitř, ostatní žijou tady, u něj. Chápačka? Aby ne. Takže my se tu k němu modlíme. Máme ho tu místo kostela. Vězení drží lidi v bezpečí. Lidi jsou přece nerozumný bestie. Jak je pustěj, postřílejš se. A je s nima amen. A takhle sedí a jsou v bezpečí, jako v sejfu. Od – do, přijali, propustili. Podepíšte se! Chceš zůstat dýl? Jak je libo!“

Jenže v sejfu se cosi přihodilo a Krotké nikdo nechce sdělit, proč balíček tentokrát nedošel a kde a proč je její patrně nevinně odsouzený muž. Vězení je nedobytné a lidé, kteří by snad mohli pomoci, mají s hrdinkou vlastní plány. Nevýřečnost bezejmenné protagonistky, o níž se toho až do konce filmu moc nedozvíme, ostře kontrastuje se štavnatými replikami epizodických postav. Submisivní žena se neustále ocitá ve vleku (z)vůle „lidiček“, z nichž ještě taxikář, nehledě na symbolickou funkci zászvětního převozníka, představuje tu nejpríjemnější variantu.

Smyčka uvázaného šátečku

Dramatičnost filmu konstruuje Loznica na inverzi stěžejních motivů – balík přicestuje zpátky k odesílateli; vězení, které „drží lidi v bezpečí“, je zároveň bez vysvětlení pohlcuje, boj za lidská práva se v závěrečném proslovu stává bojem s lidskými právy a svatební šaty

až do trýznivého konce. Mučivé uvědomění, že smrt je jediným východiskem pro člověka, který se nijak neprohřešil a jehož niternou touhou je klidný rodinný život, je temným mementem doby, v níž se člověk nesympatizující s žádnou z diktatur ocitl mezi dvěma rovnocennými zly bez možnosti najít pro sebe důstojné či vůbec jakékoli místo.

Štěstí zase postuluje zkázu lidské duše jako důsledek normálního chování či projevu zdravého soucitu ze strany hlavního hrdiny vůči zhoubně popudlivému okolí. Dobromyslný chlapík se během své odysey (rozuměj rozvážky mouky snad do sousedního města, snad o kousek dál) změní v těžko rozeznatelnou trosku. Zhušťování všudy přítomného násilí až na nejzazší, divácky těžko vstřebatelnou mez přitom vzniká jen vrstvením epizod, z nichž každá má svůj základ ve skutečných událostech. Fyzické i morální semletí postavy, kterou režisér ironicky nazval na počest ústředního ruského světce Georgijem (Vítězným – Georgij Pobědonosec), nakonec vrcholí přijetím pravidel cynické společnosti, v níž, jak známo, je člověk člověku vlkem.

Zasedání z chaloupky na muří nožce

V každé chvíli martyria hrdinky filmu *Krotká* očekáváme konečný zlom. Loznica ale přichází s riskantní narativní inovací. Nejdříve nashromážděné obavy na čas rozptýlí v nádražní čekárně plné spících cestujících a poté protagonistku přenesse mimo

další stvrzení jeho režijní dovednosti. Namísto toho naštěstí navázal na mezníky ruské kinematografie osmdesátých a devadesátých let, *Astenický syndrom* (Astěničeskij sindrom, 1989) Kiry Muratovy a *Chrystaljove, vůz!* (Chrystaljov, mašinu!, 1998) Alexeje Germana. Kromě diagnózy domácí mentality se mu tak podařilo vystihnout obecně lidské tendence k podvolení a ovládání jako hybné mechanismy společenského vývoje. Ve vězení, které už se dávno rozšířilo za hranice strážného objektu, totiž zdaleka nežijí jen obyvatelé města Otradnoe a groteska, v níž se film najednou proměňuje, je zcela určité jediným adekvátním způsobem odrazu současné reality.

Fantasmagorický výjev zasedání z „chaloupky na muří nožce“, v němž se prolíná sovětský soc-art s postmoderním pop-artem, výrazně narušuje divácké pohodlí a zpětně hyperbolizuje i předchozí část snímku, která také díky geniálně fluidní kameře Olega Mutua (co sekvence, to záběr) vytvářela velmi realistický dojem. Ten ostatně podporovaly i četné dokumentárně-procedurální pasáže, v nichž hbité ruce vykonavatelů zvůle (ať při bezpečnostní kontrole na nádraží či ve věznici) patřily skutečným nositelům těchto profesí. Prostředí, které režisér dosud zjevně starostlivě komponoval tak, aby jeho protagonisté nebyli nositeli myšlenky, ale plnokrevně přízemními bytostmi, najednou zdánlivě drtí stylovým a estetickým zlomem. Jenže to, že Loznica neumístil smrt své hrdinky do sociálně angažované části,

Loznícův film není myšlenkově krotkým a formálně kulantním dílkem. Foto Wild Bunch

a ukotvení postav pomocí dokonale vycizelované mizanscény a intertextuálních odkazů. Ne náhodou je *Krotká* jedinou Loznicovou fikcí ze současnosti, ve které zcela chybějí flashbacks. I přesto je to režisérův první film, který mentální zlom národa situuje daleko před dobu druhé světové války, jak to doposud vyplývalo z filmů *Moje štěstí* a *V mlze* (V tumaně, 2012). *Krotká* totiž nepojednává o zlomech, ale o konstantách.

V bezpečí jako v sejfu

„Kam jedeme?“ zeptá se nevýřečná hrdinka taxikáře, který ji bez zvláštního svolení naložil do vozu a právě projíždí kolem zašlých nádražních záchodků, k nimž upírá svůj orlí zrak impozantní Leninova busta. Odpověď je po takovém záběru téměř zbytná, ale Loznica scénu graduje dál. „Kam asi, buď do hotelu, nebo do vězení. Kam bys ráda?“ – „Do vězení,“ zazní dvojsmyslná odpověď, jež poukazuje na životní úděl lidí, kteří jsou bytostně přitahováni mocí uzurpující jejich svobodu.

se v posledku odívají k příležitosti hromadného znásilnění. Atmosféra nevyhnutelné katastrofy graduje s každým dalším setkáním Krotké s obyvateli města. Různorodé léčky, do nichž upadá, stahují pomyslnou smyčku jejího pečlivě uvázaného šátečku. Ve chvíli, kdy se ho musí ve hře flaška vzdát, ale paradoxně není osvobozena, nýbrž naopak stvrzena k oběti.

Cesta za smrtí je neodmyslitelným leitmotivem dosavadní Loznicovy hrané tvorby, ve všech případech ale vzhledem k diváckým očekáváním nabývá jiné formy. Výhybkář Suščeňa je ve snímku *V mlze* za domnělou kolaboraci odsouzen nejdříve nacisty a pak běloruskými partyzány. Poprava, které třikrát bez jakéhokoli přičinění a k vlastní hrůze unikne, ho místo k radosti dovádí do stále hlubšího zoufalství. Naděje na záchranu nesmyslně obětovaného muže ale nepřichází ani s dalším peripetiemi, neúprosná jednoduchost logiky „nezemřel, to znamená, že zradil“ je zjevná od samotného počátku

čas a prostor. Citát jeho prvního samostatného dokumentu *Zastávka* (Polustanok, 1999), natočeného v předvečer Putinova nástupu k moci, reprodukuje letargická těla pasažérů, jež z věčného spánku nevzbudí ani zvuk příjíždějícího vlaku. Alegorický pohled do země přebývajících v mytologickém bezčasí nese evidentní poselství. Jeho použití pro závěr *Krotké*, která se po dvě hodiny tvářila jako sociální drama v nejlepší tradici uvědoměle angažovaného artu, by bylo lacině znepokojivým gestem. Ostatně vítěz Ceny poroty letošní canneské soutěže Andrej Zvjagincev ukončil svůj snímek přesně takovou „doslovnou metaforou“, jaká se nabízela Loznicovi. V *Nemilovaných* (Něljubov, 2017) se vydá na běžecký pás matička/macecha Rus a na fitnessovém šidítku umístěném na terase luxusního bytu prokluzuje na místě v dresu s gigantickým nápisem Rusko přes vypasovaná nadra.

Loznica ale neměl v plánu podbízet se myšlenkově krotkým a formálně kulantním dílkem, jež bude blahosklonně přijímáno jako

ale až do její inverzní podoby, je pro něho i pro význam filmu zcela klíčové. Právě tady se režisér vrací ke své původní inspiraci. Vypráví-li Dostojevského fantastická novela (jak zní její označení) o ženě, která si dobrovolně zničí život svatbou s lichvářem, pak Loznica obnažuje tento motiv v závěru *Krotké*, když hrdinka ve svatebním hávu šplhá do nákladáku na konečnou schůzku s „manželem“. Závěrečná půlhodina tedy není zbytečnou explikací předcházejícího děje, ale způsobem, jak promyslet adekvátnost konvenčních označení kategorie reality a alegorie. Finále alegorické scény se tu totiž stává jak doslovným, tak velmi fyzickým a funkce postav z realistické části se najednou vyjeví ve své symbolistní podobě.

Autorka je filmová publicistka.

Krotká (Krotkaja). Francie, Nizozemsko, Německo, Lotyšsko, Rusko, Ukrajina, 2017, 143 minut. Režie a scénář Sergej Loznica, kamera Oleg Mutu, střih Danelius Kokanauskis, zvuk Vladimir Golovnickij. Premiéra v ČR 12. 10. 2017.

Elity a alternativy

Letošní ročník Mezinárodního festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě opět přinesl řadu filmařských pohledů na současnou společnost. Zatímco snímky Milda a Mečiar se věnovaly kontroverzním osobnostem minulosti, zahraniční dokumenty upozorňovaly na aktuální globální problémy.

VLADIMÍR TUPÁČEK

Jihlavský festival letos přinesl pestrou přehlídku politických dokumentů. Rámcově je můžeme rozřadit do dvou kategorií. Na portréty zabetonovaných politických elit a na zachycení osob či kolektivů předkládajících alternativní vize k současnému systému. Vedle vítězných *Hranic práce* Apoleny Rychlíkové je *Selský rozum* autorské trojice Vít Janeček, Zuzana Piusi, Jakub Patočka bezpochyby nejdiskutovanějším snímkem letošního festivalové přehlídky, ať už v souvislosti s propuštěním Víta Janečka z FAMU nebo se skutečností, že Česká televize odmítla snímek odvysílat. Je až nesmyslné, kolik vřavy se spustilo kvůli absolutně primitivní antibabišovské agitce, shrnující ty nejbánálnější poznatky o Babišových kauzách, aniž by se snažila o hlubší analýzu kořenů celého problému (o což se vcelku úspěšně pokusil Vít Klusák v *Matrixu AB*). Babiš skutečně není nějakým padouchem z Marsu, jak se film v souladu s masmédií snaží sdělit. Nejhůř zde však působí až nesnesitelně kýčovitě budování mýtu „slušných drobných zemědělců“, likvidovaných všehoschopným predátorem z Agrofertu. „Ropácká“ minulost heroizovaného podnikatele Rady však naznačuje, že realita takto černobílá není. Autorský podíl věčně svazáckého narcise Patočky nepřekvapí, těžko však uvěřit, že s něčím tak podbíživým mohli přijít kdysi stylově i ideově neortodoxní filmaři Janeček a Piusi.

Vlado a Milda

Mečiar Terezy Nvotové se už naštěstí obešel bez agitátorského běsnění, z ožehavé látky se mu však podařilo vytěžit naproste minimum. Režisérka nedokázala invenčněji využít osobních rozhovorů s titulním představitelem, které zde dostávají málo prostoru, zatímco zbytek filmu zarámovala suchopárným výčtem již tisíckrát omletých faktů z Mečiarova politického života (na některé kauzy – Gaulieder, Koliba, zmařená referenda

DisAstro nás zavádí do řeckých ulic a stavení, zdevastovaných důsledky ekonomické krize. Foto disastromovie.com

– se i přesto nedostalo). Marný ovšem nebyl pokus konfrontovat Mečiarův „velký příběh“ s „malým příběhem“ režisérčiny rodiny, není však dotažen do komplexnější výpovědi. *Milda* Tomáše Křemena se sice místy nevyhnul lacinému rádobyhumornému zjednodušování věci při práci s montáží (Miloš Jakeš hovořící ke straníkům doplněný záběrem na znučenou servírku), přesto se jedná o dosti poctivý portrét duševně omezeného, ale víceméně dobráckého chaota, zarytě věřícího v určitou ideu, aniž by si kdy připustil, že se sám podílel na její totální diskreditaci. Jakeš je tu zachycen v celé své ryzosti, jak produkuje skvostné tragikomické hlášky („V roce 1968 jsem o žádné vojenské intervenci nevěděl, já byl na dovolené v Sovětském svazu“) či zapáleně brání svou vlastní pravdu i v konfrontaci s politickými vězni bývalého režimu (Čuňas Stárek v překvapivě umírněně věcné poloze).

Gore o ekologii a o sobě

Al Gore ve svém dalším ekologickém opusu *Nepříjemné pokračování: Nebát se říct pravdu* (An Inconvenient Sequel: Truth to Power) stojí kdesi mezi kategoriemi papalášského a alternativně-protestního dokumentu. Samozřejmě, že cílem zde nebylo vytvořit

Goreův portrét, ale opět přiblížit masovému publiku hravou, místy až mooreovsky odlehčenou i pateticky přepjatou metodou znepokojujivé ekologické problémy, které se od doby natočení prvního dílu ještě zhoršily. Film je však především o Goreovi samotném: vidět ho můžeme nejen při zapáleném řečnění, ale i při cestování po nejrůznějších koutech světa nebo v soukromí. V této záplavě narcistních obrázků však zcela schází prvek sebereflexe, neboť Gore coby někdejší Clintonův viceprezident skutečně není spasitelem s čistou minulostí. Nemluvě o totálně bezzubé alternativě, kterou se divákům pokouší nabídnout, dá-li se jeho přístup („Volejte lepší politiky“) alternativou vůbec nazvat. Jestliže Gore si na „hlas protestu“ jen hodně nepřesvědčivě hraje, *Náhodný anarchist* (Accidental Anarchist) zachycuje zcela autentický přerod někdejšího britského diplomata Carneho Rosse na stoupence anarchistických myšlenek i praxe. Ross se ku prospěchu díla vyhýbá abstraktnímu intelektuálskému kázání a místo toho se zaujetím zkoumá konkrétní příklady anarchistické praxe (Španělsko na konci třicátých let, hnutí Occupy Wall Street, obec Marinaleda a jiné radikálně demokraticky řízené oblasti).

Obrazy krize

Režisér Christian Tod ve svém díle *Oběd zdarma pro všechny – přijmi nepodmíněné příjmy* (Free Lunch Society – Komm Komm Grundeinkommen) nabízí jedno konkrétní řešení – nepodmíněný základní příjem pro každého bez rozdílu. Bez ohledu na fakt, že jde o jistě inspirativní myšlenku, hovořit o ní skoro devadesát minut, aniž by se uvedla do širšího socioekonomického kontextu, je zkrátka těžkopádné. Filmu navíc neprospělo víceméně pozitivní referování o aljašské verzi této představy, kterou lze sotva pokládat za sociálně a hlavně ekologicky progresivní. Jedním z nejzdařilejších titulů jihlavské přehlídky se nakonec stal snímek *DisAstro* britského filmaře Lea Metcalfa. Snad už tím, že se obešel bez jakýchkoli vzletných slov a spolehl se na čistou sílu filmových obrazů, zavádějících nás do řeckých ulic a stavení, zdevastovaných důsledky ekonomické krize a „ozdobených“ protikapitalistickými graffiti. Poselství je tedy srozumitelné: kapitalismus logicky směřuje do takového marasmu, a svět nelze změnit k lepšímu, pokud budeme goreovsky odstraňovat pouze jeho nejtemnější vady.

Autor je filmový publicista.

Vietnamci bez domova

Jihlavský festival uvedl snímek česko-vietnamského režiséra Dužana Duonga s názvem Bo hai. Dokufikce o mladíkovi vietnamského původu, který žije s otcem v pražské večerce, odráží vykořeněnost nejen hrdiny, ale i režiséra filmu.

ANTONÍN TESAŘ

V programu sekce Česká radost na Mezinárodním festivalu dokumentárních filmů Jihlava se letos objevil druhý krátký film česko-vietnamského režiséra Dužana Duonga, pětadvacetiminutový *Bo hai*. Duong se narodil v Hanoji, ale od čtyř let vyrůstal v České republice, takže patří ke generaci, která ztrácí kontakt s vietnamskou kulturou svých rodičů, zároveň však nedostala příliš příležitostí vytvořit si vztah k české společnosti.

Mat goc

Zvláštní hraniční pozici si ale Duong vytvořil i jako filmař. Jeho první videa byla amatérskými záznamy vlastních tanečních kreačí. Pak se svou přítelkyní natočil krátký film, na jehož základě ho přijali na FAMU. Ze školy po půl roce odešel, získal zde nicméně několik kontaktů na zdejší studenty, kteří mu pak pomáhali natáčet další filmy. On sám se naopak podílel na krátkém dokumentu Lukáše Kokeše *V.I.P. – Vietnamese Important People* (2013). Jeho vlastní projekty vznikají v podstatě v amatérských podmínkách, režisér do nich obsazuje svou rodinu a přátele a zachycuje běžné situace z vlastního života. Na *Bo hai* získal finance z crowdfundingové kampaně.

Duong dokáže předat zkušenost vykořeněných mladých Vietnamců v České republice, vychovávaných rodiči pracujícími ve vietnamských večerkách, pomocí výmluvných, a přitom nikterak tezovitých situací. Tři roky starý *Mat goc* (2014), pojmenovaný hanlivým termínem označujícím Vietnamce, který se

rozešel se svou domácí kulturou, vypráví o dvou českých Vietnamcích, kteří po letech odjíždějí zpět do vlasti a jsou silně rozčarováni z tamních poměrů. Bezmála komediální, každopádně hodně živelný snímek těží z vděčných kontrastních situací a zároveň dokáže divákům přiblížit zvláštní pocit hrdinů v zemi, která je i není jejich domovem.

Vykořeněnost ve vietnamských večerkách

Bo hai je v porovnání s předchozím snímkem v mnoha ohledech vážnější a temnější. Film v epizodičtějším vyprávění sleduje mladého Vieta a jeho vztah k otci, který pracuje v pražské večerce. Duong předkládá sérii všedních situací, které se dotýkají celé řady osobám jiné barvy pleti přes obrovské generační rozpory v hrdinově rodině až po komplikované vztahy mladých Vietnamců k jejich vrstevníkům. Tak trochu v duchu současného asijského minimalismu se Duong drží záběrů snímáných z větší vzdálenosti od postav,

které vytvářejí určitý odstup od zobrazovaného dění. Díky natáčení v reálných prostředích se mu také daří vytvářet živější a civilnější obraz Prahy, než jaký jsme zvyklí vidat v současných hraných českých filmech.

S větší stylizací, ale podobnou naléhavostí se k tématu vykořeněných mladých Vietnamců vztáhla i studentka animace na FAMU Diana Cam Van Nguyen ve svém filmu *Malá*, který se v Jihlavě promítal v sekci Krátká radost. Civilní 2D kreslená animace, kombinující černobílou a barevnou kresbu, vytváří intimnější úvahu nad tématy, která pro nás z jiného úhlu objevuje Dužan Duong.

mezinárodní festival designu

přehlídka českého a zahraničního designu a umění

27.11. — 3. 12.
podzim 2017

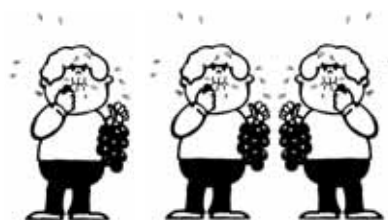
Hybernská 4
Praha 1

#czdw

www.czechdesignweek.cz

PLATO, KANCELÁŘ PRO UMĚNÍ (OFFICE FOR ART)
OTEVŘENO ÚT 12-20 / ST-NE 10-18, DOPORUČENÉ VSTUPNÉ 30 Kč
(OPEN TUE 12PM-8PM / WEN-SUN 10AM-6PM, SUGGESTED ADMISSION 30 CZK)
ČESKOBRAVSKÁ 14, OSTRAVA, WWW.PLATO-OSTRAVA.CZ

PLATO

HEROIC VS HOLISTIC

erotic eco drama

16. 11. 17 — 28. 1. 18

**BARBARA FALENDER, GRZEGORZ KOWALSKI,
MIYEON LEE, BENY WAGNER**

PRŮVODKYNĚ (UNNATURAL APPARITION BY) NADJA ARGYROPOULOU
KURÁTOR KY (CURATED BY) DANIELA & LINDA DOSTÁLKOVY

Činnost PLATO Ostrava, příspěvkové organizace,
je financována statutárním městem Ostrava.

OSTRAVA!!!

česká radost v českých kinech

**Výběr z nových českých
dokumentárních filmů
od listopadu 2017
ve vašich kinech.**

Milda

Umírání pro začátečníky

Skokan

Všechno bude fajn

Bo Hai

Malá

IIIIIIIIIIIIIIIIIIII

Poslední šichta Tomáše Hisema

www.ceskaradost.cz

Očichávání diváka

To nejlepší z Polska na Palm Off Fest

Oliver Frljić v Prokletí skládá tu subtilnější, tu velkolepé subverzivní obrazy, jako by si chtěl pojistit, že alespoň jeden z nich pohne i tím nejotrlejším divákem. Foto Magda Hueckel

V pražském Divadle pod Palmovkou se uskutečnil druhý ročník festivalu, který sliboval „setkání divadel ze střední Evropy“. Hlavním lákadlem byla varšavská inscenace Prokletí režijního provokatéra Olivera Frljiće, po skončení se jako o vrcholu akce hovořilo ovšem spíše o lodžském Divadelníkově.

ONDŘEJ ŠKRABAL

Divadlo pod Palmovkou zažilo před pár lety s příchodem týmu Michala Langa, jenž je zároveň i ředitelem festivalu Palm Off Fest, který proběhl na konci října, nejen vizuální, ale i dramaturgickou očistu. Stále ovšem zůstává spíše scénou klasické činohry, jen jaksi aktualizovanou pro naši dobu.

Nepěkným faux pas se při zahájení festivalu stala skutečnost, že se nikdo nezmínil o přípravném týmu akce. A to ani o hlavním dramaturgovi Janu Jiříkovi, který se kromě organizace programu staral také o všechny debaty po představeních a bez něhož by se událost v této podobě neuskutečnila. Klíčová jména zazněla až před uvedením posledního kusu ve foyer, kde je ovšem vyslechl už jen hlouček netrpělivých diváků u vchodu.

Urputná Dynastie

Na festivalu se představily celkem tři české, dvě polské, dvě slovenské a jedna maďarská inscenace. Pomineme-li domácí *Noru* (2016) v režii Jana Nebeského s excelentní Terezou Dočkalovou v titulní roli, vycházejí zbylé české inscenace *Jak sbalit ženu 2.0* (2017) a *Dynastie* (2017) ze středoevropského srovnání spíše hůře.

Dynastie brněnské Husy na provázku v režii Michala Dočkala je tříhodinový kus o historii banky Lehman Brothers, jejíž pád v roce 2008 odstartoval ekonomickou krizi. Inscenace se sverpě snažila udržet pozornost a až urputně zcizovala nespočet zobrazovaných postav. Bohužel ale často spadala do přehnané grotesknosti. Pětice mužů zde nezřídka parodovala i ženské postavy, které jako by musely nepochopitelně být jen jakýmsi figurkami: afektovanými, namyšlenými, nebo dokonce hloupými. Nelze to bohužel omluvit žádnou divadelní zkratkou, stylizací nebo záměrným „pohledem očima“ bankovních machů devatenáctého století. Jednotlivé scény pak odděloval velmi patetický židovský nářek. Scénická hravost a vynalézavost občas ozvláštnila jinak až průměrné herecké výkony, ale například malování po zadním prospektu z papíru spíše plnilo zbytnou funkci ornamentu, nezřídka i ilustrace nebo zdvojeného znaku.

Provokatér Frljić

Prvním pomyslným vrcholem festivalu byla *Kłatwa* (2017) varšavského souboru Teatr

Powszechny v režii evropského provokatéra, původem Jugoslávce Olivera Frljiće. Byla to již třetí letošní (ale zároveň třetí vůbec) prezentace jeho práce českému publiku. První byla inscenace lublaňského divadla Mladinsko *Černá zem pohltí toho, kdo odstoupí zrádně!* (2010) na festivalu Bazaar [viz rozhovor s režisérem v A2 č. 6/2017], druhá příležitost se naskytla na Divadelní Floře v Olomouci s německým představením, až autobiograficky sledujícím Frljićův osud *Balkan macht frei* (2016), a třetí nyní na Palm Off Festu s inscenací přeloženou jako *Prokletí*.

Oliver Frljić se svým dvorním dramaturgem Goranem Injačem v této hře tnuli opravdu do živého, když si na základě sto let starého textu Stanisława Wyspiańskiego vzali na mušku pokrytectví úředníků katolické církve (jak sami zdůrazňují – nikoli celou církev, natož víru jako takovou) při zahlazování případů zneužívání mladistvých. Některé kněze kdy si kryl nebo měl kryt sám Jan Pavel II. Zvěsti o tom, že je jeho socha na scéně polského divadla oběšena, se rozletěly velice rychle. Polská státní televize, kontrolovaná vládní stranou Právo a spravedlnost, dokonce nelegálně pořídila záběry ze zkoušek a použila je v manipulativní reportáži. To vše vyústilo v dosud nekončící protesty a veřejné napadání herců, a to i ze strany polského ministra kultury. Nevídaná kontroverze vyvolaná divadelním představením přesáhla i naše hranice a přiměla hlavu české katolické církve, kardinála Dominika Duku, k pošetilemu odsudku, korunovanému tvrzením „představení jsem neviděl a ani vidět nechci, je to hnus“. Před každou reprízou *Prokletí* protestuje před varšavským divadlem několik set až tisíc představitelů krajní pravice a ultrakonzervativních katolíků. I to ale tvůrci považují za součást své inscenace. Jejich divadlo je politické v nejširším slova smyslu.

Tenká hranice fikce

Hra radikální opravdu je a rozhodně si nebere servítky. Stejnou měrou, jakou je kritická k církvi a polské společnosti, je ale také kritická k sobě samé: v určité metarovině si pohrává s tenkou hranicí divadelní fikce a zpochybňuje i celý inscenační tým a herce samotné. Vrcholem tohoto přístupu je komická scéna, při které jeden z herců vytáhne portrét Olivera Frljiće a prostrčí jím svůj penis, načež odřiká

denuncující monolog na „svého“ režiséra. Vedle těchto provokací, dnes už však nijak zásadně šokujících, Frljić skládá až zběsile tu subtilnější, tu velkolepé subverzivní obrazy, jako by si chtěl pojistit, že alespoň jeden z nich pohne i tím nejotrlejším divákem. Pokud si však dokážeme zachovat odstup, je možné i toto střídání scén brát jako výzvu k dialogu. Herci například tu a tam přehrávají kousky z původní Wyspiańskiego hry, poté skládají kulomety z množství kovových a dřevěných křížků, „realisticky“ se zpovídají z vlastních církevních traumat, zhasínají polskou orlici sestavenou z velkého množství žárovek nebo motorovou pilou řežou velký dřevěný kříž připravený na jevišti.

Ze změti dění vystupuje hlavně scéna „hledání muslimů“: vysoký holohlavý herec v kněžském hábitu nejprve velmi realisticky přehraje projev, jakých po celé Evropě slyšíme mnoho, o tom, jak moc nenávidí muslimy a proč je nechce ve své zemi. Herec však zajde ještě mnohem dál, když se rozhodne zjistit, jestli nějakí muslimové nejsou přítomni v publiku. V hledišti se rozsvítí, herec si ze zákulisí přivádí psa s náhubkem, kterého chce nejprve pustit mezi lidi. Nakonec jej ale přiváže k velkému kříži uprostřed scény a sám se vydá některé diváky prohlédnout a očichat. Netřeba dodávat, že je to velmi nepřijemná praktika. Žádného muslima ovšem – příznačně – nenachází. A jak vyplynulo z debaty po představení, právě tato scéna tak v posledku byla pro české publikum nejsilnější, zatímco v domácím Polsku to jednoznačně byla „felace“ sochy Jana Pavla II. a jeho následné oběšení.

Diskomfort za hranou

Obě polské inscenace mají společnou značnou míru fyzického kontaktu, který si u nás dovolí málokterý tvůrce. Zatímco herci v *Prokletí* se drží pro většinu diváků zřejmě ještě v mezích únosnosti, u lodžského *Divadelníka* (2015, režie Agnieszka Olsten) je už míra osahávání, vyhánění publika ze sedaček a jiného diskomfortu spíše za hranou. Do hlavní mužské role hry rakouského spisovatele Thomase Bernharda, kterou přivezlo Divadlo Stefana Jaracza z Lodže, byla obsazena hostující Agnieszka Kwietniewska. Obdržela za ni cenu v kategoriích mužský herecký výkon i ženský herecký výkon roku (zkusme se zamyslet, jestli bychom se v českém prostředí k tomu nenápadnému, ale sympatickému kroku odhodlali). Diváci jsou rozesazeni na židle volně rozmístěné po zelené plechové boudě; herci hrají mezi diváky. Na herce mnohdy záměrně není vidět, není jim rozumět, protože hudba je ohlušující, dramatická situace je často – i díky Bernhardovi – jakoby neúplná. Zdá se, že záměrem polských divadelníků jak z Varšavy, tak z Lodže je narušit teplé místočko střední Evropy, znesnadnit vnímání, donutit k akci, což je zřejmě asi ta nejlepší zkušenost, již si divák může z festivalu odnést. Na podobně radikální, ale vlastně už nijak kontroverzní gesta česká divadla ve větší míře bohužel stále čekají.

Z představeného vzorku polského divadla lze usuzovat, že i v zemi nálepkované jako konzervativní či katolická je možné dělat činohru na hraně velmi odvážného experimentu. České divadlo z tohoto (pochopitelně neobjektivního) srovnání vychází bohužel o něco hůře. Každopádně slib produkce festivalu, že přiveze „to nejlepší z divadelní Evropy“, lze díky polským souborům považovat za splněný. Na českou divadelní mapu přibyl další ambiciózní festival, ostatně již za svůj první ročník oceněný platformou EFFE (Europe for Festivals / Festivals for Europe).

Autor je divadelní režisér a dramatik.

Palm Off Fest. 20.–31. 10. 2017, Divadlo pod Palmovkou, Synagoga na Palmovce, Praha.

Povstat z popela

Ibeyi hledají naději v rozvráceném světě

Dva roky po úspěšném debutu přichází francouzsko-kubánské sesterské duo Ibeyi s novinkou *Ash*. Nahrávka organicky propojuje tradice jorubské kultury se strukturami současného popu a na rozdíl od mnoha popových desek nenabízí únik z komplikovaného světa, nýbrž akcentuje potřebu aktivního přístupu k životu.

MARTIN ZOUL

Navzdory závažnosti témat hudba Ibeyi obsahuje optimistický podtón. Foto archiv VUF

Kdykoli se dá do pohybu větší masa lidí, bere si s sebou i svoji kulturu včetně hudebních tradic. Platí to i o jedné z největších novodobých skvrn na štítu humanity – transatlantickém obchodu s otroky. S importem obyvatel západní Afriky do karibských kolonií souvisí i tamní silná kulturní diaspora. Byli to právě příslušníci západoafrického etnika Jorubů, kteří do Karibiku přinesli svůj komplexní náboženský systém. Jeho součástí byly i hudební prvky, které lze dodnes najít v základu velké části hudby karibské oblasti.

Vychází z nich i tvorba sesterské dvojice Ibeyi. Dvojčata Lisa-Kaindé a Naomi Díazovy sice žijí ve Francii, pocházejí ale z Kuby. Jejich otec Miguel Díaz, zvaný Angá, renomovaný hráč na konga, byl členem kolektivu Afro-Cuban Allstars. Tvorba Ibeyi není tradiční ve smyslu revivalu, který koncem devadesátých let minulého století nastartovaly projekty typu Buena Vista Social Club či právě Afro-Cuban Allstars. Místo toho fungují sestry Díazovy jako převoznice mezi kulturou svých předků a hudbou současnosti.

Smrt na nás nemůže

Aktuální deska *Ash* je ještě rozkročenější mezi starým a novým než dva roky starý eponymní debut. Už tehdy sestry hojně využívaly prvky elektronické hudby, na novince z nich ale udělaly jeden ze základních vyjadřovacích prostředků svého hudebního jazyka. To první, co na desce uslyšíte, je ostatně smyčka vytvořená ze samplu bulharského sboru, kterou se proplétá dvojhlasná mantra „I carried this for years“. Následující singlová skladba *Away*

Away má přímo rytmus, který by se dal nazvat hiphopovým.

Nejvíce je elektronika zakomponovaná do písně *No Man Is Big Enough for My Arms*, kterou nemůže žádný recenzent desky opomenout. Její páteř tvoří sampley z projevu, jímž Michelle Obama reagovala na loňské sexistické výroky tehdejšího prezidentského kandidáta Donalda Trumpa. Její věta „Měřítkem každé společnosti je to, jak se chová ke svým ženám a dívkám“ se neustálým opakováním v průběhu skladby stává další výraznou mantrou.

Úderně působí i track *Deathless*, ve kterém Lisa-Kaindé Díaz líčí nepříjemný zážitek z doby, kdy jí bylo šestnáct let: byla tehdy zatčena na základě rasové profilace. S dokumentárně střídým stylem vyprávění o rasistickém policistovi ostře kontrastuje triumfální antiteze, která zní refrénem: „Ať se stane cokoli, smrt na nás nemůže!“ Ibeyi se tu přihlašují k dlouhé řadě bojovnic a bojovníků za sociální spravedlnost, z jejichž úsilí, jak věří, povstane lepší svět. Působivý je i videoklip k této písni: z těl obou sester se postupně rodí nové a nové verze jich samotných.

Apelativní rozměr alba strhává značnou pozornost, samy autorky ovšem upozorňují, že by byla chyba zužovat poselství desky na témata emancipace přehlížených skupin. Za důležitější považují to, aby svou hudbou dokázaly posluchači pohnout, a to jak fyzicky, tak i tím, že jim pomáhají hledat naději. V tomto světle je třeba číst název alba. *Ash* neboli popel nemusí být nutně symbolem zkázy, ale může také odkazovat k něčemu

novému, co z popela povstává. Popel ostatně funguje i jako hnojivo, jak stojí v doprovodném tiskovém materiálu k desce.

Buddha s autotune

Tento étos se promítá do celkově pozitivního vyznění alba. I v písních, které pojednávají o závažných tématech, lze najít optimistický podtón. Hudba Ibeyi nezabředá do obvyklého popového eskapismu a místo úniku od strastí, které přináší existence v hypermoderní společnosti, nabízí řešení spočívající v uvědoměném přístupu k životu ve smyslu tradičního buddhistického konceptu *sati*, jehož název se do angličtiny překládá jako mindfulness.

Neznamená to, že by *Ash* nebylo především obratně napsané popové album. Deska je plná skvostných zpěvných refrénů, které přímo vyzývají k zapojení koncertního publika. S tímto záměrem prý sestry Díazovy písně skládaly. Vycházely ze zkušeností, jež nabraly během turné k debutovému albu. Zároveň měly celou dobu jasno, kde leží hranice jejich umělecké integrity, za kterou nebyly ochotny jít. V rozhovoru pro server Stereogum například mluví o negativních reakcích části fanoušků na časté používání vokálního procesoru autotune.

Autotune často slouží k vyrovnávání výšek u hlasově nejistých zpěváků. Ibeyi ho ovšem používají jako jeden z mnoha nástrojů k dosažení požadovaného výsledku. „Je to způsob, jak některá slova projasnit a jiná nechat ve stínu. Umožňuje vám hrát si se svým hlasem,“ říká v rozhovoru Lisa-Kaindé Díaz a Naomi dodává, že coby umělkyně přirozeně experimentují s různými výrazovými prostředky a autotune je jedním z nich.

World Music, s.r.o.

Tvorba Ibeyi tak trochu zapadá do konceptu hudby čtvrtého světa, který na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let rozpracoval Jon Hassell. Ten usiloval o propojení spirituálního rozměru obyvatel rozvojových částí světa s technologickými možnostmi moderní hudební tvorby. Zejména ho fascinovaly antropologické práce zabývající se lucidním sněním domorodých obyvatel dnešní Malajsie. Svou hudbou se snažil navodit atmosféru, která by cestu k podobným praktikám otevřela i méně spirituálně založeným lidem ze Západu.

Hudba Ibeyi žádné takové ambice nemá. Prvky převzaté z muzikálního dědictví Jorubů jsou v ní zapracovány do popové struktury. Jedná se vlastně o výpůjčky v duchu world music, onoho postmoderního slepence stylů, ve kterém převažuje důraz na etnické hudební prvky. Ibeyi však ze svého původu nedělají téma – jejich tvorba je dokonale nadstyllová a jako taková se nedá vymezit přesnými zeměpisnými souřadnicemi. Podobně nejasné je i časové hledisko. Například britský nedělník *The Observer* označil hudbu Ibeyi jako „moderně-starodávnou“ a právě tato dualita dělá z poslechu nahrávky mimořádný zážitek.

Tím, že autorky od začátku věděly, jak má jejich nové album znít, se jim povedlo vyhnout nástrahám „syndromu druhé desky“. Jiné tlaky než ty umělecké se v tvůrčím procesu snažily potlačit. *Ash* tak působí spíše jako přirozený doplněk úspěšného debutu než jeho pokračování po stejné linii. Ve zmiňovaném rozhovoru sestry Díazovy ukazují, že jsou si rozdílů mezi oběma deskami vědomy, a připouštějí, že příklon k větší popové otevřenosti nemusí být každému po chuti. „Dělaly jsme, co jsme musely,“ obhajuje umělecké směřování dua Naomi Díaz. Kéž by takových čistých a upřímných výpovědí bylo v současné hudbě co nejvíce!

Autor je kurátor hudebních podcastů XPLAYMIX.

Ibeyi: *Ash*. XL Recordings 2017.

Tři druhy spirituality

Z programu Moravského podzimu a Expozice nové hudby 2017

Součástí letošních ročníků paralelně probíhajících a částečně interagujících brněnských festivalů Moravský podzim a Expozice nové hudby bylo několik duchovně zaměřených koncertů, představujících komponovanou hudbu minulého století i soudobý experiment. Má ale nějaký smysl dnes uvažovat o spiritualitě v hudbě?

MILOŠ VOJTĚCHOVSKÝ

Elias Canetti si v knize *Masa a moc* (1960, česky 2007) všímá tělesných gest ve vztahu k sociální hierarchii. Interpretuje pozice ležení, sezení nebo stání a popisuje například chování dirigenta při ceremoniálním rituálu koncertu. Postavu dirigenta spojuje s archetypem vůdce a šamana a sociální choreografii a scénografií vnímá takto: „Dirigentovým hlavním úkolem je, aby jej orchestr poslouchal a posluchači aby seděli potichu. Na posluchače je dokonce vykonáván nátlak, nejlépe by se neměli ani pohnout. Před zahájením, než se dirigent objeví, se posluchači volně pohybují, baví se mezi sebou. Hráči v orchestru nikoho neruší, sotva si jich kdo všímá. Když ovšem přijde dirigent, všichni zpozorní a utichnou. Dirigent zaujme postavení, většinou zády k posluchačům, odkašle si, zvedne ruce s taktovku, všichni zmlknou a znehybní...“ Canetti začal na svém životním díle pracovat za druhé světové války a dokončil je teprve na prahu šedesátých let, v době politického, společenského a kulturního uvolnění a revize společenských a kulturních formací, jakými jsou kontrola, spektakl, konzum nebo popkultura. Jeho kniha bývá vedle textů Michela Foucaulta, Ericha Fromma, Konrada Lorenze nebo Guye Deborda uváděna jako jedna z klíčových analýz poválečné společnosti, v níž se jedinci dobrovolně ztrácejí v davu a zbavují odpovědnosti.

Magická moc muže s taktovkou

Zmíněný obraz dirigenta mi vytanul na mysli při návštěvě jednoho večera letošního ročníku festivalu Moravský podzim v Brně. Pod názvem Rituály bylo na programu provedení dvojice skladeb dramaturgicky propojených tématem spirituality. Oratorium *Poslední pohanské obřady* (1976) litevského skladatele Broniuse Kutavičiuse zaznělo v česko-bratrském kostele J. A. Komenského. Poté se posluchači přesunuli do nedaleké katedrály sv. Petra a Pavla na Petrově. *Symfonii č. 8 „Antifony“* (1970) pro soprán, smíšený sbor, bicí nástroje a varhany od Miloslava Kabeláče tam provedly komorní litevský sbor Aidija a Filharmonie Brno. Týž večer v rámci třicátého ročníku Expozice nové hudby v evangelickém kostele v Botanické ulici proběhl v režii kolektivu AVA sólový koncert amerického hudebníka Roberta Aikiho Aubreye Lowea, před nímž vystoupili bratislavský kytarista Ondřej Zajac a místní hlukové duo Tomáš Niesner a Ondřej Merta. Po nočním vystoupení se mohli všichni, jejichž dávka kulturní ještě nebyla ukojena, přesunout na afterparty. To jsem ozelel a vyběhl na poslední autobus zpátky do Prahy. Na temné, dunící dálnici jsem si v polo-spánku pokoušel srovnat, jak se to v současné hudbě vlastně má s duchovností, svobodou a masovostí. Jak hudbě a festivalovému byznysu vyhovuje kontext a prostředí církevní architektury?

V tištěném programu Moravského podzimu dramaturg Vítězslav Mikeš ke Kutavičiosovu oratoriu *Poslední pohanské obřady* píše, že baltský skladatel je fascinován dávnou

litevskou historií. Inspiruje se litevskými písněmi sutarti, vyznačujícími se „imitačním vedením hlasů, sekundovým napětím mezi nimi a monotónností“. Provedení oratoria v Červeném kostele mne zaujalo. Snad sedmdesát členů a členek komorního chóru Aidija oděných v černých hábitech se pomalu posunovalo kolem lavic plných diváků. Rejstřík jejich hlasových projevů sahal od šepotání a mumlání až po klouzavé mikrotonální harmonie a polyfonie, místy doprovázené majestátním zvukem varhan a zvonivými žesťmi. Dirigent Ramualdas Gražinis přišel, uklonil se, postavil se na konec lodě kostela zády k posluchačům, odkašlal si a zvedl ruku s tenkou hůlkou – Červený kostel zmlkl a zpěváci otevřeli ústa. Všichni jsme upřeli zrak na černou dirigentovu košili a růžový zátylek. Vypadal jako kněz během liturgické ceremonie. Ale „pohanské“ mi oratorium nepřipadalo, asi mám o pohanství mylné představy. Průběh události byl dirigentem pečlivě usměrňován a vlastně celý večer byl skrytý institucionálně manažován. Vhodně oblečení posluchači neměli příležitost k žádnému projevu spontaneity. Pokorně jsme se podvolili rituálnímu obřadu a museli vyčkat chvíle, kdy dirigent spustí paže, otočí se tváří k publiku a znovu se ukloní. Ale co když my, poslušní posluchači, nepodlehne magické moci dirigentů, dýdžejů nebo politiků na pódiu a odmítneme splynout s masou naslouchajících? Bude nám slastný zážitek transu a spirituální katarze odepřen?

Klubová atmosféra v kostele

Za možnost porovnat Kabeláčovy a Kutavičiosovy skladby s vystoupením multiinstrumentalisty a skladatele Roberta Aikiho Aubreye

mimo jiné s Jóhannem Jóhannssonem, Tarekem Atouiem, Philippem Parrenem, Arielem Kalmou nebo Alexandrou Wolkowicz.

Lowe měl stage nahoře na kněžišti. Protáhl si stíhlé prsty, sundal sako, vyhrnul rukávy a začal soustředěně točit knoflíky syntezátoru. Temný funkcionalistický interiér kostela promotéri z AVA a Nona Records lehce zamlžili, světelný designér prošpikoval duchovní prostor barevnými světly a na zadní stěně kostela s jakýmsi husitským výjevem se rozvlnilo abstraktní organické video. Naštěstí člověk mohl zavřít oči a zavěsit se do proplétajících se droneových linií nebo se poddat minimalistickým zvukovým plochám, v nichž klouzající Loweův falzet zněl až metafyzicky. Hudební texturu bez obligátního tanečního rytmu posluchači (asi i díky vizuálnímu „klubovému“ zážitku) přijali. Možná jsem byl při svém věku v kostele jediný, komu připadalo, že by hypnotické atmosféře poslední části večera Rituálů prospěla střízlivější scénografie bez až barokního využívání efektů světelného pultu.

Další části programu Moravského podzimu, včetně „nejhlasitější skladby na světě“, mi unikly. Andreas Ammer a FM Einheit s dramaturgem Lukášem Jiříčkou realizovali rekonstrukci *Symfonie sirén* (1922) Arsenije Avraamova. Na brněnském výstavišti si prý skladbu se špunty v uších vychutnalo celých 1600 platících posluchačů; performerů a hudebníků bylo dokonce 250. Nezhlédl jsem ani předpremiéru supematistické opery Velimira Chlebnikova, Michaila Matuškina, Alexeje Kručonicha a Kazimira Maleviče *Vítězství nad sluncem* (1913) v Divadle na Orli. Zato jsem ale viděl představení *Dead Plants / Living Objects* dvojice Pierre Berthet a Rie Nakajima, již do dramaturgie Expozice nové hudby Viktora Pantůčka propa-

Rzewského. V devadesátých letech se stýkal s Terryem Foxem, který v tomto severobelgickém industriálním městě tehdy bydlel. Díky aktivitám centra experimentální hudby a výtvarného umění Apollohuis Paula Panhuiyena v Eindhovenu se seznámil s hudbou Alvina Luciera, Toma Johnsona nebo Arnolda Dreyblatta. Postupně začal mezi hudební nástroje přidávat vysavač, nafukovací balóny, pianoové struny nebo listy a stonky suchých rostlin.

Nakajima je původně výtvarná, nyní spíše „nadvuková“ umělkyně. Žije v Londýně, kde pravidelně spolupracuje s hudebníkem a spisovatelem Davidem Toopem. Podobně jako Berthet nepoužívá kromě motorků na tužkové baterie žádnou elektroniku, mikrofony ani zvukovou aparaturu. Příkládáním k rotujícím mikromotorkům rozeznává nalezené předměty – plechové krabičky, porcelánové šálky, plechovky, pružiny, zvonky, pingpongové míčky, suché listy, větvičky, staniol, plastové tašky. Používá gumové rukavice, květináče, kousky dřeva, kosti, kameny. Asambláže objektů a motorků hrají samy, posunují se po podlaze a společně vytvářejí překvapivě jemné a bohaté spektrum tónů a nepravidelných rytmů.

Dead Plants / Living Objects při vši strohosti v něčem připomíná představení Petra Nikla, jen bez jejich mašiblovské divadelnosti. Umělci chtějí, aby diváci-posluchači pokud možno nedřepili na židlích, ale byli roztroušeni kolem jejich rituálu na podlaze. Ale můžete stát, sedět nebo ležet, jak se vám zachce. Performer není od diváků izolován, potenciálně se může do představení zapojit každý. Není třeba speciální osvětlení ani oblečení, celá situace je pokud možno civilní, scénografie a kompozice předmětů a nástrojů je skoro anarchisticky rozvolněná. I když je po chvíli

Robert Aiki Aubrey Lowe v evangelickém kostele v brněnské Botanické ulici. Foto Mizuki Nakeshu

Lowea v Husově sboru je třeba organizátory obou festivalů pochválit. Lowe, který se ve své tvorbě hlásí k rituálu, improvizaci a spontaneitě, od roku 1997 působil v chicagské posthardcoreové kapele 90 Day Men a je aktivním členem kalifornské postpsychedelické skupiny Om. V roce 2007 vydal sólové album jako Lichens a na nějakou dobu pak umělecké jméno „Lišejník“ přijal. Zdá se, že je to vycházející hvězda – hraje hlavní roli v kultovním dokumentu Bena Russella a Bena Riverse *Zaklínač k odehnání temnoty* (A Spell to Ward Off the Darkness, 2013) a byl mu věnován titulní článek i obálka zářijového vydání časopisu The Wire. V poslední době používá hlavně modulární syntezátor, který kombinuje se smýčkami a vysokým falzetovým zpěvem. Spolupracoval

šoval Jakub Juhás. Důsledně „chudá“ estetika, fluxusovská poetika všednosti a dnes už omšelá škola zvukového experimentu nabízí možnost zažít něco jiného než dávku duchovního obohacení v rámci institucionalizovaného kulturního provozu nebo anestetické hlasitosti „klubové scény“ – totiž pozhennání odpočinout si alespoň na chvíli od všudypřítomné směsi patosu, line-upů, reklamy, jáství a audiovizuálních efektů.

Obyčejná duchovnost

Duo Berthet a Nakajima vystoupilo v Česku poprvé, ale Berthet se kdysi, před pětadvaceti lety, objevil na prvním ročníku sympozia Hermit v klášteře Plasy. Žije v Lutychu, kde studoval perkuse a skladbu mimo jiné u Frederika

zřejmě, že oba aktéři se svými „bezcestnými“ nástroji zacházejí s grácií a subtilně, vypadá to, že jde o intuitivní aktivitu, kterou by mohl provádět vlastně každý. Představení je magické a prosté zároveň – a nezdá se, že by diváci byli jakýmkoli způsobem kontrolováni, poučováni, ovládáni. Z nastíněných tří modelů současné duchovnosti v hudbě je mi ten poslední uvedený nejbližší. Ve srovnání s kalibrovanou spiritualitou spektaklu je o dost křehčí a pomíjivý. Nicméně bychom měli mít možnost výběru.

Autor je pedagog, teoretik umění a kurátor, působí v Centru audiovizuálních studií FAMU.

Moravský podzim. Brno, 6.–28. 10. 2017.

Expozice nové hudby. Brno, 11.–25. 10. 2017.

Co dělat s Říjnem?

Událost, která otřásla světem

Jakkoli platí, že Říjnová revoluce nepochybně především svým sociálním důrazem ovlivnila dění takřka na celém světě, nelze zapomínat, že v Sovětském svazu nikdy nemohla být řeč o vpravdě socialistickém režimu. Kde se stala chyba a co to znamená pro současnou antikapitalistickou levici?

MARTIN HEKRDLA

Spojené státy a Francie slaví 4. a 14. července své revoluce jako milníky svých státností a jako pilíře moderního světa. Rusové mají problém; státnost zažehnutá Říjnovou revolucí, Sovětský svaz, dávno neexistuje. Revoluční rok 1917 se Rusům rozpadá na únorovou „liberální“ revoluci a na bolševické převzetí moci „pučem“ 25. října (7. listopadu našeho kalendáře), zakladatelským aktem „komunistického totalitarismu“. Demokratický náboj amerického svátku nijak nešpiní následujících sto let otrokářství a další dekády rasové segregace a diskriminace, natož nadvláda korporací a globální imperialismus s mocenskou pavučinou diktátorů, „našich čubčích synů“. Francouzi zahrnuli lůzu před Bastilou, jakobínský teror, císaře Napoleona a koloniální impérium do panteonu rovnosti, volnosti a bratrství, nanejvýš s dovětkem o nehodách na cestě k modernosti. Ale Vladimir Lenin, přivítaný v dubnu 1917 bolševiky zpěvem Marseillaisy, razící heslo „Všechnu moc sovětům“ a navrhuující povýšení ruské revoluce na startér revoluce světové a socialistické, se dnes jeví jako postava z Dostojevského *Běsů*.

Je to snad pochopitelné, ale – nepřijatelné. A pro levici naprosto neužitečné. Jedním z východisek z této myšlenkové blokace je

revoluce, občanské války, zahraniční intervence a zápasu frakcí až do Stalinova despotismu (1917–1929). Období Stalinovy absolutní vlády (1929–1953) mělo své temně dynamické období předválečné (kolektivizace, industrializace, teror a monstrprocesy), jehož oběti se nejnověji odhadují na dvacet milionů vězňů a čtyři miliony mrtvých. Následovalo poválečné ustrnutí, skoro úlevná nehybnost. Relativní liberalizace Chruščovova režimu (1953–1964) zaznamenala první střety městského a čím dál vzdělanějšího obyvatelstva s tupou byrokracií. Tento boj pokračoval i v kleci s utaženými šrouby, tedy v období Brežněvova „zastoje“ (1964–1982), v němž se ustálily pojmy samizdat a disident. Po intermezzu s reformní i senilní gestikulací pánů Andropova a Černěnka (1982–1985) vrcholil zápas nových středních vrstev, skutečného proletariátu a liberální byrokracie s konzervativní byrokracií systémovou v Gorbačovově perestrojce (1986–1991), kdy režim na své vlastní rozpory zahynul.

Jen tři závěry jsou jisté: Za prvé, samotná existence SSSR pozitivně ovlivnila svět v oblasti sociálního myšlení i praxe. Za druhé, výsledkem jeho dějin byla nejprve blesková, potom stagnující, leč v zásadě úspěš-

klasických krizích kapitalismu, nových válečných hrozeb globální geopolitiky a populistických revolt vedených oligarchy má ještě smysl vůbec zvažovat. „Co s Říjnem?“ ptá se dnes ve své knize Olivier Besancenot, mluvčí Nové antikapitalistické strany (Nouveau Parti anticapitaliste) a v roce 2007 kandidát trockistické Revoluční komunistické ligy (Ligue communiste révolutionnaire).

Co tedy s Říjnem? Když ve *Zrazené revoluci* (1936, česky 1937) Lev Trockij napsal (pozdě, ale přece), že v revolučním Rusku zákaz opozičních stran vedl k zákazu frakcí uvnitř bolševické strany a že tento zákaz frakcí nemohl neskončit „zákazem myslet jinak než neomylný šéf“, kritika byla vlastně směřována už do předstalinovského období. Už tehdy – po masakru kronštaďského povstání v březnu 1921 – právě k oficiálnímu zákazu frakcí došlo, jakkoli frakční boje v bolševické straně zcela uhasly až koncem dvacátých let. Již léta 1917 a 1918 byla poznamenána takzvaným substitutismem. Došlo k eliminaci plurality revolučního spektra mocenskou eliminací menševiků, eserů a anarchistů. Ústavodárné shromáždění, arbitrárně rozpuštěné v lednu 1918, bylo nahrazeno Sjezdem sovětů a sověty samy fakticky nahrazeny bolševickou stranou. Praxe válečného komunismu a utužení stranické disciplíny při pragmatickém obratu k trhu (politika NEP) směřovaly k nahrazení diktatury proletariátu terorem Čeky a nadvládou monopolní byrokracie. Není zdaleka u konce diskuse o vlivu manka demokratických tradic, konceptu organizace „profesionálních revolucionářů“, bolševických představ o socialismu jako prosté správě věcí či o státu jako jedné velké továrně. Lenin ve *Státě a revoluci* z léta 1917 (česky 1950) vskutku jako by zcela zapomněl na Marxovy sondy do tovární despotie.

Zpět k pramenům

Kritikové raných „kořenů degenerace“ však rovněž zapomínají na kontext, právě na ony okolnosti, které zásadním způsobem formovaly osudy Ruska a podobu systému, v nějž vývoj od revoluce vyústil. Bolševici od samého začátku věděli, že Rusko není a ani nesmí být nadřazenou „vlastí socialismu“, ale jen jiskrou, která zapálí požár ve vyspělých státech, s jejichž pomocí se pak ze své zaostalosti může jediné pozvednout v socialistickém smyslu. Účelem své riskantní akce, účelem kritické přestávky mezi jiskrou revoluce a světovým požárem, posvětili pak všechny prostředky, které za německé ofenzívy, občanské války a zahraniční intervence vykazovaly všechny znaky výjimečného stavu. Když poválečná revoluční vlna opadla a zničené Rusko uvízlo v izolaci, neměl Stalin velký problém ustavit výjimečný stav jako režim normálního vládnutí prostou selekcí leninských zásad. Z výjimky se stalo pravidlo.

Ta část současné antikapitalistické levice, která se domnívá, že „jiný svět je možný“, ba nutný a nevyhnutelný, je si dobře vědoma tohoto červa v ruském jablku. Z toho plyne i obrozený vliv anarchistických a autonomistických hnutí, jejichž společným jmenovatelem je ostražitost vůči všem formám autoritářství. Zkušenosti se současným kapitalismem a s protiakcemi alterglobalistů, se sociálními fóry, hnutím Occupy i pochodem institucemi v podání Syrize či Podemos však ukazují, že tváří v tvář státní moci nezahynul problém vědoucí analýzy, účinné organizace a rázného vedení. A že se nám v digitální éře dokonce oknem vrací stará otázka o reformě a revoluci, kterou jsme dávno vyhnali dveřmi coby překonanou ideu „věku kouřících komínů“.

S Říjnem netřeba dělat nic. Pouze je nutné od piky promyslet všechno, k čemu již dospěli jeho strůjci.

Autor je politický komentátor.

Bolševici věděli, že Rusko není a ani nesmí být nadřazenou „vlastí socialismu“. Foto Čeněk Folk

ohlédnutí za sedmdesátiletým vývojem SSSR. Už jen tím roztaje pojmový ledovec totalitarismu a důsledky Října vystoupí objektivněji. Základní fakt ovšem zní: Dědičným hříchem ruského zdvihu v roce 1917 a zvláště Října nejsou totalitní aspekty či důsledky revoluce, ale hlavně samotné vyvlastnění majitelů kapitálu, převzetí ekonomiky a státu – jak se dnes cudně říká – nízkopříjmovými skupinami, demaskování liberální buržoaznosti i sociální demokracie tváří v tvář jatším první světové války a tah k osvobození národních entit z velkoruského „žaláře národů“. Tohle „otřásl svět“, vehnalo s nadějemi miliony lidí do komunistických stran, zahájilo proces dekolonizace a podpořilo vývoj Západu k sociálnímu státu. Rusko po Říjnu změnilo celosvětově poměr sil mezi kapitálem a prací a tento posun nedokázal zcela zničit ani stalinismus.

Nesocialismus

Periodizace, kterou provedl historik Moshe Lewin ve své knize *Le Siècle soviétique* (Sovětské století, 2003), ukazuje názorně, že zařikávaný ďábel hrál v proudu času všemi barvami. Nejen v předstalinovském období autentické

ná modernizace Ruska. Tatáž modernizace, kterou si Západ svými krutými absolutismy, revolucemi, diktátory a industrializacemi rozložil v čase zhruba na dvě stě let. A konečně za třetí: v žádném případě nešlo o režim socialistický.

Tovární despotie

A právě proto je dnes nutné zvláště na levici posoudit, zda a co přesně se již v onom sedmáctém roce dvacátého století fatálně pokazilo a proč autentická, pluralitní a kreativní revoluce – jak se z různých pozic postulují v nestalinské levici – tak rychle zdegenerovala v byrokratické panství, proč byla zrazena, nedokončena, izolována či rovnou pohřbena zhruba jen desetiletí poté, co křížník Aurora vypálil svůj slepý náboj... Základní otázkou přitom je, zda k debaklu vedly nepříznivé okolnosti, anebo určité ideové a organizační koncepce revolucionářů, a zda mezi emancipačním výtryskem Října a následným vývojem ke ztvrdlému bahnu nového nadprávní existuje kontinuita, nebo naopak hluboký přerýv. A co z toho v dnešních podmínkách prohlubujících se nerovností, návratu dějin v téměř

Potřebujeme skutečně uzdravovat

S Irenou Haiduk o zakládání a nakládání

V říjnu navštívila Prahu na pozvání Ceny Věry Jirousové srbská umělkyně Irena Haiduk, jejíž projekt Yugoexport byl letos prezentován na Documentě 14. Oživením odkazu této jugoslávské společnosti se vyjadřuje k obecnějším tématům, jako je vliv hospodářských jevů na chápání dějin či disciplinace ženského těla.

**ANEŽKA BARTLOVÁ
TINA POLIAČKOVÁ**

Na letošní Documentě jste představila korporaci nazvanou Yugoexport. Zakládací listiny byly v Aténách vystaveny v podobě kamenných stél a po antickém způsobu veřejně předčítány. V ulicích Kasselu pak skupina Army of Beautiful Women performovala cvičení pro dobré držení těla. Ve speciálně zatemněné místnosti si návštěvníci mohli koupit výrobky firmy Yugoexport a další „produkci z Jihu“, jako například boty Borosana, váš sedm let starý projekt. Zajímavý byl přitom už samotný systém stanovování cen: zájemce nejprve přiznal výši svého příjmu, z čehož byla odvozena cena. Bude Yugoexport ještě nějak pokračovat? V nejvyšším podlaží Neue Neue Galerie v Kasselu byla instalována Yugoexport Transakční zóna, Čekárna a Slepá místnost. V ní byl prezentován můj starší projekt Seductive Exacting Realism (SER) – dialog o tom, jak jsou dnes utvářeny dějiny. Transakční zóna nabízela kopie zakládacích listin Yugoexporty a mnoho předmětů vytvořených přímo pro ni, které byly dostupné pouze na osobní vyžádání a po určité interakci s personálem. Nebyly vidět. Projekt v Aténách a v Kasselu byl procesem vtělení či inkorporace Yugoexporty skrze těla pracovníků a návštěvníků Documenty 14.

Formálně je Yugoexport korporace, zapsaná ve Spojených státech – korporace jsou tam v právním smyslu osobami – a se sídlem v Bělehradu. Jejím prostřednictvím se snažím uvažovat o minulosti jako o dějinách hospodářství, obchodních společností a cest, nikoli jako o historii válek, což je povrchní pochopení historie, v němž rozhoduje zabíjení, krev a smrt. Suverénní hranice států jsou dnes naprosto nepodstatné. Otázka proto zní: Co může dnes korporace vytvářet a čím může být?

Také vztah na orálním principu ustanovené korporace k její dokumentaci není obvyklý – úřední dokumenty jsou zpravidla někde evidovány a tomu musí vždy odpovídat. Proces ustanovování Yugoexporty pokračuje – nikdy jsme ho záměrně neukončili, takže se jako korporace kdykoli může stát, čímkoli potřebuje... Ne snad kvůli nějakému finančnímu tlaku, ale protože chci stále klást otázky po tom, čím by mohla být. Takže ano, je to průběžně se vyvíjející projekt.

Můžeme to shrnout tak, že zpracováváte historii pro současnost a budoucnost? Hodně jsem přemýšlela o archivech – zvláště na Documentách, kde bylo spoustu archivních materiálů vystaveno v západním formátu, který z nich dělá mrtvou věc. Archiv je obvykle místo, kde se věci rozkládají a stárnou, zbaveny původního kontextu jsou pak vystaveny kontextu jinému, který by měl nastolit nový význam skrze prostředky izolování a poukazování. Mně tento proces doslova smrdí, je to, jako by byl západní archiv

zakonzervovaný. Věci v archivu jsou mrtvé a odsouzené k smrti a zapomnění, ale ta smrt páchne, a přitom je vtištěna do samotné povahy západního uměleckého díla. Můj přístup k archivování je opačný: je to nakládání s věcmi namísto jejich konzervování. Nakládáním to, co je stále živé, chuťově obohacujete. U bot Borosana nejde o fetišizaci, ale přisvojení – stejně jako se objevuje apropriace statusu kopie ve vztahu k původnímu Yugoeksportu. Firma ukončila činnost v roce 2003, kdy byli vyhozeni všichni zaměstnanci, a v následujících dvanácti letech byla rozložena prodáváním veškeré své infrastruktury v pochybném konkursním řízení. Stejně tak můj přístup k Yugoexportě tedy nebyl fetišizací, ale právě nakládáním. Nakládání obvykle probíhá v temnu a nakládané věci se nemění zvnějšku, ale hlavně zevnitř, rozšiřuje se spektrum jejich chuti. Kvalitu můžeme posoudit jenom ústy. Na Jihu je teplejší klima, které proces nakládání urychluje, ale také vyžaduje více úsilí a péče. Řízení procesu vyžaduje disciplínu.

Jak se vám daří vyhýbat hořkosladké chuti nostalgie? Nostalgie je skutečně sladká, kazí zuby, činí věci bezzubými. Svůj postoj k „junostalgii“ mohu vysvětlit prostřednictvím Yugoimportu, který byl založen tři roky před Yugoeksportem. Je to korporace, která vyrábí zbraně. A zároveň je jediná, která přežila hospodářský zlom, války a sankce devadesátých let. Když byly zbrojnice někdejší Jugoslávie zrušeny, byly vyrabovány klany. Většina zbraní byla a stále je prodávána na černém trhu a byla použita při všech větších teroristických útocích v Evropě posledních dvaceti let. Takže tu máme zemi, která už neexistuje, ale přesto způsobuje destabilizaci regionu ekonomickými prostředky – a etnická nenávisť v tom byla jen prvotní jiskrou –, a máme tu národ, který postrádá jasné a suverénní hranice, ve světě, kde svrchovanost stejně neznamena nic kromě toho, že brání lidem volně se pohybovat. Jugoslávie tedy v jistém smyslu stále existuje: je pořád velmi skutečná a vyhlásila válku Evropě. Ne prostřednictvím armády vojáků, ale armádou zbraní. Jugoslávský region sám sebe umísťuje na Jih – „jug“ znamená jih – a mne bavilo zmocňovat se tohoto prostoru „vývozem“, distribucí Jihu. Nostalgie je naprosto nudný, povrchní a od základu cynický přístup k něčemu, co je prohlášeno za hotové nebo mrtvé. Příští rok uplyne sto let od vzniku Jugoslávie a versailleského míru, který ukončil první světovou válku. Vše tehdy začala skupina Černá ruka, která chtěla vytvořit všeslovanský stát a stabilizovat balkánské státy, které představovaly pro západní Evropu hrozbu. Nad tímto prostorem se vždy soustředily různé zájmy v podobě snů o koloniální nebo tržní expanzi. Pořád se mluví o druhé světové válce, ale ta pro tento region není tak důležitá jako první světová válka.

V popisu projektu pro Documentu tvrdíte, že Yugoexport je „ona“. Co přesně představuje tato firma-žena? Ve Spojených státech jsou peníze z právního hlediska formou vyjádření, a aby se korporace mohly vyjadřovat prostřednictvím peněz, americký Nejvyšší soud rozhodl, že korporace jsou lidé. Rozumí se tím, že za peníze je vždy nějaký názor, nějaká agenda. Yugoexport získala dokonce kvůli tomu, že je to americká společnost, mnohá privilegia, která by jako srbská firma neměla. A vždy přitom hovoříme o „ní“, protože věřím, že lidé, kteří podporují práva žen a váží si ženství, budou s menší pravděpodobností vystupovat proti těm, pro něž není v bohatém bílém patriarchátu rovnost dosažitelná.

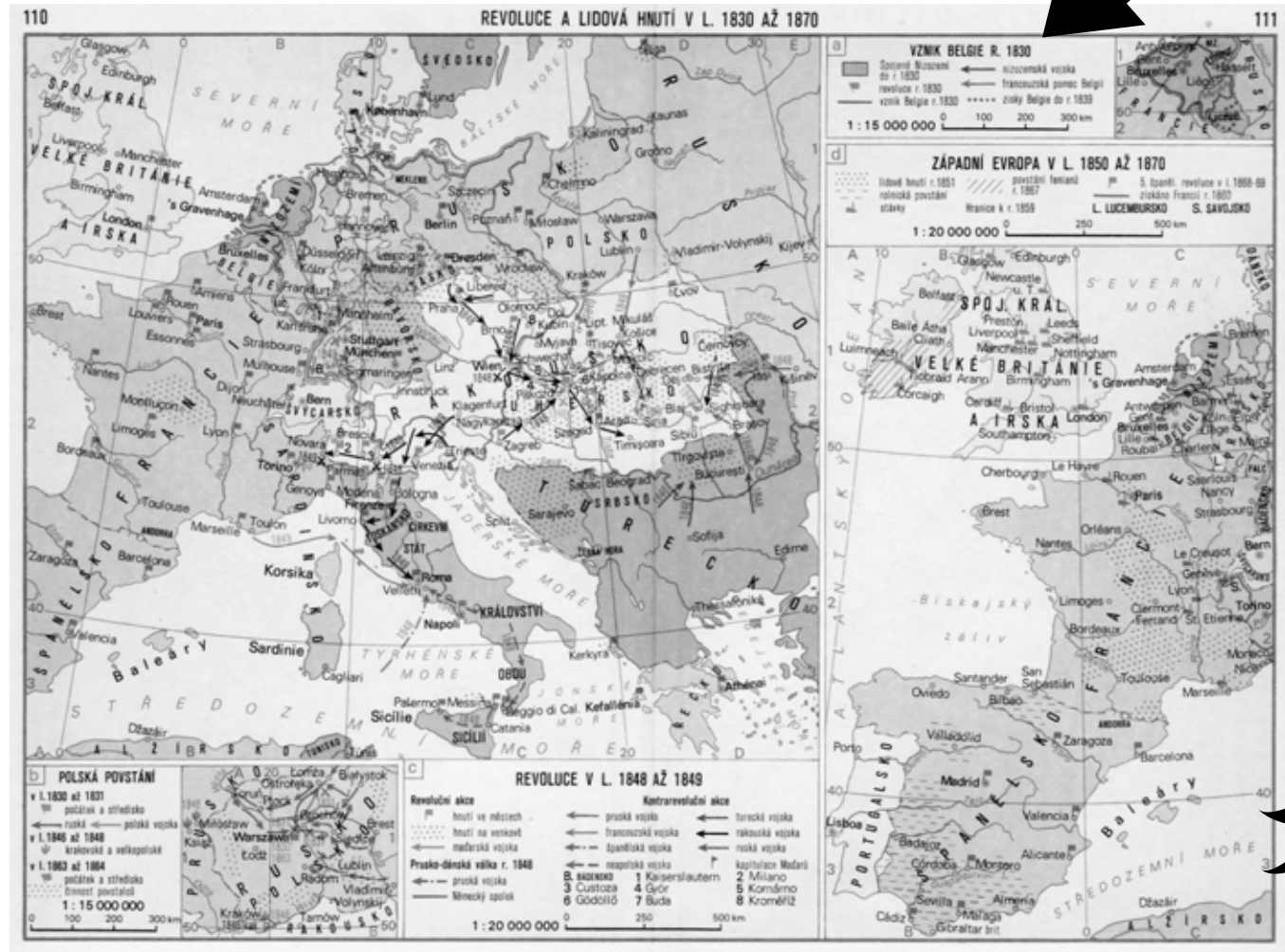
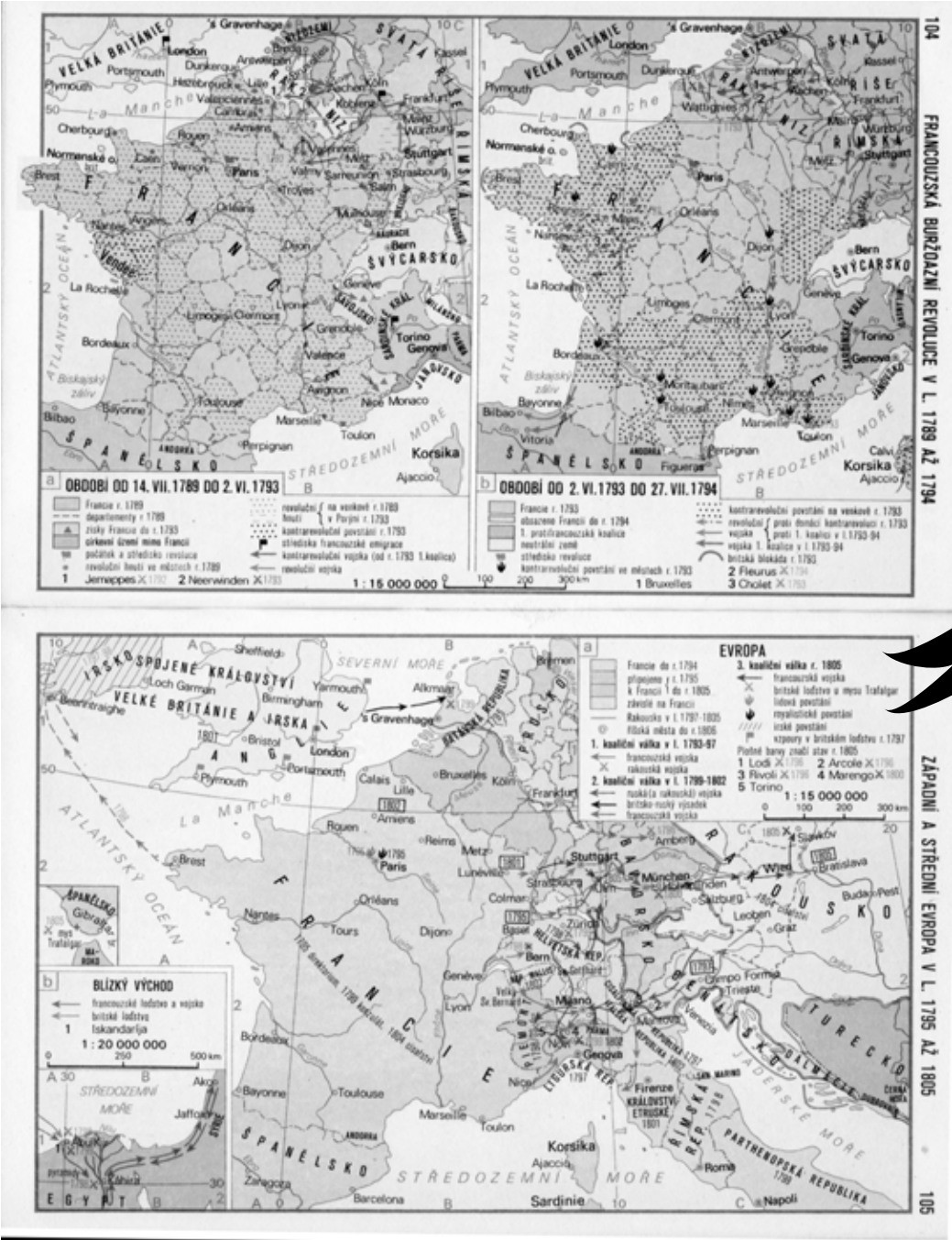

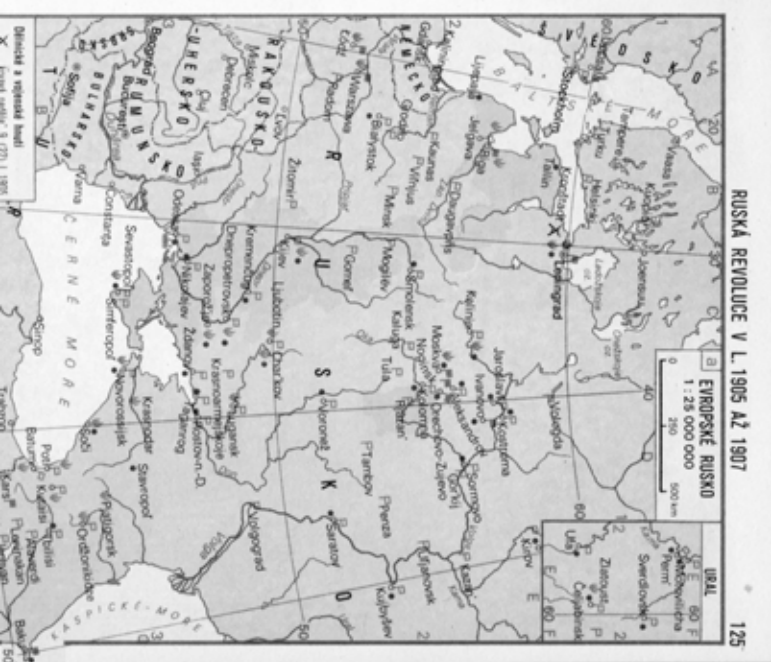
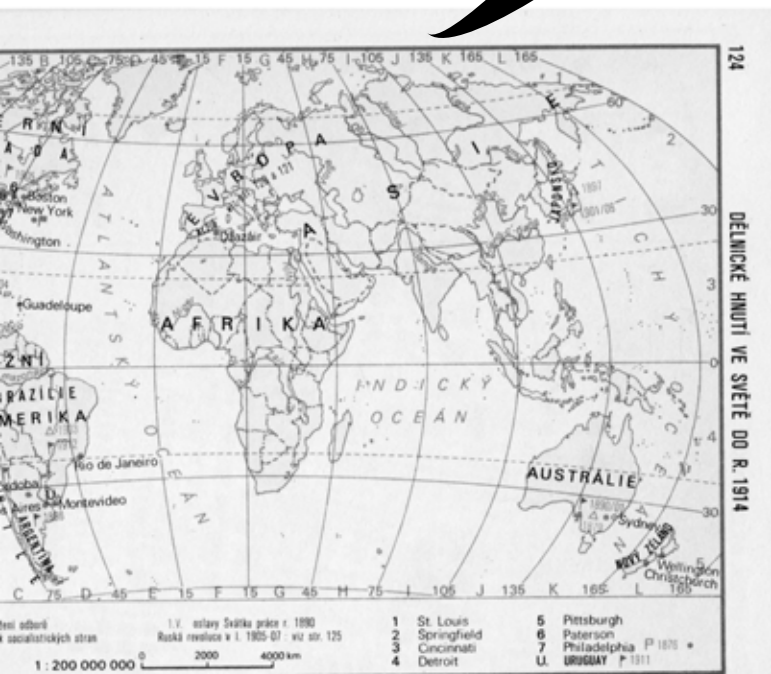
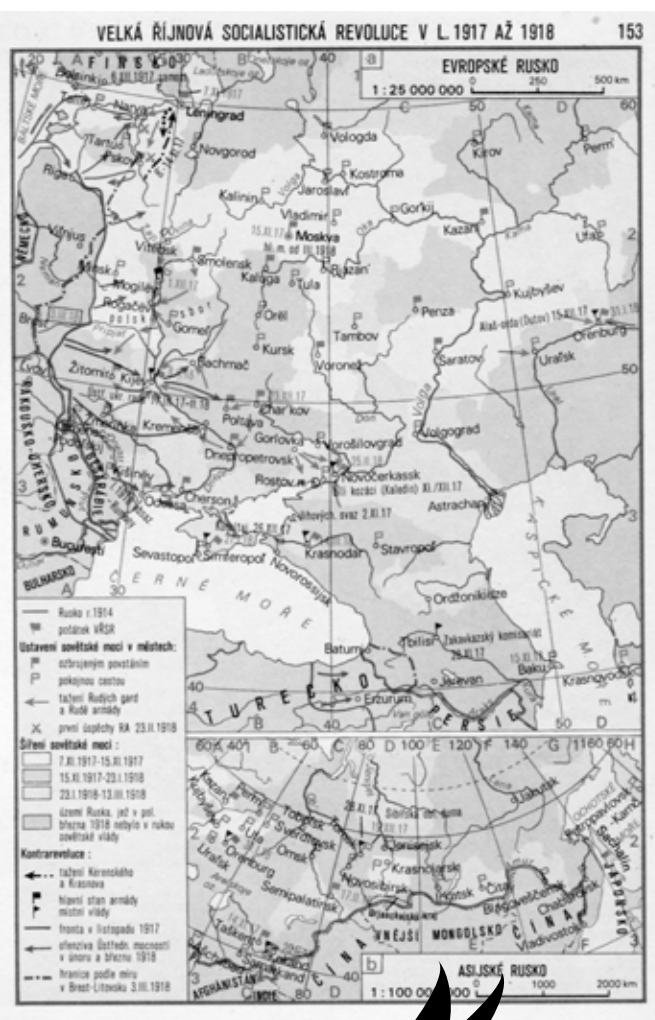
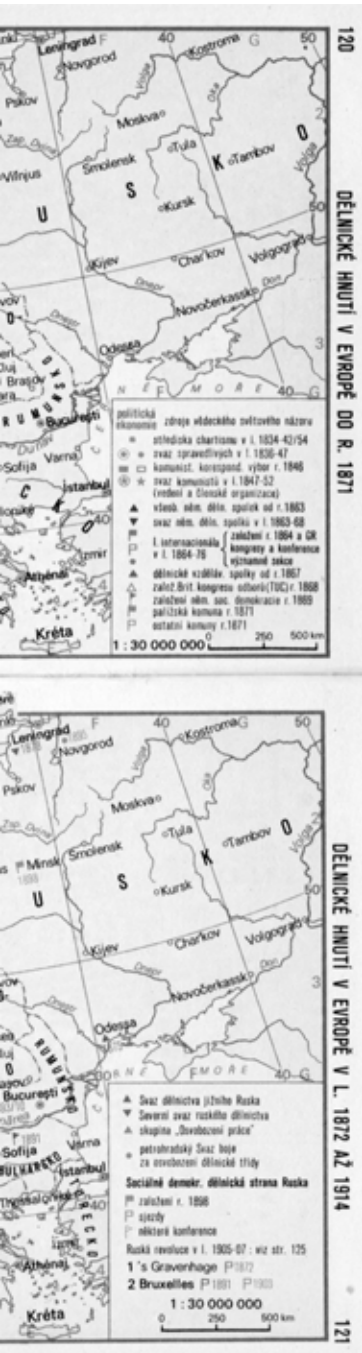
Irena Haiduk: Spinal Discipline, 2017. Foto Mathias Völzke

Boty Borosana byly navrženy jako boty pro ženy, vyrobené s ergonomickými prvky, které snižují fyzický tlak na tělo během pracovní doby. Zviditelňuje se tím ale také rozdělení na pracovní dobu a volný čas. Jak chápete práci a její vztah k všudypřítomné prekarizaci v pozdním kapitalismu? V dnešní době digitální ekonomiky, pro niž je charakteristická absence rozdělení na soukromou a veřejnou sféru, potřebujeme sféru třetí – a ta mne velmi zajímá. Myslím, že první krok je obeznámit lidi s tím, kde jsou meze a že nejvýznamnější zdroj, jaký máme, je čas, protože vrátit se biologicky nebo chronologicky prostě nelze. Ergonomická pracovní bota Borosana byla původně navržena v šedesátých letech v továrně Boro vo ženami pro ženy a projektu se účastnil i ortoped. V jiném mém projektu, nazvaném Nine Hour Delay (Devítihodinový skluz), jsou boty Borosana používány jako oficiální pracovní obuv. Věřím, že ty nejlepší hodnoty původního předmětu v něm přetrvávají. Systém Yugoform poskytuje základ pro Cvičení páteře [Spinal Discipline], při němž ženy nosí na hlavě knihu SER. Možnost pohybovat se lehce a pohodlně a být při pohybu volná však může zrušit tu obrovskou tíhu násilí, kterou na nás uvalují ony režimy čekání a umrtvování, s nimiž se snažíme skoncovat tím, že bojujeme za reformu a usilujeme

o nějaký druh léčby. Kašlu na léčbu – potřebujeme skutečně uzdravovat. Žádná léčba neexistuje. Yugoform měl narovnat páteře a vytvořit hnutí. Protikladem k čekání a plýtvání až k smrti je prostě svoboda.

Irena Haiduk (nar. 1982) se narodila v Jugoslávii, vyrůstala a studovala v Bělehradě. Na Documentě 14 vystavila kombinaci několika starších uměleckých projektů, k nimž se průběžně vrací. Pracuje s tématy slepoty, jež nás nutí vnímat pomocí ostatních smyslů, a otázkami disciplinace těla. Zajímá se o možnosti vyprávění dějin vlastního regionu. Vystavovala v Srbsku a v USA.

Olympe de Gouges (1748–1793). Spisovatelka, feministka a revolucionářka. Zemřela pod gilotinou v průběhu Velké francouzské revoluce. Její politická práce směřovala ke zrovnoprávnění žen, ale také otroků. Je autorkou Deklarace práv ženy a občanky, feministické kritické reakce na velký dokument Francouzské revoluce, Deklaraci práv člověka a občana. Propagovala genderovou i rasovou rovnost, bojovala za civilní svazky.

Louise Michelová (1830–1905). Anarchistka, učitelka, zdravotnice. Jako zapálená členka francouzské komuny ošetřovala zraněné na barikádách. Na základě své politické práce byla perzekvována a později vyhoštěna do Nové Kaledonie. Po návratu do Francie cestovala po své domovině či Anglii a dále hlásala myšlenky anarchistické revoluce.

Emma Goldmanová (1869–1940). Anarchistická myslitelka a aktivistka. Propagovala práva žen, sexuální svobodu a reprodukční práva pro ženy. Byla pachatelkou neúspěšného atentátu na amerického finančního magnáta Henryho Claye Fricka. Otevřeně kritizovala sociální podmínky života v revolučním Rusku. Živě psala a angažovala se v anarchistických kruzích ve Španělské občanské válce.

Rosa Luxemburgová (1871–1919). Marxistická politička a teoretička. Členka sociálnědemokratických a socialistických stran v Německu. Kritička revolučního leninského, ale také umírněných sociálnědemokratických proudů v levicové teorii. Bojovnice za emancipaci pracujících a menšin. Striktně vystupovala vůči militarismu a imperialismu. Zavražděna členy nacionalistických paramilitárních složek Freikorps.

Tuto galerii věnujeme nejen velkým ženám, které si historie pamatuje. Věnujeme ji všem ženám, které se podílely na revolucích, i když nebyly vidět. Těm, které stály na barikádách, ošetřovaly nemocné a slabé, pečovaly o vojíny, revolucionáře, muže, děti, vařily, topily v kamnech, maširovaly na Versailles, psaly nebo šířily politické pamflety, dělaly zapisovatelky na schůzích, pečovaly o domácnost, praly prádlo a vykonávaly další činnosti, bez kterých se žádná revoluce neobejde.

Připravili Zbyněk Baladrán a Zuzana Jakalová (Display – sdružení pro výzkum a kolektivní praxi).

Revoluce bez konce?

Určit počátek revolučního procesu je překvapivě ten méně obtížný úkol. Sváry o smysl Říjnové revoluce proměňovaly v průběhu 20. století především podobu jejího dědictví. Je z perspektivy 21. století ruská revoluce vůbec empirickým procesem, nebo existovala a existuje pouze v podobě nesčetněkrát reinterpretovaného mýtu?

MATĚJ METELEC

Obrazy Říjnové revoluce se jen málokdy týkají samotného 25. října, podle evropského kalendáře 7. listopadu. Leninova plešatá hlava s bradkou, úzkýma očima a otevřenými ústy nad davem dělníků a vojáků; pózující řada většinou mladých členů Rudých gard; dav lidí se rozprchává po petrohradském Něvském prospektu. To všechno známe z mnoha fotografií, ani jedna ale nepochází z onoho dne. Pro ikonografii revoluce měly inscenovaná „rekonstrukce“ *Dobytí zimního paláce* Nikolaje Jevrejnova z roku 1920 a Ejzenštejnovův film *Říjen* z roku 1928 větší význam než jakékoli dobové obrazy. Ani jedno z děl ale není o nic větším „dokumentem“ než Kustodijevův obraz bolševika z roku 1920. Ve skutečnosti totiž navzdory Jevrejnovově a Ejzenštejnově mytologizaci moc příležitostí zachytit dramatické obrazy revoluce nebylo: bolševické jednotky bez odporu obsazují pošty, nádraží, vše probíhá víceméně poklidně, ba až spořádaně. Boj o Zimní palác, z něhož se později stane legenda, je nanejvýš drobnou šarvátkou. I z toho důvodu mnozí dodnes odmítají mluvit o Říjnu jinak než jako o pouhém bolševickém puči. Většinou paradoxně právě ti, jimž jsou revoluce obecně přinejmenším podezřelé.

Námítka, že nešlo o revoluci, ale prachobyčejný puč, je nicméně v něčem oprávněná. Petrohradské dění jedné podzimní noci a rána, jež následovalo, za revoluci označit samo o sobě nelze. Americký novinář, socialista John Reed svou slavnou reportážní knihu nazval *Deset dnů, které otřáslы světem* (1919, česky 1926). I to se ale zdá trochu málo. Revoluci nedělá revolucí lidový vzmach během několika málo dnů; přinejmenším ne pouze on. Ne každé lidové povstání je revolucí, naopak většina z nich skončí dřív, než má šanci se jí stát. Revoluci dělá revolucí to, co po povstání (nebo puči) následuje, a možná také to, co mu předchází. Zpravidla tak začínají dlouho předtím a končí dlouho potom, než jak je konvenčně datujeme.

Začátky a konec

Postavení Ruska jako specifické entity mezi Evropou a Asií, které tolik fascinovalo nejen domácí filosofy ruské ideje, ale také Masaryka, už sotva šlo na počátku dvacátého století v konkurenci velmocí interpretovat jinak než jako prosté zaostávání. Rusko se ekonomicky a sociálně opožďovalo a bylo ve skutečnosti posledním evropským „starým režimem“ v pravém slova smyslu, odkazujícím na *ancien régime* před Francouzskou revolucí. A jako ostatním starým režimům se mu nakonec Francouzská revoluce stala osudnou. Byť s daleko největším zpožděním.

Problematičnosti časového vymezování ruské revoluce lze porozumět právě s ohledem na historiografii té francouzské. O tom, že její začátek lze stanovit rokem 1789 nebo nanejvýš o pár let dřív, ještě panuje vcelku shoda. Její konec ale někteří vidí v ukončení jakobínské fáze v termidoru 1794, většína v nástupu Konzulátu roku 1799 a jiní k ní počítají ještě Napoleonovu éru až do Vídeňského kongresu roku 1815. Extenzi revoluce v čase ale možná vystihuje daleko nejlépe François Furet v knize *Francouzská revoluce* (1988, česky 2004). V úvodní Výstraze, jež nahrazuje předmluvu, vysvětluje, proč považoval za nutné revoluci vymezit široce, roky 1770 až 1880, tedy „od Turgota ke Gambettovi“. Revoluce podle Fureta začíná neúspěšnými pokusy o reformu starého režimu, které se staly jejími předpoklady, a skutečně končí až zajištěním jejích výsledků vítězstvím republikánů nad monarchisty v druhé půlce sedmdesátých let 19. století. Snadno by ale šlo jít ještě dál – v čase, ale hlavně v prostoru. Francouzská revoluce rozšířila po Evropě koncept lidských a občanských

práv a také moderní nacionalismus. A stala se trvalou inspirací a modelem pro všechny další revolucionáře, ty ruské nevyjímaje. Z průběhu Francouzské revoluce bolševici nejen vyvozovali obecné schéma revolučních událostí, ale přebírali také její slovník. Například v únoru 1918 vydal Sovnarkom, sovětská vláda, dekret Socialistická vlast v nebezpečí!, opakující mobilizační výzvu *La patrie en danger* francouzského Národního shromáždění z roku 1792. Přesvědčení bolševiků, že jejich „rudý teror“ musí být naprosto nesmlouvavý, zase odráželo obavy z příchodu kontrarevolučního „termidoru“, tedy opakování převratu, který ukončil teror jakobínský. A o nic méně je nezneklidňovalo ani nebezpečí, že jejich revoluce skončí vzestupem nějakého Bonaparta.

Většina z těch, kteří psali o ruské revoluci, kladli její počátek více či méně do minulosti před samotný rok 1917. Jako „první kolo“ se logicky nabízel revoluce 1905. Už Trockého *Dějiny ruské revoluce* (1930, česky 1934–1936) vznikly spojením jeho staršího díla z roku 1909 o revoluci roku 1905 a rozsáhlých dějin obou revolucí roku 1917. Z roku 1905 jako předpokladu roku 1917 vychází i revizionistická historička Sheila Fitzpatricková v knize *Ruská revoluce* (1982, české vydání je ohlášeno na listopad 2017), konzervativní historik Orlando Figes zase v rozsáhlé *Lidské tragédii* (1996, česky 2000) vymezuje dějiny revoluce léty 1891–1924. Její kořeny by ale šlo hledat stejně dobře ve formování revolučních teroristických organizací v sedmdesátých letech, založení Ruské sociálně demokratické dělnické strany roku 1898 nebo jejího rozštěpení na bolševiky a menševiky v roce 1903. Určit počátek revoluce je nicméně možná ten méně obtížný úkol, byť závisí na těžko ukončitelné debatě o rozlišení mezi počátky, předpoklady a kořeny.

Kde ale hledat její konec? Tato otázka je úzce spjata s hodnocením ruské revoluce. Odborný problém historiků a společenských vědců je zcela zastíněn stoletím ideologických svárů o její smysl. „Konců“ revoluce se nabízí celá řada. Zvláště ti, kteří by rádi vyzvedli idealismus počátků a nadšení, jež v tehdejší době vyvolávala představa, že „jiný svět“ je nejen možný, ale že jej najednou lze najít i na mapě, ji ukončují spíše dříve než později. Revoluce podle nich skončila nějakým druhem „zrady“ ve dvacátých letech: faktickou neutralizací role sovětů, likvidací kronšadtského povstání bolševiky roku 1921, zcela určitě pak definitivním Stalinovým vítězstvím v boji o nástupnictví v roce 1927.

Vývoj jde doleva

Stalinův triumf je příhodným milníkem ze zřejmých důvodů. Když však odhlédneme od romantické idealizace Října, byla to fakticky právě Stalinova „druhá revoluce“ s budováním socialismu v jedné zemi, která teprve konsolidovala revoluční přeměnu ruské společnosti, byť už sama neměla nic společného s vystoupením mas. Vzala na sebe podobu opakujících se teroristických kampaní, jejichž vrcholem, ale nikoli koncem byl „velký teror“ v letech 1936–1938. Doba Stalinovy vlády završila a stabilizovala radikální přeměnu ekonomické, politické i kulturní struktury Sovětského svazu. V tomto smyslu revoluční přeměna Ruska trvala ne den, ani deset dnů, ale téměř dvě desetiletí. Výsledky druhé světové války s rozšířením sovětského modelu ve východní Evropě a vítězstvím komunistů v Číně pak revoluci skutečně internacionalizovaly, a tím ji vlastně zajistily pokračování. Revoluci, která nikdy nechápala samu sebe izolovaně a od roku 1919 se prostřednictvím kominterny snažila aktivně šířit po světě, se konečně povedlo nejen „zopakovat“ svůj úspěch, ale fakticky svůj mýtus rozšířit

jako model určený k opakování daleko za hranice nově ustaveného sovětského impéria.

Zdálo by se, že Masarykovo prohlášení, že po první světové válce jde vývoj doleva, vyvrátil nástup pravicových diktatur od Portugalska po Rumunsko. Naplno se ale začalo uskutečňovat po roce 1945. Krom expanze socialismu sovětského typu zasáhla levicová vlna i Západ. Přitom nebyt Sovětského svazu ve dvojí podobě, coby ústřední síly v porážce nacismu a zároveň ohrožení stability západoevropských demokracií, lze si jen těžko představit radikální vnitřní reformy západních zemí směřem k sociálnímu státu. Kombinace levicového tažení uvnitř těch demokratických států, které byly zároveň koloniálními impérii, se sovětskou inspirací v jejich zámořských državách byla zase jednou z hlavních příčin dekolonizace a ovlivnila i vývoj v mnoha čerstvě osamostatněných zemích. Víze agrárního Ruska, které se zásluhou své revoluce dokázalo během zázračně krátké doby industrializovat, vyhnout se dopadům meziválečné velké krize a stát se velmocí, měla stejnou přitažlivost mezi evropskými stoupenci plánované ekonomiky i formujícími se elitami postkoloniálních států.

Studená válka mezi „svobodným světem“ a „táborem míru“ byla svým způsobem pokračováním dohodových intervencí krátce po Říjnové revoluci a souběžných snah kominterny zažehnout v Evropě světovou revoluci. Jako ony byla vedena spíše přes prostředníky a zástupná střetnutí, tentokrát byl ale jejich dějištěm celý svět. Od válek v jihovýchodní Asii po vojenský puč v Chile, od zásahů CIA do poválečných voleb v Itálii po intervenci kubánských jednotek v Angole, tam všude probíhala linie konfliktu, který se zrodil s Říjnovou revolucí. Technicko-vědecká revoluce, která poprvé v historii skutečně propojila a globalizovala svět, se odehrála v době, kdy byl tento dříve oddělený a multipolární svět zároveň rozdělen bipolárně. Sovětská i západní verze příběhu o boji dobra se zlem vtiskly dvacátému století pečeť manicheismu. Krátké dvacáté století, jak jej pojmenoval britský historik Eric J. Hobsbawm, se neslo ve znamení zápasu o to, jaký bude výsledek Říjnové revoluce.

Marxistická revoluce?

V jistém velmi speciálním smyslu tak možná platí to, co o sobě sovětský režim vždycky tvrdil. Nejpozději v době formování brežněvovské gerontokracie sice ztratil i pouhé zdání revolučnosti a rokem 1968 byla nenávratně pošramocena globální důvěryhodnost ideálů, kterými měl být určován, přinejmenším v očích drtivé většiny těch, jimž bylo v té době pod třicet. V rámci doktríny, kterou Sovětský svaz definoval svou roli ve světě, ale nebylo možné, aby režim svou legitimitu hledal jinde než v revoluci, z níž se zrodil.

V této souvislosti se nelze vyhnout otázce, do jaké míry byla tato revoluce a režim, který se jí zaštiťoval, marxistický. Tato otázka se ve dvacátém století promítala přinejmenším do dvou zásadních problémů. Za prvé, zda má bolševická snaha vytvořit ze zaostalého Ruska socialistickou zemi vůbec něco společného se „skutečným“ marxismem. A za druhé, je-li Karl Marx a marxismus přímo zodpovědný za provinění sovětského režimu a jeho vůdců. Je zřejmé, že to, jak zodpovíme první otázku, podmiňuje, jak budeme odpovídat na druhou. Ovšem hledání odpovědí souviselo téměř vždy stejně tak s úsilím po objasnění položených otázek, jakož i s ideologickým bojem o smysl ruské revoluce.

Jakkoli je monumentální dílo polského filosofa Leszka Kołakowského *Glównie nurty marksizmu* (Hlavní proudy marxismu, 1976) do značné míry plodem zmíněného boje, není žádným padavčetem, ale jedním z těch nejlepších

Dějinné, prostorové a ideové meze Říjnové revoluce

a nejtrvalejších. Také proto, že Kołakowski hned v Úvodu odmítá rozlišovat marxismus na „skutečný“, a ten, který by byl v sovětské verzi nějak „pokažen“ či „zrazen“. Stejně jako nemůžeme říct, byl-li „opravdovějším“ křesťanem Martin Luther nebo Erasmus Rotterdamský, nelze rozhodnout, zda byl „pravějším“ marxistou Theodor W. Adorno nebo Stalin. V křesťanské metafoře pak pokračuje, když Marxův vztah k sovětskému teroru přirovnává ke vztahu Pavla z Tarsu k inkvizici. Přístup Kołakowského, který odmítá číst dějiny odpředu dozadu a zároveň se vyhýbá snaze o hledání ostrůvků ideové čistoty, má dodnes potenciál nabourávat různě motivovaná ideologická klišé.

Na druhou stranu trochu opomíjí, že i z perspektivy samotných bolševiků je úspěšná revoluce opravňovala marxismus modifikovat a vylepšit. Vytvoření marxismu-leninismu rozřešilo s konečnou platností nejen prakticky, ale i teoreticky vnitřní napětí, které dlouho před první světovou válkou rostlo

Zobecnění ruské zkušenosti se stalo závazným a ve svém důsledku podřídilo marxismus leninismu.

Do popředí tak spíše než otázka vlivu marxismu na ruskou revoluci vyvstává problém kontinuity či diskontinuity ruských dějin. Ruský filosof a porevoluční exulant Nikolaj Berďajev už v roce 1937 v knize *Prameny a smysl ruského komunismu* (česky 2012) tvrdil, že k porozumění ruskému komunismu nemůže znalost marxismu jakožto západního vynálezu nijak přispět a že teorie a praxe ruských revolucionářů se vždy napájela z autochtonních ruských zdrojů. V souladu s touto později bohatou interpretační tradicí kontinuity ruských dějin v Říjnu bolševici jako jediní projevili připravenost sebrat moc, jež ležela na ulici, v občanské válce zvítězili, protože byli odhodláni udělat pro to všechno, a revoluci korunuje nástup Stalina jako rudého cara. O poznání akademičtější problém kontinuity a diskontinuity marxismu vlivem revoluce stojí nevyhnutelně poněkud

kdy byl ukončen v prostoru a v čase. Tato obtíž z velké části plyne z toho, že Říjen je zároveň mýtem. Právě jako mýtus vedl kroky komunistických militantů, a snad i víc těch, kteří obětovali život v boji proti nacismu, než těch, již v poválečné východní Evropě inscenovali procesy vrcholného stalinismu.

Americký historik Richard Pipes, populární i v České republice, interpretuje empirický Říjen jako akt hrstky fanatických intelektuálů, jenž se odehrál jedné petrohradské noci. Podle Pipese lidové masy nejen nehrály roli v samotném uchopení moci, ale bolševici tuto moc udrželi navzdory jim, pouze prostřednictvím nekončícího teroru. Pipes opomíjí nejen to, že i Francouzská revoluce začala bez účasti lidu přísahou v míčovně, ale také to, že ve společnosti zlomené strachem je sice možné udržet se u moci pouze pomocí výkonného represivního aparátu, k tomuto stavu je ale nutné se dopracovat, což se bez podpory neobejde. Bolševici dokázali v klíčových okamžicích občanské války získat důvěru dělnické

zkusit představit si ji jako ještě neukončený proces, na jehož počátku nebylo předurčeno, že skončí terorem, Stalinem a miliony mrtvých.

Na druhé straně, spíše politický než vědecký úkol hledání významu ruské revoluce či konstruování kontinuity socialistického projektu, jehož byl Říjen součástí, nemůže zůstat trčet v roce 1917. Význam historických událostí často přepisuje jejich vlastní extenze v čase. Navzdory představám filosofů „Události“ nejsou historické procesy singularity, jimž by bylo možné zůstat navzdory těmto přepisům věrný. Obraz Října tak mohl být v závislosti na místě a čase pravdivý a falešný, emancipační i konzervativní, revoluční i reakční. Redukovat jej z důvodu zachování žádoucích rysů a vymazání těch odpudivých je nejen nehistorické, ale také politicky naivní. Význam Října spočívá právě v tom, že do úzkého vymezení idealistických počátků v duchu Pařížské komuny (která tyto počátky nepřezila) sevřít nelze. O Říjnu, který by „nepřetékal“ do stojatých vod, k nimž se jen málokdo chce hlásit, by většina z nás ani nevěděla.

Obhájci emancipačního významu Říjnové revoluce s oblibou poukazují na to, že pozitivní či negativní hodnocení nějaké události je věc perspektivy. Je v pořádku oslavovat „objevení“ Ameriky Cristoforem Colombem, když víme, že vlastně šlo o počátek otrokářských států, které provedly strašlivou genocidu původních obyvatel? Sotva. Nijak to ale neumenšuje brutalitu bolševické vlády. Podobná kritika má smysl jen tehdy, nejde-li o nevábnou soutěž v tom, kdo má na kontě hrozivější množství mrtvol, ale o upozornění na skutečnost, že v hodnocení minulosti záleží málokdy na mrtvých – většinou jde o zájmy živých.

Dědictví Říjnové revoluce v podobě byrokratické diktatury komunistických stran je pořád příliš živé, než aby Říjen mohl být jen emocionálně neutrální historickou událostí. Nakonec v éře, kterou bychom mohli označit bez váhání jako poříjnovou, žijeme teprve necelé tři desítky let – od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991. Až hlouběji v jednadvacátém století se možná ukáže, že ústřední postavení Října pro století dvacáté, na němž se shodují tak ideologicky protikladní historikové jako Hobsbawm a Pipes, bylo do značné míry omezeno právě perspektivou dvacátého století. V nepříliš vzdálené budoucnosti se krátká etapa bipolárního rozdělení světa s emblematickým startem v Říjnové revoluci možná bude chápat jako pouhý průvodní jev či předpoklad skutečného dramatu dvacátého století, zrození multipolárního a zároveň globalizovaného světa. Dnes už je sice jisté, že Říjnová revoluce skončila, prostor pro hledání jejího významu je ale potenciálně nekonečný.

Obraz Bolševik (1920) od Borise Kustodijeva patří k nejexpresivnějším mytologizacím Říjnové revoluce. Foto Trefťakovská galerie

v socialistickém hnutí. Jeho podstatu vystihuje tvrzení předního teoretika Druhé internacionály Karla Kautského, že sociální demokracie je „revoluční stranou, a nikoli stranou dělající revoluci“. Kautsky postojem preferujícím parlamentní reformu před revoluční aktivitou svým způsobem stvrdil teoretický posun, který inicioval Friedrich Engels, když v Úvodu k vydání Marxových *Třídních bojů ve Francii* z roku 1895 prohlásil, že bariády byly nahrazeny volebními urnami jako aktuálně nejvhodnější cestou k moci. Když se Kautsky pokoušel zachovat svou paradoxní figurou revoluční náboj jako čistě rétorickou frází – a v tom se od něj nelišila většina představitelů Druhé internacionály –, vystavil tím socialistickou identitu vnitřnímu pnutí, které ji nakonec rozervalo. Umožnil ale také bolševikům, aby Říjnem ospravedlnili nahrazení názorové plurality v marxistické teorii i praxi jedinou platnou doktrínou.

v pozadí. Vzestup marxismu je nicméně bez Říjnové revoluce nepředstavitelný. Zároveň je to ale už jiný marxismus než v době, kdy v jedné straně mohli bez nebezpečí vzájemného vyloučení zůstat ortodoxní Kautsky i revizionista Bernstein a Lenin byl vnímán jako poněkud přepjatý exulant. Díky přitažlivosti Října a auře komunistické strany jako předvoje pokroku lidstva pro mnohé západní intelektuály se marxismus stal v mnoha zemích součástí akademického mainstreamu. Zároveň ale zůstal úzce spojen nejen s konkrétním politickým projektem, ale i s politikou konkrétního státu, jenž se i mimo vlastní mocenskou sféru vlivu stával svou praxí pro tuto teorii přitěží.

Empirický Říjen

Říjnová revoluce byla na jedné straně empirický proces, který se odehrál v Rusku na podzim 1917, byť pro nás může být obtížné určit,

třídy ve městech, správních střediscích země a centrech průmyslu a dovedli také dočasně přesvědčit venkov, že jsou z možných variant tou nejméně nepřijatelnou. Povedlo se jim to i díky tomu, že od počátku naplňovali empirický obsah revoluce jeho mytickou rovinou. Promyšleně konstruované obrazy Října, jako výstřely z Aurory a boj o Zimní palác, dokázaly více než empirická realita ztělesňovat ideál Velké říjnové socialistické revoluce. Význam Října tak od počátku spočíval spíše v tom, jak a kterým směrem revoluce působila, než v tom, kde a jak se odehrála.

Stojaté vody

Pro ty, kteří by chtěli furetovsky „promýšlet ruskou revoluci“ (a ještě víc pro ty, kteří by chtěli psát její dějiny), je namísto pokusit se dívat na tuto událost i z hlediska doby, kdy se uskutečňovala. Přihlížet k tomu, jaké zájmy se v ní křížily, jaké perspektivy otevírala,

Vnoučata a pravnoučata Října

Se stoletým dědictvím událostí, které bývají označovány za konec dlouhého devatenáctého století, se současné Rusko vypořádává rozporuplným způsobem. Na otázku „Jaký význam má revoluce roku 1917 pro dnešní ruskou společnost?“ odpovídají ruští intelektuálové z různých oblastí politického a kulturního spektra.

Dmitrij Travin
ekonom a sociolog, profesor na Evropské univerzitě v Petrohradu

Myslím, že v roce 1917 v Rusku proběhla velmi důležitá událost – Únorová revoluce. Pro rozvoj společnosti to byla velká šance, jenže Prozatímní vláda si bohužel nedokázala udržet moc a nasměrovat stát k liberalizaci a modernizaci. Proběhla Říjnová revoluce, začaly destruktivní procesy. Vznikla sovětská ekonomika, která odmítala trh a bránila normálnímu vývoji. Stát se z mnoha různých důvodů – mimo jiné očekával, že bude třeba podporovat světovou revoluci i vojensky – silně militarizoval.

V devadesátých letech bylo velmi těžké tuto militarizovanou ekonomiku reformovat a mnozí lidé, kteří v oblasti vojenského průmyslu pracovali, ztratili práci. Proto se postavili proti reformám, a proto dnes obdobně odmítají demokracii a svobodnou ekonomiku. Právě základ sovětského hospodářství, jímž se po říjnu 1917 stala armáda, bránil tak potřebným reformám devadesátých let.

Lidé v naší zemi měli k Říjnové revoluci poměrně dlouho pozitivní vztah. Nicméně v sedmdesátých letech to skončilo – nikdo už nevěřil, že u nás dojde ke „komunismu“, ačkoli mnozí dále považovali Lenina za velkého člověka. Nyní takových ubývá – lidé jednak nechťejí návrat komunistické ekonomiky, jednak se dnešní ruský stát revolucí velmi bojí, a proto se k událostem roku 1917 staví negativně. Je zajímavé, že osobnost Stalina je současně čím dál populárnější, je ale zároveň od revoluce oddělen. Stalin je považován za velkého ruského nacionalistu, který ze Sovětského svazu udělal silný, mocný stát. A je proto chápán jako následník velkých ruských carů. Nikoli revoluce a Lenina.

Semen Novoprudskij
publicista

Říjnová revoluce byla politická katastrofa, jejíž následky pociťujeme dodnes. Revoluce vedla k násilné smrti milionů nevinných lidí – nejprve v občanské válce a potom při masových represích iniciovaných sovětským státem, které začaly už za Lenina v roce 1918. Přitom se sovětské impérium, vybudované na krvi milionů lidí a příšerných lžích ve všech sférách společnosti, ukázalo být v historickém měřítku krajně krátkodobou záležitostí. Sovětský svaz, hlavní produkt revoluce, existoval méně než 69 let – od 30. prosince 1922 do 8. prosince 1991, tedy ne déle, než je dnes v Rusku průměrná délka života. Hlavním tragickým následkem revoluce je opravdová genetická katastrofa, smrt statisíců, ne-li milionů talentovaných a vzdělaných lidí, kteří po sobě nezanechali děti.

Následky zdivočení národa, které revoluce umocnila, vidíme v dnešní politice Ruska, jež zapomnělo, jakou cenu zaplatilo ve druhé světové válce, a znovu se, za mlčení většiny obyvatelstva, otevřeně snaží rozdmýchat válečné konflikty.

Před několika lety se zdálo, že význam ruské revoluce je v Rusku malý a že i sama Říjnová revoluce z ruské historie mizí. Nicméně události a debaty okolo letošního filmu Matylda ukazují, že pro část ruské společnosti je osud carské rodiny stále nanejvýš důležitý.

Existuje ještě jeden důležitý pohrobek revoluce – Leninovo mauzoleum na Rudém náměstí. Lenin doposud nebyl pochován, jak je křesťanskou tradicí v zemi, která se nyní tváří jako hlavní bašta pravoslavné církve. Nebyl pohřben dokonce ani navzdory své vlastní poslední vůli, podle které si přál být uložen vedle své matky na Volkovském

hřbitově v Petrohradě. Stát doposud odmítá zavřít mauzoleum a pochovat Lenina, protože značná část obyvatelstva je proti tomu. Přitom většina populace, především mladá generace, o událostech Říjnové revoluce prakticky nic neví. A mnozí ani nevědí, kdo to byl ten Lenin, jenž byl před nějakými třiceti čtyřiceti lety hlavní figurou nejen ruské, ale i světové historiografie.

Kirill Solovjev
historik

Za prvé je rok 1917 celá a málo probádaná epocha. Za jediný rok se vyměnila čtyři Ruska: monarchistické, liberálně-demokratické, demokratické a bolševické. Za druhé je rok 1917 příkladem, jak překotně a nečekaně se může měnit směr dějin. A konečně je rok 1917 koncem dlouhého století – „evropského století“ ruských dějin.

Společnost na klidné a uvážené posouzení událostí před sto lety není připravená. I v akademickém prostředí se často projevuje určitý druh „stranictví“ – socialisté brání socialisty, liberálové liberály, monarchisté monarchisty. A to znemožňuje vidět minulosť v její složitosti. Kromě toho je rok 1917 zajímavý i tím, že pro velkou část společnosti odděluje „ruský starověk“, důležitý jen pro historiky-antikváře, od aktuálního sovětského období.

Ilja Gerasimov
historik

V roce 1917 se toho stalo tolik, že na něj lze nahlížet libovolným prizmatem: války a míru, osobností a davů, svobody a diktatury, solidarity a kolektivního egoismu. Pro mě je zajímavé přemýšlet o Rusku roku 1917 jako o klasickém příkladu „říšské revoluce“. Tuto koncepci představil historik Jeremy Adelman v souvislosti s událostmi jiného století a jiné polokoule, ale mně se jeví jako překvapivě nosná i při zkoumání roku 1917. Obyčejně se revoluce považuje za vítězství aktivistů, kteří svrhli starý režim a vytvořili novou společnost na jeho troskách: socialismus namísto kapitalismu, národní stát namísto mnohonárodního impéria. Ale všeobecná fakta lépe odpovídají Adelmanovu modelu než běžnému schématu. „Říšská revoluce“ definuje situaci, kdy starý režim zkrachuje na základě mezinárodní krize a v důsledku porušování vlastních pravidel hry. Aktéři prvních fází revoluce usilují o nastolení rovnováhy, narušené vinou vlády, a teprve když se státní krize prohloubí a mezinárodní konflikt přeroste v občanskou válku, objeví se podpora projektům národního separatismu a sociálního převratu. V roce 1917 se v Rusku všechna národní hnutí (včetně finského a ukrajinského) považovala za součást starého režimu – a toho se vzdali až po bolševickém převratu, který znamenal konečný kolaps centrální vlády (v prosinci ve Finsku, v lednu 1918 na Ukrajině).

Potřebujeme mluvit o ruské (rossijskoj) revoluci, a nikoli o revoluci Rusů (russkoj), jako o reakci rozmanité společnosti – jako o snaze ustanovit systém, ve kterém mohou jednotlivé části společnosti kooperovat. Ve 21. století jde o totéž jako v roce 1917: najít způsob, jak spravovat různorodou společnost na nějakém spravedlivém základě. Dnešní ruská společnost se prohlašuje za „menšinu“ všech „neruských“ společností a zabírá „primárně ruská“ území. Je třeba skutečně revolučního úsilí, abychom dosáhli takové ruské společnosti, v níž nejsou druhořadí občané a kultury. Alternativou, jako v roce 1917, je občanská válka.

Vadim Damier
historik

Ruská společnost je roztržštěná a najít převládající názor na revoluci je prakticky nemožné. Většina lidí vnímá revoluci jako nějaké strašné krveprolití – z tohoto úhlu pohledu je rok 1917 samozřejmě tragédie. Mnozí říkají, že šlo o tragédii nevyhnutelnou. A zbytek záleží na politických prioritách a ideologickém přesvědčení, jež má samozřejmě každý jiné. Jsou tu ti, kteří si myslí, že to byla strašná věc. Zničila totiž velké ruské impérium, které bylo progresivní – a tu se objevili jacísi zlí konspirátoři, bůhvíkým financovaní. Mluví o Němcích a samozřejmě o Židech. Takové věci se nezapomínají. A ti, kdo jsou naopak pro usmíření, mluví zase o zlých destruktivních silách.

O dialogu ve společnosti je těžké hovořit – naopak konstatovat, jaká ideologie převládá „navrchu“, možné je. Opatrně bych řekl, že to je takový „kryptoneomonarchismus“, protože na jednu stranu se moc promonarchisticky vůbec neprofiluje, na druhou se vyzdvihuje Mikuláš II. a carský režim, odhalují se pomníky bělogvardějcům, píšou se o nich knihy...

V centru Moskvy v Alexandrovském parku stál pomník revolucionářům. Postavili ho původně v roce 1913, při výročí rodu Romanovců, a byla v něm vyryta jména carů. Tak tam stál čtyři roky, pak přirozeně jejich jména servali a v roce 1918 tam namísto nich vyryli jména velkých revolucionářů minulosti. Ani jeden bolševik tam nebyl. Byl tam Karl Marx, Michail Alexandrovič Bakunin, Petr Alexejevič Kropotkin tam nebyl, protože ještě žil, ale Rosa Luxemburgová ano. Byli tam anarchisté, socialisté, komunisté, různí levicoví, ale i francouzští revolucionáři, Georges Danton, Pierre-Joseph Proudhon. V roce 2013 během jedné noci tento památník sundali a místo ohradili. Vystoupily proti tomu různé iniciativy, pořádaly přednášky o těch, kteří na pomníku měli jméno, psaly petice, organizovaly protesty. Stát sliboval, že posoudí návrhy a projekty, postaví nový pomník, proběhne veřejná debata. Nic z toho se samozřejmě nestalo. A nakonec se na návrh jedné pravoslavné organizace pomník vrátil ke své původní podobě: se jmény Romanovců a dvouhlavým orlem navrchu. To je pro mě symbol. Symbol ideologického charakteru současné vlády.

K revoluci vychází obrovské množství knih, ale v naprosté většině nic nového neříkají. A jsou-li objevy historiků hodné zájmu, potom na lokální úrovni. Za Sovětského svazu byla jediná interpretace. Dnes jsou diverzifikovanější, jemnější, zajímavější. To je nové. Jenže stále platí: víme sice, co se stalo hodinu po hodině, jen nevíme proč. A o otázku „proč“ je třeba se zajímat. Mě fascinuje konceptuální analýza, například svázanost velké ruské revoluce s konceptem modernizace. Klasická odpověď zní: revoluce byla kvůli modernizaci. Já tvrdím v podstatě opak: revoluce byla proti modernizaci, respektive proti tomu typu modernizace, který byl dané ruské společnosti vnucován. A zjednodušeně řečeno, nositelé sociálních vazeb, konkrétní živí lidé na vesnicích, nechťeli rozvoj země. Šlo tedy o pokus vnutit jim ho seshora proti jejich vůli, ať už ze strany liberálů, konzervativců či bolševiků. To je podle mě zločin proti společnosti, čisté násilí. A jestliže většina společnosti tuto variantu modernizace nechťela a vystupovala proti ní, byť možná nevědomky, potom šlo o sociální revoluci proti revoluci. Lidé nechťeli akceptovat na nich páchané násilí a hledali alternativu, vycházející z jim vlastních sociálních vazeb, přáli si více egalitarismu, více sociálnosti, více vzájemné pomoci, více horizontálnosti.

Anketa k výročí Velké říjnové socialistické revoluce

„Leninovo jméno se nikdy nevyslovuje, Lenin je tabu,“ je přesvědčen publicista Vladimír Vaščenko. Diego Rivera: Muž na křižovatce, 1934, detail

Boris Belenkin

historik, výkonný ředitel ruského sdružení Memorial

Mí rodiče se narodili po roce 1917. Já jsem se narodil v roce 1957. Do rozpadu Sovětského svazu jsem žádný jiný stát neznal. Podle údajů na rodném listě i státní příslušnosti do roku 1991 jsem sovětský člověk. Mé přesvědčení je ale od mých osmnácti let antisovětské. Vždy jsem se zajímal o historii roku 1917. Četl jsem sovětské i zahraniční knihy, memoáry a svědectví, chodil jsem do knihovny číst noviny z toho roku, a dokonce jsem zkoušel napsat biografii opozičního bolševika Alexandra Šljapnikova. Rok 1917 mě ideologicky i intelektuálně zformoval. A ukázalo se, že ambivalentně – na jedné straně jsem byl sovětský člověk, na druhé člověk nenávidící sovětské zřízení. Kdybych se mohl přenést do roku 1917, stál bych na straně antibolševických sil, udělal bych všechno pro to, aby se bolševici k moci nedostali. A nikdy bych se nenarodil.

Nicméně jestli ne všichni, tak drtivá většina obyvatelstva už rodinnou historii před revolucí nemá, nepamatuje si na ni. Všichni jsme sice ne už děti, ale vnoučata a pravnoučata Října. A Říjen má takový význam, jaký význam měl pro naše předky. Z různých příčin nicméně většina sovětských lidí, jejich dětí a vnuků své předky buď nezná, nebo znát nechce. A z toho pochází – často

nevědomý – postoj k revoluci jako k něčemu dávno mrtvému, rozpadlému, nežádoucím, ba dokonce trapnému, co nestojí za to si pamatovat.

Ilja Kalinin

filolog, historik kultury, literární kritik

Současnou ruskou společnost více či méně rozděluje oficiální vládní postoj k revoluci 1917. Apolitická většina – jak tomu často bývá, obzvláště po epochách bouřlivých změn – upřednostňuje stabilitu, dokonce i když ona stabilita znamená chudší poměry a horší perspektivy vývoje. Hlavní je, aby tyto změny k horšímu proběhly pomalu a my se jim mohli přizpůsobit. Pro aktivní menšinu mají události roku 1917 jiný politický význam: zradu národních zájmů (nacionalisté a konzervativci), zhroucení státnosti (prokremelští patrioti), cestu k autoritářskému režimu a státnímu teroru (liberálové). Jinými slovy, jestliže vítězství v květnu 1945 představuje bod, na jehož pozitivním významu se všichni shodnou, pak vítězství bolševiků v říjnu 1917 v určitém smyslu také představuje bod, v němž se pozice různých společenských sil setkávají. Pravda, konsenzus nemá obsahový, nýbrž hodnotící charakter: všichni se shodnou na svém negativním postoji k této události, byť z různých důvodů. Jedinou výjimkou je nová levice, pro kterou je rok 1917 figurou

protestů, vzorem sociálního výbuchu a masové mobilizace lidí.

Vladimír Vaščenko

publicista, gazeta.ru

Vztah Vladimíra Putina a jeho okruhu k revoluci jen následuje Borise Jelcina, který byl antikomunista a revoluci vnímal jako temnou stránku naší historie. Současná vláda se samozřejmě také domnívá, že revoluce byla tragédie. Podívejte se na oslavy Dne vítězství, největšího svátku, kdy všichni sice stojí na tribuně mauzolea, ale Leninovo jméno se nikdy nevyslovuje, Lenin je tabu. Jenže dnešní vláda už nemůže být tak úplně antikomunistická, nemůže si dovolit ostré protisovětské projevy, protože Rusko je bezprostřední následník Sovětského svazu. I jaderné zbraně dostalo Rusko od něj. Naše vláda, jak se říká, sedí na dvou židlích. A ještě hraje roli třetí moment: Putin se revolucí bojí a libovolné připomínání revoluce, ať už roku 1905, Únorové nebo Říjnové, se snaží marginalizovat.

Současná vláda se nemůže přiznat ke slavení revoluce. Zrušit její svátek ale také nešlo, proto byl vytvořen 4. listopad. Antikomunistická propaganda, která zde byla za Jelcina, postavila argumentaci na tom, že není důležité, jak se co stalo, protože co se stalo, nejde odestát, a i když je něco velké téma v negativním smyslu, jako téma to přežije. O revoluci dlouho

všichni mluvili špatně, a právě díky tomu ji dobře zná i mladá generace. Z mezinárodního hlediska je to složitější. Mnoho bývalých republik Sovětského svazu a jejich vlád bezprostředně po rozpadu začalo komunisty považovat za Rusy a minulost Sovětského svazu hodnotit jako minulost ruskou. V Sovětském svazu samozřejmě figurovali nejen Rusové, ale i Židé, Němci a další národnosti. Jenže do vzniku svazu mnoho států vůbec neexistovalo – například Kazachstán či Uzbekistán, který v carském Rusku nebyl republikou, jen regionem s kočovným obyvatelstvem. Proto se lidé v některých částech bývalého Sovětského svazu mohou k revoluci stavět negativně a odstříhnout se od ní, interpretovat ji skrze to, co následovalo – ztráta samostatnosti a životní úrovně. Jenže na druhou stranu pro mnohé národy představuje revoluce přesný opak, protože před ní žádnou státní historii, politickou tradici ani kulturu, na něž by bylo možné ruku v ruce s vymazáním Sovětského svazu z paměti navázat, nemají.

Připravila Tereza Reichelová.

LÉTA REVOLUCE

Revoluční ministryně pro sociální zabezpečení Alexandra Kollontaj vydala v roce 1926 vzpomínkovou knihu Autobiografie sexuální emancipované komunistky. Jedná se nejen o dokument revoluce, ale díky autorčiným a cenzorským škrtům, které jsou v následující kapitole vyznačeny, i o ukázkou disciplinace života a kultury v pozdějších letech.

Přívál událostí, jež následovaly, byl tak mocný, že dnes doopravdy nevím, co bych měla popisovat, co zdůraznit – co jsem vlastně vykonala, co jsem žádala a čeho jsem dosáhla? Ale šlo tu tehdy vůbec o nějakou individuální vůli? Nebyla to jen všemocná bouře Revoluce, rozkaz aktivních, probuzených mas, co určovalo naši vůli a naše jednání? Byl tu vůbec jediný člověk, který by se nesklonil před všeobecnými požadavky? Existovaly jen lidské masy, spjaté v jednu dvojklanou vůli, která pracovala buď pro Revoluci, nebo proti ní, buď pro ukončení války, nebo proti němu a stála buď na straně sovětů, nebo proti nim. Při zpětném pohledu rozeznáváme jen jednání, boj a působnost mas. Nebyl tu vlastně žádný opravdový hrdina či vůdce. Byl to lid, pracující lid, ve vojenské uniformě nebo v civilu, kdo opanoval situaci a kdo nesmazatelně vepsal svou vůli do dějin země i lidstva. Bylo to dusné léto, rozhodující léto revolučního přívalu roku 1917! Sociální bouře běsnila nejdříve jen na venkově, rolníci zapalovali „šlechtická hnízda“, zatímco ve velkých městech zuřil boj mezi stoupenci republikánsko-měšťáckého Ruska a socialistickým úsilím bolševiků...

Jak už jsem uvedla, patřila jsem k bolševikům, takže na mě hned od prvního dne čekal naprosto strašlivý nával práce. Nezbyvalo než se opět zasazovat proti válce, proti splynutí s liberálním měšťačtvem a za moc v rukou dělnických rad – sovětů. Přirozeným následkem toho všeho bylo, že mě měšťácké noviny ocejovaly jako „šilenou bolševičku“. To mě ale v žádném případě neznepokojovalo. Pole mé působnosti bylo široké a moje následovnice, dělnice z továren a ženy vojáků, se počítaly na tisíce. (...)

Jednou z nejpálčivějších otázek doby bylo zdražování a rostoucí nedostatek všech věcí sloužících každodennímu životu. Pro ženy z nemajetných vrstev to byly nepopsatelně těžké časy. To však připravovalo ve straně půdu pro „práci se ženami“, tedy k tomu, abychom byli brzy schopni odvádět skutečně prospěšnou práci. Už v květnu 1917 vyšel týdeník s názvem Pracující ženy. Napsala jsem svolání k ženám proti zdražování a proti válce. První mnohatisícové lidové shromáždění, které se v Rusku konalo za Prozatímní vlády, jsme zorganizovali my bolševici. Kerenskij a jeho ministři vůči mně neskrývali svou nenávist a prohlašovali mě za „podněcovatelku ducha dezorganizace“ v armádě. Zejména jeden můj článek v Pravdě, kde jsem se zastávala německých válečných zajatců, se dočkal učiněné bouře nevole ze strany patrioticky smýšlejících kruhů. Když Lenin v dubnu přednesl před sověty svou slavnou programovou řeč, byla jsem mezi jeho stranickými soudruhy jediná, kdo si vzal slovo na jeho podporu. Jakou nenávist vůči mně však právě tohle rozdmýchalo! Nejednou jsem musela vyskočit z tramvaje, než mě lidé poznali, protože jsem se stala aktuálním denním tématem a často také svědkem naprosto neuvěřitelných lží a pomluv na moji adresu. Ráda bych tu uvedla jeden drobný příklad, který může ukázat, jak moc se proti mně tehdy pracovalo. Noviny nepřátelsky nakloněné vůči mně už tehdy psaly o „večerním róbě Kollontajové“, což obzvlášť v oné době působilo dost směšně, protože můj kufr se ztratil na cestě do Ruska, a tak jsem měla na sobě pokaždé jen tytéž obnošené šaty. Objevila se dokonce i pouliční odhrovačka, která ve verších činila poznámky na Lenina a na mě. Nebylo také nic neobvyklého, když mě ohrožoval rozčilený dav a pouze statečné zastání mých přátel a stranických soudruhů mě uchránilo od nejhoršího. Tak jako obvykle jsem toho ovšem ze vši té nenávisti okolo mě moc nepočítala, a navíc tu byla velká spousta nadšených přátel: dělníci, námořníci, vojáci, kteří mi byli úplně oddáni. A počet našich přívrženců

rostl každým dnem. Už v dubnu jsem se stala členkou výkonného výboru sovětů, který byl v dané chvíli v podstatě vedoucím politickým orgánem, v němž jsem byla první a po dlouhou dobu také jedinou ženou. V květnu 1917 jsem se aktivně zúčastnila stávky pracovníků prádelny, které vyhlásily požadavek, že veškeré prádelny mají být „převedeny do obecní správy“. Boj trval šest týdnů. Kerenského vláda však hlavní požadavek pracovníků přesto nevyslyšela.

Koncem června mě moje strana vyslala do Stockholmu na mezinárodní konferenci, která byla přerušena v momentě, kdy k nám dorazila zpráva, že v Petrohradě propuklo červenové povstání proti Prozatímní vládě a že vláda zakročila proti bolševikům těmi nejtvrdšími prostředky. Mnozí z našich vedoucích stranických soudruhů už byli ve vazbě, jiným, mezi nimi také Leninovi, se podařilo uprchnout a skrýt se. Bolševici byli obžalováni z vlastizrady a obviněni ze špionáže pro německého císaře. Povstání bylo ochromeno a koaliční vláda šla proti všem, kteří tehdy projevíli jakékoli sympatie vůči bolševikům. Okamžitě jsem se rozhodla vrátit do Ruska, třebaže to mí přátelé a straníci soudruzi považovali za příliš riskantní podnik. Chtěli, abych zatím zůstala ve Švédsku a vyčkala, jak se události vyvinou. Jakkoli byly všechny tyto rady dobře míněné a třebaže mi později připadaly správné, stejně jsem na ně nedokázala brát ohled. Musela jsem nazpět. Připadalo by mi zbabělé, kdybych měla využít privilegia, které se mi naskytlo – zůstat zcela ušetřena pronásledování ze strany Prozatímní vlády, když tolik mých soudruhů sedělo ve vězení. Později jsem si uvědomila, že bych možná bývala mohla být ze Švédska naší věci více nápomocná, ale byla jsem tehdy pod tlakem okamžiku. Na hranici v Torniu jsem byla na pokyn Kerenského vlády zatčena a bylo se mnou zacházeno tím nejsurovějším způsobem jako se špiónkou... Samotné zatčení však proběhlo vpravdě teatrálním způsobem: při pasové prohlídce jsem byla požádána, abych se dostavila na velitelství. Pochopila jsem, co to znamená. Ve velké místnosti stálo množství vojáků, namačkání jeden na druhého, a mezi nimi také několik důstojníků, z nichž jeden byl onen laskavý mladý pán, který mě před čtyřmi měsíci tak mile přivítal. V místnosti panovalo zvláštní ticho. Výraz tváře prvního z důstojníků, prince B., svědčil o značné nervozitě. S klidem jsem vyčkávala, co přijde. „Jste zatčena,“ prohlásil princ B. „Ach tak. Kontrarevoluce tedy zvítězila? Máme zase monarchii?“ „Ne,“ zněla strohá odpověď. „Jste zatčena na rozkaz Prozatímní vlády.“ „Čekala jsem to. Nechte sem prosím přinést můj kufr, nechci, aby se ztratil.“ „Ale ovšem. Pane poručíku, kufr!“ Viděla jsem, jak si důstojníci oddechli a jak vojáci s nespokojeným výrazem opouštějí místnost. Později jsem se dozvěděla, že mé zatčení vzbudilo mezi vojáky nevoli; trvali na tom, že u něj budou přítomni. Pánové důstojníci se ale báli, abych snad k vojákům nepronasla nějakou řeč. „To bychom byli ztraceni,“ řekl mi posléze jeden z nich.

Spolu s dalšími bolševiky jsem musela čekat na průběh vyšetřování v přísné izolaci jedné petrohradské věznice. Čím neuvěřitelněji však vláda proti bolševikům postupovala, tím více vzrůstal jejich vliv. Pochod bílého generála Kornilova na Petrohrad posílil radikální elementy revoluce. Lid požadoval osvobození bolševiků. Mě ovšem Kerenskij na svobodě vidět nechtěl a teprve na příkaz sovětu jsem byla po složení kauce propuštěna z žaláře. Hned následujícího dne na mě však Kerenského rozkaz uvalil domácí vězení. Přesto mi byla měsíc před rozhodujícím bojem – před Říjnovou revolucí roku 1917 – navrácena plná svoboda pohybu. Znovu jsem byla zavazena prací. Šlo teď o to, abychom položili základy

soustavného hnutí pracujících žen. Měla být svolána jejich první konference. Ta se také uskutečnila a probíhala současně se svržením Prozatímní vlády a ustavením Sovětské republiky.

Byla jsem tehdy členkou nejvyššího stranického orgánu, Ústředního výboru, a hlasovala jsem pro politiku ozbrojeného povstání. Zároveň jsem byla členkou různých stranických zastoupení na rozhodujících sjezdech a ve státních institucích (v předběžném parlamentu, demokratickém kongresu a podobně). Pak přišly veliké dny Říjnové revoluce. Smolnyj, který vešel do dějin. Probdělé noci, neustálé schůze. A nakonec úchvatné prohlášení: „Sověty přebírají moc.“ „Sověty se obracejí na národy světa s výzvou, aby ukončily válku.“ „Půda je zespolečenštěna a náleží rolníkům.“

Byla ustavena vláda sovětů. Stala jsem se lidovou komisařkou (ministryní) pro sociální zabezpečení. Byla jsem jedinou ženou v kabinetu a první ženou v dějinách, která se stala členkou vlády. Při vzpomínce na první měsíce dělnické vlády, na měsíce, které tak překypovaly velkolepými sny, plány, horečnatými snahami o zlepšení života, o novou organizaci světa, na měsíce opravdového revolučního romantismu, chtělo by se člověku skutečně psát o čemkoli ostatním, jen ne o sobě samotném. Zastávala jsem post ministryně sociálního zabezpečení od října 1917 do března 1918. Mé přijetí ze strany dřívějších úředníků ministerstva se neobešlo bez odporu. Většina z nich nás otevřeně sabotovala a vůbec nechodila do práce. Jenže právě tento úřad nesměl svoji činnost přerušit, neboť byl sám o sobě mimořádně rozvětvený – zahrnoval celou sociální péči o válečné invalidy a také o statisíce zmrzačených vojáků a důstojníků, dále celý penzijní systém, starobince, nalezince, sirotčince, nemocnice pro chudé, dílny na výrobu protézy, správu továren na hrací karty (výroba karetních her spadala pod státní monopol), vychovatelny a ženské kliniky. Kromě toho patřila pod působnost ministerstva také řada vychovatelských ústavů pro dívky. Není jistě těžké si představit, jak vysoké požadavky kladly tyto úkoly na malou skupinu lidí, kteří byli navíc ve státní správě nováčky. Tyto obtíže jsem si plně uvědomovala a ihned jsem zřídila pomocnou radu, ve které byli vedle dělníků a nižších úředníků ministerstva zastoupeni také odborníci, jako například lékaři, právníci či pedagogové. S jakou obětavostí a s jakou energií nesli řadová úředníka tíhu tohoto náročného úkolu! Ten nadto nespočíval jen v tom, aby byl udržen řádný chod ministerstva, ale také v zavádění reforem a zlepšovacích opatření. Nové, čerstvé síly nahradily sabotérské úředníky starého režimu. V prostorách dříve ultrakonzervativního ministerstva se rozproudil nový život. Ach, ty dny tvořivé práce! A po nocích schůze rady lidových komisařů, tedy vládního kabinetu, pod Leninovým předsednictvím. Malá, skromná místnost a jen jediný sekretář, který zapisoval usnesení, jež proměňovala život Ruska od samých základů. Mým prvním činem ve funkci lidové komisařky bylo proplacení náhrady jednomu drobnému rolníkovi za zrekvírovaného koně. Vlastně to vůbec nespadalo do kompetencí mého úřadu, ale ten muž byl odhodlán, že se za svého koně domůže odškodného. Přicestoval z odlehlé vesnice do hlavního města a trpělivě klepal na všechny dveře ministerstva – a stále bez výsledku! Vtom propukla bolševická revoluce. Muž se doslechl, že se bolševici zasazují za rolníky a dělníky. A tak se vydal do Smolného za Lenina, který mu to odškodné přece musí vyplatit. Nevím, jak vypadala rozmluva tohoto drobného rolníka s Leninem; jejím výsledkem nicméně bylo, že ke mně ten muž přišel s lístkem z Lenina zápisníku, na kterém stála prosba, abych tu věc nějak urovnala,

Alexandra Michajlovna Kollontaj (nar. 1872 v Petrohradě) pocházela z bohaté rodiny. Proti vůli rodičů se vdala za nezámožného inženýra a měla s ním syna. Po několika letech rodinu opustila, aby vystudovala v Curychu politickou ekonomii. Po návratu do Ruska se přidala k Ruské sociálně demokratické dělnické straně, přechodně patřila k menševikům, poté k bolševikům. Po VŘSR se stala lidovou komisařkou pro sociální zabezpečení a věnovala se otázce zrovnoprávnění žen. Podporovala tzv. dělnickou opozici a její pozice ve straně byla značně vratká. Po roce 1923 byla v diplomatických službách v Norsku, Mexiku a především ve Švédsku. Publikovala řadu knih a článků zejména o ženské otázce, sexuální emancipaci a ekonomii. Zemřela v Moskvě roku 1952. Autobiografie Alexandry Kollontaj v SSSR ani v Rusku nikdy nevyšla. Autorka ji však v počátcích období Stalinovy vlády připravovala k vydání; některé pasáže sama vyřadila či přeformulovala, další škrtla cenzura. Přetiskujeme překlad původního znění rukopisu s vyznačenými škrtky, ovšem bez formulačních změn.

Alexandra Kollontaj

protože lidové komisařství pro sociální zabezpečení v daném okamžiku disponovalo největšími peněžními prostředky. A tak rolník své odškodné obdržel.

Hlavní náplň mé práce jakožto lidové komisařky spočívala v následujícím: zlepšení situace válečných invalidů prostřednictvím příslušného dekretu, odstranění náboženské výchovy z vyučování v dívčích školách podřízených ministerstvu (bylo to ještě před všeobecnou odlukou státu a církve), převedení kněží do civilní služby, zavedení práva na žákovskou samosprávu v dívčích školách, transformace někdejších sirotčinců na státní

v němž by se pořádaly kursy pro matky a kde by také, kromě mnoha dalšího, fungovaly vzo-rové jesle. Už jsme začali s potřebnými úpravami v budově dívčího internátu, ve kterém byly dříve vychovávány dívky ze šlechtických rodin a který byl dosud ve správě jedné hraběnky, když vtom naši sotva započatou práci zničil oheň! Nebyl snad požár založen úmyslně?... Ta zpráva mě v noci vyhnala z postele. Spěchala jsem na místo požáru; krásný výstavní sál lehl popelem, všechny ostatní pokoje byly zničeny. Jen u vchodových dveří dosud visela veliká cedule s nápisem „Palác ochrany mateřství“...

Alexandra Kollontaj. Fotografie pořízená mezi lety 1900 a 1902

dětské domovy (neměl zde být činen žádný rozdíl mezi dětmi bez rodičů a těmi, které ještě měly otce a matku), zřízení prvních internátů pro nemajetné a bezprizorné děti, svolání speciálního výboru sestávajícího pouze z lékařů, který měl vypracovat plán soustavy bezplatných léčeben pro celou zemi. Nejdůležitějším počinem našeho lidového komisařství však podle mého názoru bylo uzákonění vzniku Ústředí pro péči o mateřství a kojence. Návrh příslušného zákona jsem podepsala v lednu 1918. Po něm následovalo nařízení, jímž jsem veškerá porodnická zařízení proměnila v bezplatná střediska pro péči o matky a kojence, čímž měly být položeny základy robustnějšího státního systému péče o matky. S těmito úkoly mi velmi pomohl dr. Koroljov. Plánovali jsme také „Palác ochrany mateřství“, ukázkový domov s expozicí,

Mé úsilí o zestátnění ochrany mateřství a péče o kojence zavdalo podnět k novým pošetilým útokům na mou osobu. Kolovaly všelijaké lživé historky o „znárodnění žen“ nebo o mém údajném návrhu zákona, podle kterého se měla děvčátka ve věku dvanácti let povinně stát rodičkami, a řada dalších. Obzvláštní zuřivost se zmocnila náboženských přívrženců starého režimu poté, co jsem na vlastní pěst (kabinet mi to později vytýkal) proměnila slavný monastýr Alexandra Něvského v útulek pro válečné invalidy. Mniši se postavili na odpor; takže došlo k ozbrojené potyčce. Noviny proti mně opět spustily hlasitý pokřik. Církev proti mé akci zorganizovala pouliční demonstrace a uvalila na mě klatbu...

Dostávala jsem nesčetné dopisy s výhrůžkami, ale nikdy jsem nepožádala o vojenskou

ochranu; chodila jsem vždycky sama, neozbrojená a bez jakékoli ochranky. Na nějaké nebezpečí jsem ve skutečnosti vůbec nepomýšlela, zaměstnávalo mě totiž nesmírné množství jiných věcí. V únoru 1918 byla vyslána první státní delegace sovětů do Švédska za účelem vyjasnění různých národohospodářských a politických otázek. Jakožto lidová komisařka jsem stála v čele této delegace. Naši loď však postihla havárie; zachránili jsme se vyložením na Ålandských ostrovech, které náležely Finsku. Právě v té chvíli vrcholily rozhodující boje mezi bílými a rudými Finy a také německá armáda se chystala zaútočit na Finsko. Téhož večera po našem ztroskotání, kdy jsme šťastně zachráněni všichni seděli u skromné večeře v hostinci ve městě Mariehamn, obsadila Ålandy sjednocená vojska bílých. Díky obrovskému odhodlání a lsti se nám odtamtud podařilo vyvážnout; jeden mladý Fin z naší družiny byl však dopaden a zastřelen. Vrátili jsme se zpátky do Petrohradu, kde probíhaly horečnaté přípravy na vystěhování hlavního města do Moskvy: německá vojska už stála před branami města. Tehdy začala temná doba mého života, o které tu nemůžu pojednávat; události jsou v mé duši dosud příliš čerstvé. Ale přijde den, kdy z nich také složím účty.

Ve straně se objevily názorové rozdíly. Ze svého postu lidové komisařky jsem odstoupila na základě principiální neshody s probíhající politikou. Krok za krokem jsem byla zbavována i všech dalších úkolů. Nadále jsem vystupovala s přednáškami a zasazovala se za své ideje „nové ženy“ a „nové morálky“. Revoluce byla v plném proudu. Boj byl čím dál tím nesmiřitelnější a krvavější; dělo se mnoho věcí, které neodpovídaly mému světovému názoru. Ale byl tu také stále nedořešený úkol – osvobození ženy. Na úrovni zákonů sice ženy už získaly všechna práva, ale v praxi pořád ještě žily pod starým jhem: zůstávaly nezrovnoprávněné v rodinném životě, zotročené tisíci malíčkostmi v péči o domácnost, celým břemenem a materiálními starostmi, které s sebou přináší mateřství, a to navíc v době, kdy kvůli válce a dalším okolnostem zůstala spousta žen v životě sama.

(...)

Občanská válka mi v roce 1919 opět přinesla nové úkoly. Vojska bílých se snažila prorazit z jižního Ruska na sever. Byla jsem tehdy vyslána na Ukrajinu a na Krym, kde jsem zprvu působila jako předsedkyně oddělení osvěty v armádě. Poté jsem až do evakuace sovětské vlády zastávala post lidové komisařky pro osvětové práce a propagandu v ukrajinské sovětské vládě. Podařilo se mi dostat 400 komunistek speciálně vypraveným vlakem z ohrožené zóny u Kyjeva. Také na Ukrajině jsem pro komunistické hnutí pracujících žen dělala vše, co jsem mohla.

Z cíle práce mě na celé měsíce vytrhla vážná nemoc. Sotva jsem opět byla schopná práce – byla jsem tehdy v Moskvě –, převzala jsem vedení ústředí pro práci se ženami. Znovu přišel čas usilovné činnosti. Byly založeny komunistické ženské noviny, pořádaly se konference a sjezdy pracujících žen. Byly položeny základy práce se ženami z východních oblastí (mohamedánkami). V Moskvě se konaly dvě světové konference komunistek. Byl zaveden zákon o beztrestnosti potratu. Naše ústředí předložilo řadu ustanovení ve prospěch žen a prosadilo jejich uzákonění. Musela jsem tehdy nesmírně intenzivně psát a ještě více mluvit... Naše práce se těšila Leninově plné podpoře a Trockij, ač přetížen důležitými vojenskými úkoly, se ochotně účastnil našich konferencí. Energické a talentované ženy, z nichž dvě dnes už nejsou naživu, obětovaly činnosti našeho ústředí veškeré své síly.

Na osmém sjezdu sovětů jsem jakožto členka výkonného výboru (ted už v něm bylo několik žen) přednesla návrh, podle kterého měly sověty ve všech oblastech napomáhat tomu, aby bylo k ženám přístupováno jako ke zcela rovnoprávným a ve shodě s tím aby byly zapojovány do státní a komunální práce. Podařilo se mi tento návrh prosadit a dosáhnout jeho přijetí, třebaže se to neobešlo bez odporu. Bylo to velké a trvalé vítězství.

Vyhrocená debata nastala poté, co jsem zveřejnila své teze o nové morálce. ~~Naš sovětský zákon o manželství totiž ani po odluce od církve nebyl podstatně pokrokovější než odpovídající zákony v jiných pokrokově demokratických zemích.~~ Třebaže bylo nemanželské dítě před zákonem postavené na roveň dítěti manželskému, v praxi zůstávalo v těchto oblastech hodně pokrytectví a nespravedlnosti. Pokud je tedy řeč o „nemravnosti“, kterou bolševici údajně propagují, stačí, pokud naše zákony o manželství podrobíme důkladnému zkoumání, abychom viděli, že v otázce rozvodu jsme na úrovni Severní Ameriky a v otázce nemanželských dětí jsme ještě nepokročili tolik jako Norsko.

V této otázce jsem tvořila nejradikálnější křídlo strany. Moje teze a mé sexuální a morální názory byly mnoha mými stranickými soudruhy a soudružkami prudce napadány, k čemuž se připojily ještě další názorové neshody uvnitř strany, které se týkaly politických směrnic. K tomu navíc přistoupily osobní a rodinné problémy, takže v roce 1922 uplynula řada měsíců bez plodné práce. Na podzim téhož roku pak přišlo mé oficiální jmenování druhou tajemnicí sovětského zastupitelství v Norsku. Měla jsem v podstatě za to, že jde o pouhou formalitu, a že tedy v Norsku najdu čas k tomu, abych se mohla věnovat svému literárnímu dílu. Všechno bylo ovšem jinak. V den svého nástupu do úřadu v Norsku jsem zároveň v životě vykročila zcela novým pracovním směrem, který ode mě žádal veškeré síly v té nejvyšší míře. Během své diplomatické činnosti jsem tak napsala jeden jediný článek, *Cestu okřídlenému Erotu, který způsobil mimořádný rozruch*, a vedle toho ještě tři menší novely pod titulem *Cesty lásky*, které vyšly v nakladatelství Malik v Berlíně. *Nová morálka a pracující třída* i sociálně-ekonomická studie *Postavení ženy ve vývoji národního hospodářství* byly napsány ještě v Rusku.

Kapitolu **Die Jahre der Revolution** z knihy Autobiographie einer sexuell emanzipierten Kommunistin (Rogner & Bernhard, Mnichov) vybral a z němčiny přeložil **Michal Špína**.

Smolenské blouznění

Novodobé disidentství „po polsku“

Demonstrace proti současné vládě neodmyslitelně patří k dnešnímu Polsku. Jakkoli je zatím státní úřady přímo nezakazují, občanům se účast na nich nemusí vyplatit. Čekají Polsko soudní procesy s nespokojenci, kteří pravidelně plní náměstí velkých měst?

VERONIKA PEHE

Od doby, kdy strana Právo a spravedlnost (PiS) před dvěma lety ve volbách získala absolutní většinu a jala se zavádět dalekosáhlé změny v právním řádu země, jsou občanské protesty v Polsku téměř na denním pořádku. Když jsem se některých demonstrací ve Varšavě v průběhu uplynulého roku účastnila, neměla jsem pocit, že by se jednalo o nějak riskantní činnost. Naopak mě těšilo, že tolik lidí stále může a chce svobodně vyjádřit svůj nesouhlas s vládní politikou. Ke střetům s policií podle všeho docházelo jen zřídka. V posledních měsících ale vyšlo najevo, že orgány moci zvolily jiný způsob šikany za vyjádření nespokojenosti s politickým vývojem. Přes osm set osob je v současnosti stíháno za různé údajné přestupky, nejčastěji za neuposlechnutí výzvy policie, nelegální umístění transparentů či „narušování pravidelné akce“. Poslední obvinění představitelům moci zřejmě leží v žaludku nejvíce. Je totiž eufemismem pro blokády pravidelných měsíčních smolenských piet. Každý měsíc se v den výročí smolenské katastrofy scházejí v centru Varšavy politické špičky, aby si modlitbami připomněly zesnulého prezidenta Lecha Kaczyńského, bratra současného předsedy vládnoucí strany, a řadu dalších obětí letectvého neštěstí z roku 2010. Poněkud kuriózní

akce se koná i v Krakově, kde je bývalý prezident pohřben.

Jak upevnit moc

Ze vzpomínkového shromáždění se stal nástroj pro upevnění moci vlády, jež hojně živí konspirační mýtus o příčinách katastrofy, aby tak mohla mířit na své protivníky. Mnohé občany tyto akce pochopitelně popouzejí, a to i z praktických důvodů – každý měsíc jsou téměř na celý den změněny trasy veřejné dopravy a na několik hodin je uzavřena jedna z nejužších ulic varšavského centra. Během posledních měsíců tak začali občané proti takzvaným měsíčním protestovat, a to zejména blokádou trasy vzpomínkového pochodu. Blokující občany pak policie násilně vynáší – právě mnohým z nich byl následně vyměřen trest.

Stíhané osoby nejčastěji obdržely vyrozumění o pokutě v řádu několika set zlotých. Agata Diduszko-Zyglewska, aktivistka zabývající se ženskými právy a v Polsku tabuizovaným tématem pedofilie v katolické církvi, dostala pokutu pět set zlotých (tři tisíce Kč). Tak jako mnoho dalších osob v podobné situaci ji ale zaplatit odmítla. Chtěla, aby její údajný přestupek přešetřil nezávislý soud. Ten pokutu ve výsledku zmínil. Zaplatila. „Je sice možné pokračovat k soudu první i druhé instance, ale je jasné, jak rozhodnou,“ pověděla mi Diduszko-Zyglewska. „A chcete-li záležitost dohnat až k Nejvyššímu soudu, je potřeba mít peníze na právníky. Mnoho lidí je bezradných. Občanská iniciativa Obywatele RP sice zřídila pro postižené infolinku, mně se na ni ale opakovaně nepodařilo dovolat. Jistě je možné se obrátit na Helsinskou nadaci pro lidská práva, ta se ale jen těžko bude zabývat případy několika set lidí.“ Postižení tedy nepostupují společně, ale spíše podle vlastních, zejména finančních možností. Některé

známé osobnosti si mohou dovolit podstoupit celé kolečko domáhání se spravedlnosti u různých institucí, tak jako významná novinářka Ewa Siedlecka. Nepochybně tím celou kauzu potřebně zviditelňují. Informace z médií, že postižené obhajují významní právníci, jejichž rodiče byli obhájci disidentů za minulého režimu, se ale týkají jen malé části protestujících.

Nefunkční analogie

Nicméně mnozí zřejmě prožívají svůj moment novodobého disidentství. Oblíbenou figuru přirovnání k časům antikomunistického opozičního hnutí Solidarita rádi využívají zejména představitelé liberální opozice a bývalí disidenti. Vládnoucí strana se sice ohání dekomunizací jako jedním ze svých hlavních programových

Foto Jarek Sokolowski

cílů, nicméně není překvapením, že největší antikomunisté sami používají metody připomínající své ideologické protivníky. Snad nejlepší ilustrací je zpravodajství státní televize, které se svým slovníkem plným „zrádců národa“ a „totální opozice“ může směle měřit s televizí před rokem 1989. Mnozí liberální komentátoři pak echo minulého režimu spatřují právě i ve stíhání lidí, kteří přišli veřejně vyjádřit svůj občanský postoj. Přirovnávání režimu Práva a spravedlnosti k režimu komunistickému ale historicky příliš neobstojí, jde spíše o emotivní apel, jak to učinil například režisér Piotr Stasik, když na Mezinárodním festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě přebíral ocenění za svůj kritický dokument Opera o Polsku. Musíme-li sahat po historických paralelách, pak pravicový důraz na etnický a nábožensky homogenní národ, ultrakonzervativní rodinnou politiku i podpora různých militantních vlasteneckých skupin připomínají spíše jiný druh autoritarismu dvacátého století. Nejlepší by ovšem bylo historické paralely nechat stranou a snažit se porozumět povaze režimu jakožto produktu současných podmínek. Přirovnání opozice k Solidaritě má šanci zabrat u pamětníků; mladé generaci je ale tato nostalgie po hrdinství cizí.

V Polsku nepochybně dochází k omezování svobod na mnoha frontách, pro jeho popsání a řešení je ale třeba najít současný slovník. Specifikem stále ještě nominálně demokratického režimu je i to, že protesty mají smysl, jak se ukázalo v dílčích ústupcích vlády v řadě kauz. I blokády výročí smolenské tragédie mají svůj efekt. Předseda Kaczyński oznámil, že v den, kdy od katastrofy uplyne osm let, měsíční shromáždění ustanou. Dle jeho slov v té době už polský lid bude znát „pravdu“ o Smolensku. Opozice ale oznámení interpretuje jako ústupek protestujícím.

Autorka je historička.

par avion

Z FRANCOUZSKÉHO TISKU VYBRAL TOMÁŠ DUFKA

L'OBS

Podobně jako v Česku i ve Francii se po nedávných volbách mění politická scéna. Poražené strany hledají nové lídry. U pravicových republikánů má podle médií největší šanci na zisk pozice předsedy bývalý mluvčí a státní tajemník Fillonovy vlády Laurent Wauquiez. Odbornice na průzkumy veřejného mínění z Nadace Jeana-Jaurèse Chloé Morinová 29. října v rozhovoru pro web týdeníku *L'Obs* vysvětlila, jakou strategii Wauquiez hodlá v čele nejsilnější opoziční strany uplatňovat. Jeho hlavním krédem je prosazovat taková politická témata, na kterých se republikáni shodnou a o nichž nevedou spory. Tato témata mají zároveň oslovit „prostší“ voliče, u nichž bývalý pravicový kandidát François Fillon v prezidentských volbách pohořel. Přitom je známo, že tato část populace výrazně odmítá i politiku současného prezidenta Emmanuela Macrona. **Wauquiez proto opраšuje taktiku prosazovanou Nicolasem Sarkozyem a známou pod heslem „více pracovat a více si vydělat“.** Míří tak na člověka, který „tvrdě pracuje, aby uživil svou rodinu, zaplatil dům a základní potřeby, a který je někdy méně ohodnocen než ten, kdo žije na dávkách“.

Pravděpodobný nový předseda republikánů se také snaží více přilákat pozornost médií, jež jsou dnes přitahována v první řadě Macronem a lídrem radikální levice Jeanem-Lucem Mélenchonem. Dělá tak provokativní útoky na „politickou korektnost“, pranýřuje přehnané výdaje státu (se zvláštním zřetelem na sociální dávky) a přebujelou byrokracii nebo kritizuje vysoké daně. „Laurent Wauquiez si rovněž uvědomuje, že ze sebe musí sundat nálepku ‚enarcha‘,“ tvrdí Chloé Morinová. Znamená to zřici se svého profilu absolventa École Nationale d'Administration (ENA), jež jako jedna z nejprestižnějších francouzských „grandes écoles“ pravidelně zásobuje politické elity novými kádry. V současné době ale voliče tato položka v životopise spíše odrazuje, než aby je přilákala. Absolvovat ENA znamená v jejich očích být součástí zkorumpovaného a nefunkčního systému. Ačkoli Wauquiezo vi jeho minulost „enarcha“ vyčítají i rivalové z vlastních řad, jako například Xavier Bertrand, on sám hodlá svou slabinu přetavit ve výhodu. V první řadě svou minulost nezatajuje, přiznává se ke „svým hříchům“ a před svými potenciálními voliči se kaje. A současně se pasuje do role nejpopovanejšího reformátora současného systému, neboť tento systém zná dokonale zevnitř a ví, jaké změny potřebuje. Podle specialistky na průzkumy veřejného mínění Morinové je Wauquiezova strategie z krátkodobého hlediska funkční. Z dlouhodobého nicméně stačit nebude. Republikáni si dle jejího názoru musejí najít pevnější místo na nově vykolikované politické scéně. A to nepůjde, dokud se nezačnou jasněji vyjadřovat k tématům, která dnes Francouze nejvíce pálí, tedy jak nastartovat ekonomiku a jak vytvářet nová pracovní místa. V pravý čas se budou muset vymezit vůči Macronově

ekonomické politice, se kterou dnes mnozí pravicoví voliči souhlasí.

France-Soir

Velmi sledovanou osobou francouzské politické scény se počínaje svým vstupem do vlády stal Nicolas Hulot, bývalý ekologický aktivista a současný ministr životního prostředí. Jeho prozatímní působení na ministerstvu hodnotí článek z 26. října webu *France Soir*. **Hulot byl v posledních deseti letech zřejmě nejviditelnějším francouzským ekologickým aktivistou. Dnes je podle europoslankyň za Zelené Yannick Jadotové nejpopulárnějším ministrem a nepostradatelným článkem vlády.** A to i přesto, že ho ochránci životního prostředí už několikrát kritizovali za laxní přístup k některým zásadním ekologickým otázkám. Deník Le Figaro a zpravodajská televize France Info dokonce uveřejnily průzkum, ve kterém 55 procent Francouzů uvedlo, že Hulot na vládní úrovni nedostatečně prosazuje zájmy životního prostředí. On sám tuto kritiku odmítá. Svůj přístup k úřadu shrnul tím, že žádné lobby neuhýbá, ale nevylučuje, že bude dělat kompromisy. Ačkoli vztahy Hulota s prezidentem Macronem i premiérem Phillipem jsou prý výborné, není tajemstvím, že ministr životního prostředí nevylučuje předčasný odchod z funkce. V zákulisí se hovoří o tom, že se Hulot nejvíce potýká s „ministrským“ životním rytmem, s tlaky a výtkami vůči své osobě. Svou užitečnost pro vládu hodlá vyhodnotit ve správný čas. Ten možná nastane v prosinci, kdy bude vláda rozhodovat o osudu výstavby letiště v Notre-Dames-des-Landes, jehož je Hulot velkým kritikem.

Le Monde

Nejen politické osobnosti ale hýbou francouzskou společností. Dokazují to například některá obecní zastupitelstva, která v zemi – s podporou ministra životního prostředí Hulota, části veřejnosti i ochránců zvířat – rozproudila diskusi o zákazu tradičních cirkusů. Z jejich pohledu je totiž v cirkusech nevhodně zacházeno se zvířaty. Téma je to natolik aktuální, že vláda hodlá k problematice zřídit meziresortní komisi. Informuje o tom ve vydání z 22. října deník *Le Monde*. **Zhruba šedesátka francouzských měst schválila vyhlášky zakazující na území obcí účinkování cirkusů se zvířaty.** Číslem šedesát navíc počet měst protestujících proti cirkusům nekončí – řada dalších vyhlášky nemá, ale cirkusy na své území stejně odmítá vpustit například pod záminkou, že v obecním katastru není pro umístění cirkusu volná plocha. Francouzská města tak následují celosvětový trend. Jen letos v USA zakázala tradiční cirkusy města New York a Los Angeles a také první americký stát Illinois. Úpadek cirkusů dokazuje i skutečnost, že po 146 letech existence ukončil svou činnost dokonce i slavný americký podnik Ringling Bros. and Barnum & Bailey Circus. K sedmadvaceti zemím, které cirkusy na celostátní úrovni už úplně zakázaly, patří mimo jiné Rakousko, Belgie nebo Slovensko. Nutno ale podotknout, že hlavní město Paříž zatím tradiční cirkusy žádným způsobem neomezuje a ponechává tuto kompetenci plně v rukou státu. Možný zákaz zvířecích cirkusů na celostátní úrovni by se samozřejmě nedotkl moderních tanečních a divadelních cirkusů, kterých v posledních letech ve Francii přibývá.

KSČ jako dítě rudého Října

Revolucionáři první republiky

Komunistická historiografie trvala na tom, že bez Říjnové revoluce by nebylo samostatného Československa. Tato teze dnes už po právu patří do říše bájí, přesto vliv revolučních událostí v Rusku na mladý stát nelze podceňovat. Rozštěpení sociální demokracie a vznik KSČ zásadně poznamenaly první republiku od počátku její existence.

BOHUMIL MELICHAR

Lenin se ve svém *Prohlášení k lidu a vládám bojujících národů* nechal slyšet, že „revoluce šestého a sedmého října otevřela éru sociální revoluce“ a „dělnické hnutí zvítězí ve jménu míru a socialismu, a tím naplní svůj osud“. Toto poselství do celého světa rozšířila slavná reportáž Johna Reeda *Deset dnů, které otřásly světem*, odkud uvedený citát pochází. Reedova kniha poprvé vyšla v roce 1919 (česky 1926) – ve stejném roce, kdy byla v Moskvě založena organizace s ambicí vybudovat celosvětové komunistické hnutí, Třetí internacionála (tzv. Kominternu). Od roku 1918 proběhla vlna povstání a byly ustaveny dva přechodné revoluční režimy – Bavorská republika rad a Maďarská republika rad. Krátké trvání těchto revolučních pokusů můžeme na jednu stranu interpretovat jako neschopnost etablovat sovětskou verzi komunismu mimo území přímo ovládané bolševiky, na druhou stranu se však v prožitku dobových aktérů jednalo o jasné příklady potvrzující platnost Leninyovy teorie o přeměně imperialistické války ve válku občanskou. Zatímco Karl Liebknecht a Rosa Luxemburgová krváceli v berlínských ulicích, sovětské Rusko v režimu válečného komunismu stále existovalo, ba co více, Rudá armáda v létě 1920 stála před Varšavou a svět čekal, kdy dojde k obsazení Polska a Německa „rudými“.

Závan rudého entuziasmu

V Československu byli mladí radikálové v sociálně demokratické straně fascinováni revoluční přímou akcí a organizovali bojkoty válečných dodávek polské armádě ve jménu proletářské solidarity. Podobně se rozhořela snaha agitovat proti nasazení československých jednotek v boji s Maďarskou republikou rad a proti budování československé armády vůbec. V pražských ulicích se procházely budoucí elity komunistické strany se symboly mladého sovětského státu na klopě kabátu a revolvery v kapse v opojení brzké revoluce.

V říjnu 1918 započal boj o povahu budoucí republiky. Socialistická rada, ve které byly aktivní i budoucí špičky komunistické strany Bohumír Šmeral nebo Luisa Landová-Štychová, se nakonec přiklonila k zásadě společného úsilí při budování nového státu a uznala svrchovanost Národního výboru. Příslušníci válečné generace sociálních demokratů narození mezi roky 1885 a 1900, generace odvodů, zákopů a dlouhých front na základní potraviny, nedokázali odolat příslibu rychlého revolučního zvratu a s naprostým nepochopením sledovali počínání elit sociální demokracie, které budovaly novou republiku v konsensu napříč politickými stranami.

Zatímco sociálně demokratická levice pokračovala po Leninově vzoru, stranická pravice se počala sbližovat s názory T. G. Masaryka o vývoji demokracie k socializujícím reformám. V ideologické rovině se rozpoutal spor mezi příznivci revoluční cesty k socialismu a příznivci reformistických teorií, inspirovaných mimo jiné tezemi Eduarda Bernsteina. Teoretická diskuse se velice rychle začala projevovat návrhy na řešení konkrétních problémů praktické politiky. Nejdiskutovanějšími tématy se stalo ustavení Maďarské republiky rad a role sociálních demokratů v rudozelené koalici Tusarovy vlády. Pro levice se expanze armády maďarských revolucionářů na východní Slovensko stala příslibem blížící se revoluce a angažmá ve vládě s „třídním nepřítelem“ – agrárníky – byla nepřípustná. Pravice se však v zájmu pravomocí k prosazování levicových reforem ministerských křesel rozhodně nezříkala a ve svém státoporném postoji vnímala maďarské revolucionáře na Slovensku jako hrozbu narušující křehkou integritu mladého Československa. Roztržka uvnitř sociální demokracie se stala nevyhnutelnou.

Obrázek k desátému výročí VŘSR z ilustrovaného časopisu Reflektor z roku 1927

Založení KSČ

V tomto ovzduší tlačila mladá generace váhající starší soudruhy z levicové frakce, aby konečně přijali výzvu Komunistické internacionály a provedli rozchod se sociální demokracií. Šmeral, pozdější první předseda KSČ, však vyčkával. Snažil se, aby proces rozkolu ve straně neoslabil členskou základnu, a doufal, že se podaří přesvědčit většinu členstva sociální demokracie k podpoře levicové frakce. Šmeral nebyl horlivým revolucionářem, ale spíše pragmatickým stoupencem marxistického ekonomického determinismu, pro něhož bylo založení komunistické strany důležitým politickým krokem, a ne osudovým převratem. Zásadně odmítal formy ozbrojeného boje a teroristické akty jako cestu k moci. Zatímco v dubnu 1920 odjel do Moskvy, názorová propast mezi levicí a pravicí se prohlubovala. Organizace národnostních menšin (maďarská, slovenská a německá) se ke komunismu blížily rychleji než česká levicová platforma. Střety mezi pravicí a levicí začaly přerůstat diskuse nad politickými otázkami k boji o stranický majetek. Levice se snažila ovládnout redakci stranických novin *Právo lidu*, a tak nepřímou cestou získat pro svůj diskurs status oficiálních stranických sdělení. Pravice se však nevzdávala. Po odložení XIII. sjezdu sociální demokracie na prosinec 1920 uplatnila zákonné nároky na stranický majetek (formálně s ním disponoval předseda Antonín Němec). Policie a četnictvo obsadily Lidový dům. Boj o sídlo strany mnozí aktivisté na levici prožívali jako počátek sociální revoluce.

Levice reagovala vyhlášením generální stávky, která vedla na Kladně a ve středních Čechách k zabírání továren dělnictvem. V Praze a na dalších místech došlo ke střetům se státními pořádkovými složkami. V lednu 1921 přijala sociálně demokratická mládež podmínky komunistické internacionály a založila Komunistický svaz mládeže. V březnu 1921 probíhal proces s „kladenskými soudruhy“ – zatčenými aktivisty pro činnost v době generální stávky na Kladně –, mezi nimiž byli i přední vůdci levice jako Antonín Zápotocký nebo Alois Muna, kteří se stali v podstatě živoucí

reprezentací odporu komunistů proti nové republice.

V Národním domě v Karlíně se 15. května 1921 sešlo 569 delegátů marxistické levice, kteří konečně založili Komunistickou stranu Československa. Přijetí jednadvaceti podmínek Komunistické internacionály znamenalo jednak závazek nulové spolupráce se státopornou sociální demokracií, jednak příslib co nejostřejšího odporu proti československému státu včetně přípustnosti ozbrojeného násilí.

Narušený obraz

Mohlo by se zdát, že podpora radikálních názorů na striktně rovnostářskou společnost byla poplatná poválečnému chaosu, nedostatku a frustraci z dlouhého čekání na stabilitu a mír. Celá záležitost mohla skončit nepovedenou generální stávkou v prosinci 1920. Následná stabilizace hospodářství, vzrůstající životní úroveň a vpád první vlny masové populární kultury ve stylus „roaring twenties“ by snad slibovaly možnost klidného společenského růstu, postaveného na širokém veřejném souhlasu s panujícím řádem. V takovém smyslu bychom mohli rozumět konstatování oficiálních materiálů k desátému výročí založení republiky: „Máme nyní republiku řádně a úplně vybudovanou, jest jen na nás, abychom vytvořili také řádně její občany, opravdové československé republikány, svérázné a neporušitelné, tak aby tělo odpovídalo duši.“ Vytváření „opravdových československých republikánů“ ale neprobíhalo zcela tak, jak by si politici vládních stran přáli. V roce 1925 proběhly parlamentní volby. KSČ, která neustále hlásala svou připravenost k revoluci, tehdy získala 931 769 hlasů a po agrárnících se stala druhou nejsilnější stranou. Skutečnost, že se dokázala zařadit do prostřední meziválečné politiky jako úspěšný politický projekt, může vyvolat nepříjemné otázky, narušující obraz první republiky jako celospolečensky budovaného svobodného a blahobytného státu.

Autor je historik.

Text vznikl v rámci projektu „Historie – klíč k pochopení globalizovaného světa“, řešeného na FF UK.

Změna étosu

Když uvažujeme o významu Říjnové revoluce pro současnou levici, musíme vzít do úvahy Leninovy predikce budoucnosti, i když se z mnoha důvodů nenaplnily. Nelze si pak nevšimnout propasti mezi politikou a etikou, na jejímž hloubení se intelektuální levice dlouhodobě významně podílí.

ONDŘEJ LÁNSKÝ
PETRA ROBEŠOVÁ

Leninovo pojednání *Stát a revoluce* (1917, česky 1950) vzniká nedlouho před říjnovým děním a je vnímáno jako svého druhu návod. Zdůvodňuje existenci státního aparátu v jakémsi přechodném období: nutný prý bude ještě v první fázi komunismu, začne už ale postupně odumírat a ve vyšší fázi komunismu pro něj nebude místo. Odvolává se přitom na Marxe, nicméně u dnešního čtenáře asi vyvolá úsměv, a to hlavně proto, že se předpověď nenaplnila.

Nějakou dobu po socialistické revoluci bude podle Lenina „uskutečněna demokracie opravdu úplná“. V komunistické společnosti však začne i ona odumírat, podobně jako zmizí stát a jakákoli forma vlády. Taková vyhlídka stojí na předpokladu, že „lidé zbavení kapitalistického otroctví, nezměrných hrůz, brutalit, nesmyslností a ohavností kapitalistického vykořisťování, si ponenáhlu zvyknou zachovávat elementární pravidla společenského soužití (...) budou [si] zvykat je zachovávat bez násilí, bez donucení, bez podřízení“. Společně s tím bude překročen úzký horizont buržoazního práva, kvůli kterému teď „každý s Shylockovou tvrdostí dbá, aby nepracoval o půl hodiny déle než druhý, aby nedostal menší mzdu než druhý“.

Lenin zjevně sází nejen na transformaci hospodářských poměrů, institucí a fungování politiky, ale také na celistvou změnu étosu, tedy zažitých, nepsaných pravidel jednání lidí v každodenních situacích. Ne náhodou mluví o zvyku, který nacházíme v etymologii řeckého „ethos“. Pochopitelně užívá trochu jiné termíny, nicméně podle nás věří, že návyky nejsou neměnné a že lidé mohou začít jednat socialisticky. Tato pozice zcela vynikne až poté, co ji postavíme vedle jiného přístupu.

Lidská duše za socialismu

Šestadvacet let před Říjnovou revolucí vychází Oscaru Wildeovi esej *Lidská duše za socialismu* (1891, česky 1997). Tvrdí, že člověka je třeba osvobodit od „nízké nutnosti žít pro jiné“, neboť mu neprospívá, což dokládá na umělcích a vědcích, kteří prý měli to štěstí, že byli od ostatních izolováni a mohli zcela rozvíjet svůj individualismus, jenž u Wildea, zdá se, splývá s egoismem.

„Většina lidí si ničí život škodlivým a přehnaným altruismem – vlastně jsou nuceni takto si ho ničit.“ Dojetí bídou v kapitalistickém světě je totiž nevyhnutelné. Všudypřítomná chudoba vede k charitě, která ovšem podle Wildea není řešením. Je naopak součástí problému: chudého pouze udržuje při životě, případně ho pobaví, avšak nezabaví ho jeho svízelného postavení. Wilde chce místo toho „přebudovat společnost na takovém základě, že chudoba nebude možná“.

Hlavní výhodou socialismu podle Wildea bude to, že se člověk už nebude muset starat o druhé. Právě proto, byť to může znít paradoxně, socialismus povede k individualismu – umožní plný rozvoj člověka. Soukromé vlastnictví stojí individualismu v cestě, protože na řadu lidí kvůli hromadění jedněch už nic nezbuďte nebo zbude málo k tomu, aby se mohli plně rozvíjet. Zároveň škodí samotným bohatcům, neboť se o své věci neustále strachují nebo vkládají svou energii do rozmnožování majetku, ačkoli už ho mají více, než potřebují.

Mohlo by se zdát, že Wilde uvažuje i o tom, co se musí změnit na každodenním jednání, a to třeba když říká, že se člověk nemá soustředit na to, co má, ale na to, čím je. Jenomže odkud čerpá pojem individualismu, představu, že se člověk plně rozvine, jakmile bude osvobozený od starosti o druhé? Vychází ze společenských pořádků své doby, kterou charakterizují extrémní sociální nerovnosti. Vždyť rozvíjet individualismus za kapitalismu mohou podle Wildea ti, kteří mají to štěstí,

že se nemusí živit prací. Z toho plyne, že si člověk s sebou do socialismu má nést zvyky z bývalé, kapitalistické společnosti, které byly vlastní menšině privilegovaných. Změna, jež se má udát na cestě od kapitalismu k socialismu, tak vlastně zůstává v rámci institucí, fungování politiky, majetkového uspořádání. Wildeova pozice by se tak dala nazvat jako výlučně politicky prospektivní.

Wilde i Lenin se ve svých úvahách zaměřují na budoucnost, prospektivně tedy myslí oba, politicky samozřejmě také. Ovšem u Lenina kromě toho nacházíme ještě něco. Jeho vize zahrnuje celistvou proměnu étosu, tedy toho, čemu opakovaně říká zvyk: v komunistické společnosti budou mít lidé zcela odlišné návyky než za kapitalismu. Takový posun má sice umožnit hospodářská transformace, ale sama ještě nepovede ke komunismu, ten

o Feuerbachovi (1845, česky 1962), kde říká: „Materialistické učení, že lidé jsou produkty okolností a výchovy, že tedy změnění lidé jsou produkty jiných okolností a změněné výchovy, zapomíná, že okolnosti mění právě lidé.“ Obdobně chybnou logiku sleduje Wilde, když si představuje, že nastolení nového společenského systému dovolí, aby se rozvinul člověk de facto jako buržoazní individualista, a že tedy nebude třeba jeho vlastního jednání pro zajištění socialismu. Co se týče požadovaných změn, zůstává u politického rámce: socialismus vznikne změnou okolností. V podstatě už ale neuvažuje o tom, že musí být změněny právě lidmi.

Jaký je to vlastně člověk, jehož neurčuje starost o druhého a který se vůbec neprojevuje altruisticky? Nejenže takové individuum těžko zapadá jako vzor do socialismu, ale není

Ilustrace Alexey Klyuykov

totiž podle Lenina vyžaduje právě změnu étosu. Jeho uvažování se tak pohybuje ve sféře politiky stejně jako etiky, a je proto na rozdíl od toho Wildeova také eticky prospektivní.

Okolnosti mění lidé

Domníváme se, že současná levice, snaží-li se vůbec nějakou změnu aspoň pojmenovat, zastává zpravidla výlučně politicky prospektivní pozici. Pokusíme se to doložit na příkladech, nejdřív si ale položíme otázku, zda je tato pozice v něčem problematická. A začneme od Wildea, který předpokládá, že v socialistické společnosti všichni rozvinou zvyky, jež v kapitalistické společnosti může udržovat alespoň částečně jen menšina lidí. Myslí si vlastně, že právě za socialismu se budou moci všichni stát dokonalými buržoy svým habitem. Wilde tedy předpokládá, že socialismus bude možný bez socialistické změny člověka: bez odpovídající změny étosu čili jednání. V tom však vězí rozpor; můžeme se totiž ptát: Kdo bude tvořit tuto novou společnost, když ne sami lidé?

Ne náhodou lze na tuto pozici vztáhnout Marxovu kritiku obsaženou v *Tezích*

jistý ani jeho status vlastně v žádné společnosti. Dost možná je takové pojetí dokonce v rozporu s tím, jak osobnost vzniká. Mohlo by se zdát, že tuto námitku Wilde předjímá tvrzením, že „ačkoli se [člověk] nebude plést do cizích záležitostí, bude všem pomáhat tím, že je, čím je“. Neposkytuje však žádné záruky, že jeden druhého nebude spíš omezovat svým sobectvím. Nabízí se ještě ryze praktická námitka vůči udržitelnosti takového „socialismu“: vždy bude třeba se o někoho starat, dokud na světě bude stárí, zdravotní znevýhodnění nebo prostě neštěstí. Ovšem Wilde nebyl sociální teoretik, měl plné právo vyjádřit se s nadsázkou, a nebylo by od nás tedy fér, kdybychom ho chytali za každé slovo.

Wildeovskou vizi před několika lety oživil guru současné levice Slavoj Žižek. Ve své přednášce na půdě britské Královské společnosti umění se zaměřil na určitý posun v rámci soudobého kapitalismu. Konstatuje, že dříve bylo charitativní jednání oddělené od ekonomické činnosti; například George Soros svými finančními machinacemi jednoho dne přišel k obrovským ziskům a druhého dne věnoval část těchto peněz na bohubilé

K jednotě politiky a jednání

účely. Žižek tvrdí, že v současnosti charita takto oddělená být nemusí, ale že je naopak stále častěji součástí téhož jednání, které udržuje kapitalismus. Za příklad udává oblibu fairtradeových produktů nebo výrobků ekologického zemědělství: jako konzumenti si nekupujeme jen danou věc, ale také jisté odčinění spoluviny za stav světa. Tuto praxi Žižek odmítá a v návaznosti na Wildea zdůrazňuje, že je třeba, aby se místo toho proměnil systém, z něhož nespravedlnosti plynou.

Do určité míry lze s touto kritikou souhlasit: charitativní nebo fair trade projekty jsou někdy pokrytecké a nepředstavují komplexní řešení, navíc zčásti mohou zakrývat pravou povahu systému, který je zdrojem nespravedlností. Nabízí se však otázka, zda Žižek s pověstnou vaničkou nevlývá i dítě. Vždyť snaha neškodit planetě může být motivována

by se proto změnit, a že „ekologická krize bude trvat tak dlouho, dokud většina lidí nezmění svůj morální kód“. Takové uvažování podle Hausera vede ke konzervativnímu typu politiky, i když nevysvětluje proč. Podle druhého přístupu, který popisuje, je lidská činnost „do značné míry určována logikou socio-ekonomického systému“, přičemž ten současný „zaměřuje chování většiny lidí na individuální spotřebu a maximalizaci osobního nebo firemního zisku“. Je tedy třeba změnit systém, a podle Hausera lze přitom vyjít buď z jedné, nebo druhé pozice: „každá z nich vytváří jinou základní perspektivu řešení“. Zjevně upřednostňuje tu druhou.

Jak už se ukázalo výše, fundamentální proměnu společnosti nelze oddělovat od změny étosu. Na příkladu ekologie je to vidět především: zásadní transformace systému a kaž-

že „lidé jsou produkty okolností“, ale jako by nedoceňoval význam druhé části tvrzení, „že okolnosti mění právě lidé“.

Mimochodem dnes také občas slyšíme, že ekologickou katastrofu zažehnají nové technologie, zejména pak šetrnější způsoby získávání energií. V návaznosti na to si můžeme snadno představit, že řešení environmentální krize nevyžaduje proměnu étosu, tedy změnu přístupu ke světu, k druhým ani k sobě samému. Není to podobné, jako když Wilde věřil, že politické nastolení socialismu učiní zbytečným altruismus?

Důsledně k rovnosti

Eticky prospektivní myšlení, zdá se, současná levice spíše nepěstuje. Od neoliberální revoluce v minulém století můžeme říci, že se prosazuje etika založená na pravicových představách. Člověk je izolované individuum, které se má postarat o sebe; horizontem jeho společnosti je mnohdy nanejvýš rodina. Hlavními sociálními hodnotami, jež určují cíle i prostředky jednání, jsou zisk a materiální bohatství. Tento výčet platí také pro český kontext: polistopadová transformace sledovala přesně ty ideály a cíle prosazované neoliberály, a dokonce je možná realizovala ještě důsledněji, než tomu bylo jinde. Rozhodně tak nebyla vedena jen v rovině ekonomické, pravděpodobně zrovna tak důležitá pro ni byla etická proměna. Nejpозději od chvíle, kdy zvítězila klausovsko-havlovská varianta transformace – tedy kombinace privatizací a restitucí –, se do veřejného prostoru rozšířila jasná etická vize toho, jaký by měl člověk být: „svobodný“ ve své izolovanosti, plně samostatný, „nezávislý“, podnikavý a podobně.

Mnohé současné pravicové politické proudy – a to nejen ty nominálně pravicové – stavějí svůj program na představě světa a člověka jednajícího v něm, tedy eticky prospektivně, zatímco levice nyní prosazuje spíše jen korekce, nevybočuje tak z panujícího řádu. Někteří levicoví autoři velmi správně přiznávají eticky prospektivní pozici právě třeba konzervativní pravici, ovšem s posměchem, čili považují tento postoj za zbytečný nebo škodlivý. Mezi oběma „póly“ – systémem/politikou a jednáním/etikou – zeje u těchto autorů jistá propast, a tudíž nejenže nejsou s to je celostně uchopit, ale často se ani nezdržují hlubším vysvětlováním, proč je změna systému důležitá a otázka proměny jednání bezvýznamná či pomýlená.

Jednou z výjimek eticky prospektivního uvažování na levici je důsledný feminismus, pracuje totiž s konkrétní vizí, jak by se měl v reálných společnostech proměnit vztah mezi ženou a mužem. Jednotlivé koncepce se mezi sebou samozřejmě liší, ale důslední feministé a feministky vždy prosazují nějakou víceméně celistvou proměnu étosu a jejich společným cílem je rovnost. Další výjimkou je sociálněkritický environmentalismus, který při formulaci potřebných změn počítá s proměnou každodenních nepsaných pravidel jednání.

Člověk není neměnný

Proč je vlastně důležité, aby se levicová imaginace neomezovala politicky prospektivně? Při formulaci konkrétních vizí často stojí v cestě ono neurčité „Ale to by lidi nepřijali“ – když se například navrhuje zespolečenštění produkčních kapacit –, případně „Tím se lidi stejně nebudou řídit“ – když je řeč o potřebě dobrovolné skromnosti, patrně nutné pro řešení ekologické krize. Běžně pracujeme s modelem člověka stabilního, který se nemění ve svých zvycích, ale pokud je něco aktuálního na historickém materialismu, pak je to poučení, že člověk v tomto smyslu neměnný není.

Co kdybychom Evropanovi před sto padesátí lety řekli, že ženy budou mít volební právo? Asi by odvětil, že žena se do politických věcí nemá plést. Jednalo se o dobově radikální,

eticky prospektivní požadavek, postavený na prosazování zdánlivě jednoduché teze, že lidé jsou si rovni bez ohledu na pohlaví, a že tudíž mají právo na stejný hlas v politice. Feminismus tento požadavek spojil s aktivismem, který byl neústupný a odmítal se podříditi tehdejšímu panujícímu eticko-politickému řádu, který ženy vylučoval. A to, co bylo ve své době naprosto nemyslitelné, tedy uznání ženy jako politického aktéra, se skutečně prosadilo a dnes jde o samozřejmost. Na tuto mimořádnou nejen politickou, ale právě i etickou změnu bychom neměli zapomínat. Zrovna tak bychom měli mít na paměti, že se prosadila transnacionálně, relativně nedávno a poměrně rychle – v horizontu desítek let.

Dalším příkladem může být alespoň částečné uznání sexuálních menšin, k němuž patří i zdánlivě zanedbatelná skutečnost, že projevy homosexuality na veřejnosti, třeba držení se za ruce, jsou dnes ve většině evropských zemí vnímány jako zcela normální a téměř nikoho nepřekvapí. A to je přitom něco, co bylo ještě před pár desetiletími zcela nemožné. V takových případech by bylo možné pokračovat. Toto byly a jsou velmi výrazné eticky politické posuny, které svědčí o tom, že étos není věcí tak stabilní, jak by se mohlo zdát.

Asi není náhoda, že boj za uznání (sexuálních) menšin, feminismus nebo environmentalismus jsou pravicí nezřídka považovány za formy totalitarismu, tedy nesvobody a politického násilí. Vnímá je jako vpád radikálně cizího elementu do „přirozeného světa“, zkrátka jako něco cizorodého, co bychom mohli nazvat jinou etickou celistvostí. Nereagovaly reakční síly na cokoli progresivního v minulosti podobným způsobem?

Tváří v tvář dnešním výzvám

Oblíbený argument proti socialismu zní, že je to dobrá idea, ale na člověka se nehodí. Jeho politické prosazování prý vždy narazí na něco, co se označuje oním ledabylým spojením „lidská přirozenost“, která se jeví jako neměnná (ačkoli není). Ovšem Lenin před Říjnovou revolucí jinými slovy říká, že se musí proměnit i člověk, respektive étos; uvědomuje si například, že „protiklad mezi prací duševní a fyzickou (...) jeden z nejdůležitějších zdrojů dnešní společenské nerovnosti (...) nemůže být naráz odstraněn pouhým převedením výrobních prostředků do společného vlastnictví“. Konkrétně tato změna má podle Lenina přijít sice až ve vyšší fázi komunismu, ale už teď o ní můžeme říct, že se týká nepsaných pravidel každodenního jednání, má tedy etický charakter.

Je zřejmé, že se Leninova vize nenaplnila. Nehodnotíme však Říjnovou revoluci, katastrofální události po ní ani problematičnost řady tezí bolševického vůdce, které – připouštíme – mohly vyústit i v popření čehokoli progresivního. V pojednání *Stát a revoluce* se však pokouší o formulaci budoucí společnosti a je přitom přesvědčený, že člověku nejsou vlastní jen ty zvyky, které odpovídají dané společnosti. Jsme dnes takové imaginace ještě schopni? Když se úvahám o fázích komunismu smějeme, nevypovídá to více o naší než o předrevoluční době? Leninova eticky prospektivní pozice zjevně nebyla ničím výjimečným: ukazuje spíše na šíři představivosti tehdejších progresivních sil. Nejde přitom o postačující podmínku toho, proč byly významné, nicméně troufáme si vyslovit domněnku, že snad všechna důležitá hnutí minulosti nebo nedávné přítomnosti eticky prospektivní myšlení rozvíjela. Tváří v tvář velkým výzvám současnosti, jako je ekologická krize, se bez tohoto typu myšlení zřejmě neobejdeme. Vedle optimismu vůle potřebujeme i trochu optimismu intelektu.

Autoři jsou spolupracovníci redakce.

autentickým zájmem o ekologické problémy, zájmem přispět aspoň k nějakému zlepšení a tyto projevy mohou vyvolat tlak na politickou třídu a vést přinejmenším k částečné žádoucí změně. Namísto je stejná otázka, kterou jsme si pokládali u Wildea: Kdo jiný bude měnit okolnosti, když ne lidé? Bez proměny jejich každodenního jednání – étosu – není fundamentální změna společnosti myslitelná. Ovšem tím nenaznačujeme, že by snad něco mělo přijít jako první; otázku, zda byla dříve slepice, nebo vejce, přenecháváme povolanejším. Důležité je, že měnění okolností a lidské jednání, abychom parafrázovali Marxe, chceme chápat jako jednotu.

Odvrátit ekologickou katastrofu

Vylučně politicky prospektivní uvažování má důsledky i pro uchopení patrně nejvážnějšího problému současnosti: ekologické krize. Žižkův český následovník Michael Hauser v *Prolegomenech k filosofii současnosti* (2007) rozlišuje dvě cesty výkladu toho, co je třeba změnit, aby byla zažehnána environmentální katastrofa. První přístup říká, že se lidé chovají sobecky a konzumně, měli

dodenního jednání nejenom že musí jít ruku v ruce, ale navíc jde v nějakém ohledu zřejmě o jednu a tutéž proměnu, nikoli o dva oddělené či oddělitelné procesy. Právě toho se týkají Marxova slova ze závěru už citované feuerbachovské teze: skutečnost, „že měnění okolností a lidská činnost spadají vjedno, lze pojímat a racionálně pochopit jen jako revoluční praxi“. Pokud vylučujeme variantu totalitárního státu, který by přímo řídil jednání občanů, je třeba promýšlet možnost, že lidé – v nějaké poměrně těsné vazbě na proměnu systému – přistoupí k určitému omezení své spotřeby, tedy že dojde ke změně étosu. Jinými slovy, ekologická krize je právě tak problém socio-ekonomického systému jako etiky.

Hauser dodává, že ať už se vydáme jakoukoli cestou, vždy se budeme potýkat i s tím, co patří k té, kterou jsme se nevydali: na druhé cestě se nakonec nevyhneme ani etickým otázkám a na té první budeme muset řešit také systém. Vypadá to, jako by se tímto dovětkem pokoušel vyrovnat s neudržitelností svého rozlišení, protože je tím vlastně trochu popírá; přesto s ním dále pracuje. Vyjádřeno Marxovými slovy, Hauser zdůrazňuje,

Revoluce kontra(r)evoluční

Jak VŘSR štěpí ruskou společnost

Téma Říjnové revoluce uvnitř současné ruské společnosti nejen rezonuje, ale také ji rozděluje. V průběhu sta let se s odkazem této dějinné události zacházelo velmi svévolně. Ani dnes není postoj ruské společnosti a současných politiků k událostem z roku 1917 konsenzuální.

TEREZA REICHELOVÁ

V prvních letech po vzniku Sovětského svazu se formoval mýtus Října, který asi nejlépe ilustruje Ejzenštejnův film *Deset dní, které otřásl světem*, natočený k desátému výročí revoluce: v roce 1917 strhl petrohradský proletariát sochy carů i sošky bohů a s nimi jejich nadvládu. Započala nová éra světových revolucí a vlády lidu, poslední éra dějin, epocha nového člověka. Oslava Velké říjnové socialistické revoluce, připadající od roku 1918 na 7. a 8. listopad, měla nahradit Vánoce (rusky rožděstvo), původní mýtus „poslední etapy dějin“ a zrodu „nového člověka“. Vykořenit ze sovětské společnosti Vánoce se sice nikdy nepodařilo, ale zakořenit v ní každoroční výročí VŘSR ano.

Po nástupu Stalina mělo vše fixní podobu: průvod pracujících, vystoupení vůdců na tribuně Mauzolea, vojenská přehlídka na Rudém náměstí. Revoluce se stálým opakováním téhož postupně stala svým vlastním opakem. Kvaziudálostí, při níž stát manifestoval souhlas občanů se statem quo, utvrzoval nevyhnutelnost a neotřesitelnost své existence a demonstroval svou sílu. Jakákoli situace tak byla interpretována skrze revoluční narativ, v němž bolševici již definitivně zvítězili.

Revoluce se stala bytostně kontrarevoluční, ba kontraevoluční.

Revoluce plastových hvězdiček

Elmíra Afanasjevová je dnes uznávanou filoložkou a profesorkou na Státním institutu ruského jazyka A. S. Puškina. Ale v sovětských školách získala nejprve jiné tituly: „V první třídě z nás všech udělali októbrjata. Dostali jsme malé hezké plastové hvězdičky, na kterých byl malý hezký Voloda Uljanov. Dítě s vlnitými vlasy, které nikdy nezlobilo. Náš první revoluční vzor. Později Volodu na rudé pěticípé hvězdičce vystřídal pionýr Vladimir Iljič. Vážil si starších, byl pracovitý a rozvážný, pomáhal ostatním. Bylo nám deset let a toužili jsme po „říjnových hvězdičkách“ starších komsomolců, kovových a lesklých, se zlatými okraji a na nich – báťuška Lenin. Báťuška Lenin, za ním plameny a pod ním heslo: Vždy připraven! Ty se nám líbily nejvíc. Velký říjen s námi vyrůstal na našich hvězdičkách a dodával nám hrdiny adekvátní našemu věku. Každoroční plastová revoluce hvězdiček, jinou jsme neznali.“

Hodné dítě, pilný mladík ani obraz báťušky Lenina, více a více splývající s Dědou Mrázem, neměli s rokem 1917 nic společného. Nejpozději v sedmdesátých letech se z Října stal úplně vyprázdňený symbol, což kontrastovalo s jeho všudypřítomností. Po rozpadu Sovětského svazu se antikomunisté pokoušeli svátek vymazat z kalendáře a paměti, ale ukázalo se, že je ve společnosti zakotven příliš silně.

Jeden moskevský architekt mi vypráví: „Lidé se naučili sedmého října scházet, pít a slavit. A tu tradici už zrušit nejde. Přirovnávala jsi Říjen k Vánocům. Přesně tak – rudou hvězdou, kterou každý rok dáváme na vrchol vánoční jolky, jsme taky nedokázali vyměnit za slámenou. Je to svátek našich rodičů a prarodičů; pro nás je to tradice, která s politikou nemá

co do činění. Má co do činění s našimi předky. A naši předkové, ať chceme nebo ne – to je Sovětský svaz.“

V roce 1996 udělal Jelcin ze dvou nepracovních dnů jeden a s cílem „sjednotit a konsolidovat rozdělenou ruskou společnost“ přejmenoval svátek na Den svornosti a smíření. Skoro nikdo si toho nevšiml. V prosinci 2004 Vladimir Putin podepsal zákon, který sice zrušil 7. listopad, ale zároveň ustavil nový státní svátek: 4. listopad – Den národní jednoty. Datum odkazovalo na rok 1612, kdy z Kremle vyhnali Poláky, na událost, která z ruské paměti dávno vymizela. Ve vynucovaném zapominání byl proto Putinův režim jen částečně úspěšný: podle průzkumu centra Leva-da v roce 2005 na otázku „Co slavíme 4. listopadu?“ odpovědělo správně jen osm procent respondentů.

Na vernisáži výstavy *Pervyje*, věnované prvním obětím bolševického režimu, se objevil žert: „Proč Putin nesnáší říjnový převrat?“ „Protože rudou začaly barevné revoluce!“ Jen v sousedství Ruska jich proběhlo v posledním desetiletí několik: Tulipánová a Dýňová v Kyrgyzstánu, v Bělorusku Chrpová, potom Šeriková a Chryzantémová v Moldávii, Oranžová a Euromajdan na Ukrajině. O Pochodu milionů na Bolotném náměstí v Moskvě nemluvě. „Revoluce se stala opravdovým démonem, zachvacujícím politické nevědomí Putinova režimu,“ píše historik kultury Ilja Kalinin, „a jakákoli známka organizovaného protestu ve společnosti okamžitě tohoto démona vypouští.“

Zkáza, nebo záchrana?

Jenže revolučnost revoluce roku 1917 není jediný důvod, proč se ruská vláda staví k výročí zdráhavě. Otázka hodnocení říjnových událostí totiž hluboce štěpí ruskou společnost.

Grigorij Javlinskij, předseda strany Jabloko, mluví o tragédii: „Bolševici po revoluci neměli legitimitu, a proto se od začátku nemohli obejít bez teroru a lží. Od Říjnové revoluce v Rusku není legitimní vláda.“ Reflexe Října podle něj není možná proto, že by odhalila současnou vládu jako přímého dědice oné nelegitimnosti.

Pro monarchisty a pravoslavné aktivisty je Říjnová revoluce symbolem zkázy. Poslankyně Natalja Poklonskaja přirovnává Lenina k Hitlerovi. Moskevský patriarchát namísto století revoluce slaví století své obnovy a vyzývá k odstranění rudých hvězd z věží Kremle a k pohřbení Lenina. U dálnice pod Moskvou stojí billboard s ikonou svatého cara Mikuláše II. a provoláním „Odpusť nám!“. Odpusť nám, světu hříšnému národu, dávnou revoluci.

Nová levice k výročí povětšinou mlčí a diskutuje raději o faktické přesnosti nového seriálu Trockij, opoziční politik Sergej Udalcov k výročí revoluce slavnostně obnovuje Levou frontu, aniž si toho kdokoli všimne. Proběhne několik odborných konferencí, do Petrohradu přijede Slavoj Žižek.

Komunisté se obracejí k Bělorusku, kde VŘSR stále slaví postaru. Předseda Komunistické strany Ruské federace Gennadij Zjuganov interpretuje příchod bolševiků k moci jako „záchranu Ruska“ a vypočítává úspěchy: novou ekonomickou politiku a kolektivizaci, industrializaci, kulturní revoluci, pobití fašistů, dobytí vesmíru, jaderný program. Stalinisté v čele s Nikolajem Starikovem poukazují na moc Sovětského svazu, za cara nemyslitelnou.

Potřeba jednoty

Podle letošního průzkumu je 46 procent dotazovaných toho názoru, že Říjnová revoluce byla v zájmu lidu, ale stejné procento tvrdí, že naopak proti němu; 51 procent respondentů hodnotí revoluci kladně, bolševiky by při revoluci přímo podporovalo 32 procent.

Putinovi je tohle mnohohlasí proti srsti: „Lekce historie potřebujeme. Učí nás především smíření, posílení sociálních, politických a občanských vazeb,“ sdělil před Federálním shromážděním na podzim roku 2016. „Je nepřijatelné tahat do přítomnosti rozkol, vztek, zášť a hořkost minulosti, zneužívat pro své vlastní politické a jiné cíle tragédie, které se dotkly prakticky každé ruské rodiny, nehledě na to, na jakých stranách bariády naši předkové stáli.“ Výročí má smířit „potomky rudých a bílých“ jako členy jednoho a téhož národa s tisíciletou tradicí. Nejdůležitější a možná jedinou lekcí historie je potřeba jednoty. Aktérem dějin je Rusko a ruský národ. Nikoli carský režim, nikoli bílí nebo rudí, nikoli disidenti, nikoli diplomaté, nikoli věřící. Kdo k ruským dějinám přistupuje jinak, sleduje tím vlastní podvrtné cíle.

Při příležitosti stého výročí revoluce (avšak symptomaticky na Den národní jednoty) bude na Krymu odhalen Památník smíření. Formálně jde o smíření bílých s rudými, ale nikdo nepochybuje, že ženská postava Matky-vlasti na vrcholu má smiřovat jiné. Sevastopolský poslanec Dmitrij Belik se na odhalení sloupu chystá: „V současnosti nesmíme dělit lidi na pravé a levé, rudé a bílé. Památník smíření bude signálem, že uvnitř státu nedopustíme tragické události, jaké vidíme v sousedních zemích.“

Putinův režim mýtus velké ruské minulosti potřebuje. Současné Rusko se topí v ekonomických a společenských problémech a hrdost na sdílenou historii pomáhá mírnit aktuální rozkoly: západ a východ země, věřící a nevěřící, bohaté a chudé, města a venkov. A odvádí pozornost od faktu, že „národního“ v současném Rusku zůstalo pramálo, tedy stejně jako v „revolučním“ Sovětském svazu. Ovšem kromě rétoriky.

Autorka v současnosti žije v Moskvě.

Z moskevské výstavy Můj první Lenin. Foto Oleg Surkov

Bolševičky a/alebo feministky?

Hľadanie rodu v Októbrovej revolúcii

Ženy, ktoré v únoru 1917 rozhněval nedostatek chleba, se jen málo zajímaly o význam Mezinárodního dne žen pro socialistické hnutí. Foto redflag.org.au

Ženy tvořily už v roce 1917 deset procent bolševické strany. Přestože se do vrcholných pozic dostalo jen několik málo z nich, otázka emancipace žen a genderové rovnosti byla od počátku součástí revolučního projektu. Paradoxně však jeho součástí bylo i vymezování se vůči pojmu feminismus.

LUBICA KOBOVÁ

Písanie o ruskej revolúcii v roku 1917 so sebou prináša problémy. Nielenže sa týmto písaním a pripomínaním vzťahujeme k proti-rečivej historickej udalosti, od ktorej sa bude odvodzovať raz nevyhnutnosť jej vyústenia do stalinistického teroru alebo potom zase oprávnený boj za politickú hegemoniu proletariátu. Vzťahujeme sa aj k udalosti, ktorej obraz sa maľuje raz celkom bez žien alebo sa im v ňom dáva istá rola len vo vybraných momentoch. V nich však ženám chýba politická determinovanosť, sú to osoby bez cieľov aj osoby, ktoré je ťažké kontrolovať. Michal Reiman a kolektív v knihe *Zrod veľmoci* (2013) napríklad uvádzajú, že ženy, ktoré 23. februára (8. marca) 1917 nahneval nedostatok chleba v obchodoch, sotvačo vedeli o symbolike Medzinárodného dňa žien. Kým socialisti oslavovali, ony boli donútené hľadať možnosti nasýtenia seba a svojich rodín, a tak to mali byť vlastne nepolitické potreby, čo iniciovalo Februárovú revolúciu. Problém s písaním o ruskej revolúcii však má aj na rod (gender) scitlivená historiografia. Kniha Gisely Bock *Ženy v evropských dejinách* (2000, česky 2007), ktorá je – domnievam sa – najlepšou dostupnou preloženou knihou o dejinách žien, napísanou z kritickej feministickej perspektívy, Októbrovú revolúciu rámcuje nástupom povojnových diktatúr a vlastne ju považuje za ich súčasť. Toto tvrdenie je pritom podstatne odlišné od tvrdenia americkej historičky a feministky Karen Offen o tom, že práve odmietnutie revolučných návrhov bolševikov sa stalo hlavným bodom programov autoritárskych hnutí nastupujúcich v dvadsiatych a tridsiatych rokoch v Európe.

Proti individuálnej a egoistickej rodine
Cestu zo zovretia uvedených interpretačných rámcov ukazuje bohatá feministická

historiografická produkcia, rozvíjajúca sa hlavne od sedemdesiatych rokov 20. storočia, a aj jedna z jej maxím, ktorú vyjadruje historička Rochelle Goldberg Ruthchild: „Povedomie o ženách a rode nie je vec politickej korektnosti. Ide o presnosť.“ Z implicitného sporu medzi Bock a Offen (a aj z len začínajúcej sa českej diskusie o prínosoch revizionistického feministického skúmania štátneho socializmu) však možno usúdiť aj to, že sa navyše hrá aj o ozrejmovanie si dejinných rámcov, prostredníctvom ktorých chápeme dnešok a nedávnu minulosť. O to náročnejšiu úlohu preto objasňovanie si významu Októbrovej revolúcie predstavuje aj pre feministky.

Namiesto pripomenutia udalostí, kedy boli ženy „pri tom“, sa sústredím na tri problémové okruhy, ktoré zvýznamnenie rodu (genderu) pre revolucionárky a revolucionárov predstavovalo. V prvom rade je to organizácia rodinných vzťahov a širšia revolučná ideológia týkajúca sa rodu. Podľa historičky Wendy Goldman bol prvý zákon o rodine z roku 1918 príkladom najpokrokovejšieho rodinného a rodového zákonodarstva v dovtedajších dejinách vôbec. Štát sa v rodinných veciach usiloval zbaviť cirkvi akejkoľvek pôsobnosti – zároveň sa so vznikom civilných matrík stal právne uznávaným len občiansky sobáš. Uľahčil sa prístup k rozvodu – ten už bolo možné urobiť bez zdĺhavého konania a bez udania dôvodov, na jednostrannú žiadosť jedného z manželov. Rozvedení manželia boli povinní vyplácať si v prípade potreby navzájom výživné. Zrovnoprávnilo sa postavenie detí – rovnaké práva mali deti narodené v manželstve aj mimo neho, čím sa zároveň rozvoľnilo puto medzi manželstvom a rodinou. V roku 1920 boli najmä na popud lekárov a trestných právnikov legalizované interrupcie.

Rovnako dôležitá bola legislatíva týkajúca sa pracovných podmienok a najmä ochrany pracujúcich matiek. Jedným z prvých dekrétov Rady ľudových komisárov bol dekrét zavádzajúci osemhodinový pracovný čas. Ochranná pracovná legislatíva zameriavajúca sa na ženy (predovšetkým zavedenie platenej materskej „dovolenky“) do veľkej miery vychádzala z teoretických prác Alexandry Kollontaj, ktorá od októbra 1917 do marca 1918 pôsobila ako ľudová komisárka pre sociálne záležitosti, neskôr ako organizátorka pracujúcich žien a veľvyslankyňa. Kollontaj rozvíjala engelskú myšlienku emancipácie žien prostredníctvom produktívnej, platenej práce. Zároveň však jasne artikulovala, že rodenie detí

je dôležité pre ekonomiku a ako také má byť prostredníctvom kolektivizácie starostlivosti o deti – bodu, ktorého dezinterpretáciu ako „kradnutie detí rodičom“ sama autorka predvídala – podporované. Keď však Kollontaj vo svojich návrhoch kritizovala otrockú prácu, ktorú ženy vykonávajú najmä v domácnosti, neusilovala sa o kultivovanie antagonizmu medzi mužmi a ženami. Myšlienku možného prerozdelenia práce v domácnosti medzi ženu a muža vniesol do diskusie Vladimír Iljič Lenin v známom rozhovore s Clary Zetkin z roku 1920, keď kritizoval malomeštiactvo mnohých komunistov.

Pôsobnosť legislatívy však bola obmedzená nedostatčnými finančnými zdrojmi štátu v občianskej vojne, rastúcou nezamestnanosťou žien, malou podporou politik najmä medzi vidieckym roľníckym obyvateľstvom a obrovským počtom tzv. bezprizorných detí. Zákon z roku 1936, ktorý okrem iného zakázal interrupcie a sťažil rozvod, znamenal koniec uskutočňovania vízií o nahradení rodiny a jej mechanizmov útlaku štátom – či povedané s Alexandrou Kollontaj – koniec úsilia o nahradenie „individuálnej a egoistickej rodiny veľkou a všeobecnou rodinou pracujúcich“.

Proletárky a proletári

Druhú zásadnú problematizáciu predstavuje otázka revolučného subjektu a miesta žien v ňom. To, že členkami bolševickej strany boli aj ženy, je neodškriepiteľná skutočnosť. Podľa Barbary Clements ženy tvorili desať percent strany počas revolúcie v roku 1917 (približne dva a pol tisíc žien), pričom do roku 1921 počet žien v strane vzrástol na tridsaťtisíc. Len veľmi malý zlomok z týchto žien dosiahol na špičky mocenskej hierarchie; v exekutive pôsobila len Kollontaj a Nadežda Krupská, ďalšie súdružky pôsobili v ženskom oddelení strany, Ženoddele (Inessa Armand, Alexandra Artjuchina), v národných straníckych organizáciách (Elena Stasova, Jevgenija Boš) či v novinách (Konkordia Samojlova).

Zásadnou sa stala otázka, ako agitovať medzi ženami a získavať ich pre revolučný projekt. Na teoretickej úrovni straníci aj straníčky uznávali nedeliteľnosť proletariátu (so svojou úlohou revolučného predvoja) a istú slasť z toho, že v strane sa človek stane, ako doslova píše Kollontaj, „malým kolieskom mocného stroja“. „Nijaké osobitné organizácie komunistiek!“ diktoval Lenin Clare Zetkin. Zároveň však existovalo uznanie pre to,

že ženy sú istou špecifickou skupinou a vyžadujú oslovenie, ktoré bude brať ich rod do úvahy. S týmto vedomím už v novembri 1918 vystúpil Lenin na prvom zjazde robotníčok a roľníčok. Organizáciou, z ktorej mali vychádzať všetky praktické snahy o organizovanie žien, bol v rokoch 1919 až 1930 tzv. Ženoddel, ženské oddelenie sekretariátu Ústredného výboru Komunistickej strany Ruska (resp. Všeľvazovej komunistickej strany). Bolševičky a bolševici robili všetko pre to, aby sa vymedzili voči prílišnému zdôrazňovaniu pohlavia na úkor triedy, teda feminizmu, považovanému za „buržoázny“. Keď neskôr chceli oslabiť Ženoddel, ktorému sa za svoju desaťročnú činnosť podarilo zvolať na svoje konferencie státisíce žien a propagovať tak komunistickú emancipáciu žien, nazvali ho feministickým.

Buržoázny feminizmus?

Ako je zrejmé, bolševické či komunistické chápanie tzv. ženskej otázky sa jasne vymedzovalo voči tzv. buržoáznemu feminizmu. Toto ostré delenie „priviezla“ do Ruska Alexandra Kollontaj, v tomto smere oddaná žiačka pôvodkyne doktríny o jasnom oddelení uvedených dvoch ideológií, Clary Zetkin. Nemohlo ísť pritom o socioekonomické vymedzovanie sa dvoch skupín žien – medzi bolševičkami bolo veľa príslušníčok socio-ekonomickéj strednej triedy, teda „buržoázie“. Toto oddelovanie sa týkalo ideológie a najmä politickej stratégie. Bolo prevažne rétorické, hoci Kollontaj sa napríklad v roku 1917 nešťila ani sabotovať stretnutia petrohradských občianskych ženských organizácií.

Bolševičky však s („buržoáznymi“) feministkami, členkami mnohých ruských organizácií bojujúcimi najmä za volebné právo žien, prístup k vzdelávaniu a občianske práva rovnako dlho ako ich kolegyne na tzv. Západe, zdieľali možno viac, než by chceli. Napríklad v marci 1917, po Februárovej revolúcii, za volebné právo žien argumentovala tak Kollontaj v novinách *Pravda*, ako aj tridsaťpäť až štyridsaťtisíc žien v uliciach Petrohradu.

Aj podrobnejšie čítanie textov bolševičiek, ako bola napríklad Kollontaj, nás nenecháva na pochybách, že ak je – podľa dikcie historičky Karen Offen – feminizmom načúvanie hlasom žien, nespokojnosť s rodovou nespravodlivosťou a vystúpenie proti nej, tak tieto revolucionárky boli feministky.

Je toto označenie bolševičiek za feministky – v úzkom zmysle slova tvrdenie anachronické – v niečom dôležité? Myslím, že áno. Umožňuje možno s menšou predpojatosťou hľadať v textoch a konaní ruských revolucionárov spojivá minulých a dnešných emancipácií – nech už nimi sú voľná láska ako „okridlený eros“ alebo pomoc straníčok revolučným robotníckam pri formulovaní ich zjazdových prejavov.

Autorka je filosofka a feministka.

Od února k říjnu

Politická, nebo sociální revoluce?

Následující text se snaží analyzovat vliv vícera politických a lidových sil, které utvářely podobu revolučního roku 1917 v Rusku. Zvláště v počátcích nešlo totiž zdaleka jen o bolševiky vedené Vladimírem Iljičem Leninem.

VADIM DAMIER

Ruská revoluce začala v únoru 1917 naprosto živelně, v atmosféře všeobecné nespokojenosti, a zrcadlily se v ní současně celosvětové sociálněrevoluční procesy, zostřené světovou válkou, i civilizační slepá ulička, v níž se ocitlo carské samoděržaví. Moci se chopila zpočátku koalice liberální buržoazie a umírněných frakcí buržoazně-revolučních intelektuálů a stranických funkcionářů. Politickou opozici vedl od jara 1917 radikální sociálnědemokratický směr – strana bolševiků v čele s Vladimírem Iljičem Leninem. Ani noví vládcí Ruska, ani jejich esersko-menševičtí spojenci si nepřáli, aby se revoluce v zemi dostala mimo průmyslově-kapitalistický rámec. Ruská revoluce byla z jejich zorného úhlu v první řadě politická, nikoli sociální.

Sociální revoluce zdola

Jenže paralelně s touto politickou revolucí, v níž šlo především o to, komu připadne státní moc, se zdola rozvíjela zcela jiná, sociální revoluce. Začala brzy po únoru 1917. Do popředí se dostávala stále populárnější hesla o dělnické kontrole a socializaci půdy a pracujících masy je začaly naplňovat zdola, revoluční cestou, bez dovolení. Vznikla nová sociální hnutí pracujících: dělnické a vojenské sověty, rolnické sověty a výbory, tovární výbory, výbory čtvrtí a ulic a tak dále. „Dole“ často převládala nezávislá třídní linie, orientovaná na antikapitalistickou sociální transformaci.

Rolníci obsazovali statkářskou a kulackou půdu, ale nečinili z ní soukromé vlastnictví, nýbrž ji předávali pod kontrolu orgánům rolnické samosprávy, což považovali za první krok k její socializaci.

I dělníci ve městech prosazovali své požadavky „o své vůli“. V březnu 1917 se v Petrohradě odmítli podřídit výzvě městského sovětu, v němž tehdy měli většinu eseri a menševici, a přerušit generální stávkou dříve, než bude zavedena osmihodinová pracovní doba. Nakonec ji ve většině podniků zavedli sami z vlastní iniciativy.

Kronštatdské komuny

Další důležitou lidovou iniciativou předřinového období se stalo hnutí za socializaci bydlení a založení územní samosprávy. Ve městě-pevnosti Kronštadu, který už v květnu fakticky vypověděl poslušnost prozatímní vládě, byla zahájena praktická realizace podobných opatření, která se stala příkladem pro zbytek Ruska. Anarchista Vsevolod Volin, nejednou pobývající v té době v Kronštadu, vzpomínal: „Vše, co se týkalo městských služeb, spravovali sami obyvatelé prostřednictvím

svých domovních výborů a milice... Obyvatelé každého domu svolali na počátku několik velkých shromáždění. Na nich byl zvolen výbor nájemníků... Výbor dohlížel na pořádek v domě a bezpečnost jeho obyvatel, jmenoval vratné atd. Domovní výbory delegovaly po jednom ze svých členů do uličního výboru, který se zabýval záležitostmi jednotlivých ulic. Dále byl výbor čtvrti, obvodu a konečně městský výbor, věnující se záležitostem, jež se týkaly celého města.“ Na základě samosprávy se začalo organizovat hospodaření města. „Na prázdném prostranství mezi městem a pobřežím založili obyvatelé města kolektivní zeleninové zahrady, cosi na způsob malých zahrádkových komun... Všechny obecné otázky, které zajímaly členy komuny, se řešily na setkáních delegátů nebo na všeobecných plénech.“

Samosprávné hnutí se zrodilo ve městě Kronštadt. Kresba Alexey Klyuykov

První ostrou politickou krizi vyvolalo v dubnu 1917 sdělení ministra zahraničních věcí o záměru pokračovat ve válce do „vítězného konce“. Masová protestní shromáždění dělníků, vojáků a námořníků přiměla vládu zreformovat kabinet, ovšem ten se ani v nové sestavě nechystal změnit kurs. Dne 2. července se prozatímní vláda rozpadla.

Nový koaliční kabinet měl v čele pravého esera – Alexandra Kerenského, který oznámil pokračování v předcházející politice. Ve dnech 3. a 4. července proběhla v Petrohradě velká ozbrojená protivládní demonstrace vojáků, dělníků a kronštatdských námořníků, podpořená anarchisty, mnoha aktivisty bolševické strany a levého křídla strany eserů. Toto vystoupení, provázené výzvami k povstání a převzetí moci sověty, skončilo krvavými střety s vládními silami a bylo potlačeno.

Bolševická alternativa

I když se bolševický ústřední výbor nerozhodl otevřeně podpořit červencové povstání, dané události i následně represe napomohly růstu

popularity bolševické strany, která byla nyní mnohými chápána jako alternativa a reálná revoluční síla. Tato semknutá, disciplinovaná a centralizovaná organizace se prohlásila za „předvoj“ dělnické třídy. Její řadoví členové byli skutečně především průmysloví dělníci, ovšem v horních patrech stranické hierarchie převládali a tón udávali reprezentanti těch vrstev radikální inteligence, kteří sami sebe považovali za pravou elitu. Pro jejich naladění, jak výstižně postřehl bývalý „legální marxista“ Sergej Bulgakov, bylo typické na jedné straně „uctívání lidu“ a na straně druhé „namyšlený vztah vůči lidu, který byl vnímán jako objekt spasitelského vlivu, jako nedospělé dítě, jež potřebuje chůvu a musí být k „uvědomění“ vychováno, neboť v intelektuálním slova smyslu setrvává v temnotě“. Taková představa o „výchovné“ diktatuře pramenila z představ francouzského jakobínství, a ne náhodou se bolševici tak rádi nazývali „proletářskými jakobíny“.

To, co bolševici chápali pod pojmem socialismus, byla v podstatě shora uplatňovaná centralizace industriálně kapitalistické výroby s příznačnou hierarchií, pevným rozdělením funkcí na řídící a výkoné, podřízením člověka technice a oddělením výrobce od spotřebitele.

Bolševici velmi dobře chápali, že ruská buržoazie není rychlého postupu schopna a umírnění socialisté nejsou dostatečně rozhodní. V tom viděli svou misi: uchvátit politickou moc, realizovat státněkapitalistické programové minimum (zestátnění bank, monopolů, půdy, ustavení vládní kontroly nad ostatní soukromou podnikatelskou činností, aktivní sociální politika státu) a po vítězství nastávající světové revoluce přejít k socialistickým reformám (v duchu marxistického státního socialismu).

Nicméně bolševici potřebovali k převzetí moci masovou podporu. Od chvíle Leninova dubnového návratu z emigrace bolševická strana hlasitě ujišťovala o své oddanosti věci sociální revoluce, podporovala lidový požadavek míru, podporovala konfiskaci statkářské půdy a zavedení dělnické kontroly a hlásala, že všechny otázky

správy musí být předány lidovým orgánům – sovětům. Tuto pozici většina politických oponentů bolševismu a také široké masy chápali mylně: brali ji málem jako anarchismus.

Vliv bolševiků začal prudce vzrůstat poté, co byl potlačen kontrarevoluční vojenský puč, zorganizovaný koncem srpna 1917 generálem Lavrem Kornilovem. Na potlačení vzpoury se ostatně aktivně podíleli levicoví radikálové. Přestože se prozatímní vláda zoufale snažila obnovit vlastní prestiž, narážela na stále širší neposlušnost zdola... Uzářovalo nevyhnutelné lidové povstání. Leninova strana se musela rozhodnout, zda vezme jeho přípravu do svých rukou. Rozhodnutí podpořila informace z regionů, podle níž by v opačném případě masy pracujících, radikálové ze sovětů a anarchisté povstali proti vládě nezávisle na bolševicích.

Ukázka pochází z připravovaného českého vydání knihy Vadima Damiera **Ocelové století**, věnované sociální historii Sovětského svazu. Z ruského originálu přeložila **Dagmar Magincová**. Redakčně upraveno.

napětí

Tisíce Palestinců ze Západního břehu Jordánu 2. listopadu veřejně vyjádřily nesouhlas s Balfourovou deklarací, od jejíhož vzniku uplynulo přesně sto let a která slibovala sionistům zřízení židovské národní domoviny v Palestině. K protestům se připojil i britský umělec Banksy, který zorganizoval satirickou oslavu, při níž na bezpečnostní bariéře mezi Izraelem a Západním břehem odhalil své nové streetartové rytiny, které na událost svérázným způsobem upomínají.

Bývalý mluvčí Charty 77 Tomáš Hradílek se ve svých dvaasedmdesáti letech rozhodl, že od 1. listopadu bude držet hladovku na protest proti kandidatuře Miloše Zemana na prezidenta České republiky. Zeman ho prý svým konáním na postu prezidenta republiky výrazně zklamal, protože rezignoval na kultivování české společnosti, naopak ji spíše rozděluje. Hradílek je údajně ochoten hladovku dotáhnout až do konce, což by znamenalo „ukončit svůj život“. Prezidentská kancelář se k Hradílkovu počínu odmítla vyjádřit a slovy mluvčího Jiřího Ovčáčka pouze opětovně potvrdila, že současný prezident v nejbližších dnech oficiálně zaregistruje svou kandidaturu.

Polák, jenž se 19. října pokusil upálit v centru Varšavy na protest proti současné konzervativní vládě strany Právo a spravedlnost, zemřel o deset dní později v nemocnici. Ještě než se polil hořlavou látkou, pustil z reproduktoru píseň Miluji svobodu a kolem sebe rozházel letáky, v nichž upozorňoval na to, že polská vláda porušuje občanské svobody a svým konáním útočí na demokratický právní řád. Přestože kolemjdoucí muže uhasili, byl popálen na šedesáti procentech těla a svým zraněním podlehl. „Doufám, že má smrt otřese svědomím mnoha lidí,“ sdělil také v letáčích, které si přinesl na místo tragického činu.

Přibližně milion lidí demonstroval 29. října v ulicích Barcelony proti vyhlášení nezávislosti Katalánska. Policejní odhady ovšem mluví pouze o 300 tisících účastníků. Demonstraci pořádala organizace Katalánská občanská společnost pod heslem „Všichni jsme Katalánsko. Zdravým rozumem k soužití!“. Průvodu se účastnila celá řada politiků, kteří odmítli hlasovat v katalánském parlamentu o nezávislosti autonomního regionu. Kvůli separatistickým snahám centrální vláda v Madridu následně katalánský parlament rozpustila a vyhlásila na prosinec nové regionální volby.

—lr—

**Peter McLean
Drake**
Přeložila Michaela Macková
Host 2017, 301 s.

Don Drake rád a hodně pije, hraje karty a žije ve své kanceláři na periferii jižního Londýna. Podle cedulky na dveřích se žíví jako hieromancer, tedy věštěním z vnitřností obětních zvířat, ale kvůli tomu za ním zákazníci nechodí. Ve skutečnosti je totiž nájemný zabiják, který své řemeslo provozuje s pomocí Spáleného muže – živé miniatury spoutaného démona, kterého krmí vlastní krví a jehož prostřednictvím dokáže na svou oběť poštvat různé krvelačné příšery z paralelních dimenzí, například děsopsy, vriskavce nebo požírače. Titulní postava, která jako by vypadla z detektivek drsné školy, se pohybuje v současném světě, ovšem díky démonově průpravě má netradiční schopnosti a výsadu komunikovat s bytostmi, které mezi námi žijí skrytě – s pekelníky, padlými anděly, fúriemi nebo černokněžníky praktikujícími vůdů. Už od počáteční scény je jasné, že spoléhat se na temné síly je osidné a podraz může přijít prakticky ze všech stran, včetně zlomyslného Spáleného muže. A tak se Drakeovi neustále všechno vymyká z kontroly, pravidelně dostává pořádné nakládačky a nezanedbatelnou část děje se utápí v alkoholovém opojení, které střídají bolestivé kocoviny. První díl McLeanovy třídílné knižní série je svérázná městská fantasy na pomezí žánrů, plná černého humoru, drsných postav i surových momentů a jejím hlavním tématem je boj dobra se zlem. A i když by se takový oddechový žánrový mišmaš mohl na první pohled zdát jako stokrát variovaný anachronismus, klíčové je, že plní svůj účel: snadno strhne a pobaví.

Karel Kouba

**Richard Price
Sráči**
Přeložil Pavel Dominik
Paseka 2017, 360 s.

„Nenáviděl zákon o zákazu kouření,“ dovidáme se hned na úvodní straně o šéfovi nočních policejních hlídek newyorského Manhattanu Billym Gravesovi. Je tedy celkem jasné, že budeme mít co do činění se současnou podobou detektiva v liniích americké drsné školy. V historii detektivní literatury není moc autorů, jejichž díla se stala součástí kánonu takzvané vysoké literatury. Richard Price sice rozhodně není Raymond Chandler, ale pár podobností by se našlo – nejen v tom, že stejně jako stvořitel legendárního Phila Marlowea koketuje s psaním scénářů a filmovým průmyslem. Price se nicméně spíš než o milionářské noční kluby zajímá o ulici se vším, co k ní patří. Spolutvůrce seriálu, který zdařile ztvárnil život v pasti současného černošského ghetta (The Wire – Špína Baltimoru), ve Sráčích opět dokazuje, že zločin i trest je třeba vidět v souvislostech sociálních, politických, ale také psychologických. Motiv nikdy nedořešených vražd s konkrétními pachateli (Sráči z názvu knihy) se zdá být věčný, stejně jako tak trochu samozvaní mstitelé, pro něž případ nekončí razítkem „odloženo“. Autor s tím vším ale zachází jinak, hranice mezi spravedlností a zločinem jsou tu často přístupné, protože pouliční špína má konkrétní příčiny a policista může být její součástí, nejen deratizátorem. Pochopení pro lidi, které osud zahnal na hranici illegality, vyvažuje nesmiřitelnost k ohavným zločinům. Obojí k realistické detektivce patří – stejně jako zjištění, že často vůbec neznáme ani ty osoby, vedle nichž roky žijeme.

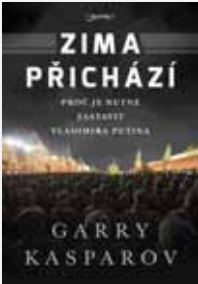
Pavel Chodec

**Jiřina Kohout
Její bobr**
Doslov 2017, 618 s.

Pokud máte v oblíbě širokodedché vyprávění, slovácký dialekt, patologii milostných vztahů a drásavá dilemata ženských postav à la román Na větrné hůrce, neměli byste pominout debut mladé ambiciózní autorky Jiřiny Kohout, která podle textu na obálce „vyměnila práci pro Ministerstvo zemědělství za služebné poslání ženy pera“. V každém jen trochu zapáleném čtenáři by tato roztomilá odvaha měla probudit touhu ověřit si, co je na tom pravdy. Nuže, představte si uvědomělou dívku s širokým moravským srdcem, jakousi Soňu Marmeladovovou 21. století, pro kterou kariéra prostitutky znamená nejen mnohonásobnou iniciační zkušenost, ale i netradiční prostředek seberealizace. Takřka epifanický prožitek vlastní tělesnosti vrhá hrdinku Jennufu do náruče mužů s těmi nejušlechtilějšími úmysly, jakkoli v tomto jejím rozhodnutí sehraje svou roli odpor vůči matce. Oč větší jsou hrdinčina očekávání, o to hlubší rozčarování nad současnou praxí nejstaršího řemesla následně zažívá. Požadavek kolektivní depilace vrhá Jennufu do mezní situace, která hrubě relativizuje neotřesitelné hodnoty jejího života. Naplněna deziluzí opouští nevěstinec a potkává Lacca, muže-bobra, jenž nejen od základu promění její pohled na skutečnost, ale svěří jí i jedno z nejlépe strážných tajemství českých dějin. Až doposud psychologický román se překlápá do žánru kontrafaktuální kvazidetektivky. Máte-li pocit, že nastíněný děj je, slušně řečeno, poněkud chucpe, nejste sami. A přesto, jak oblažující a mladistvý je Její bobr!

Martin Lukáš

**Garry Kasparov
Zima přichází**
Přeložil Petr Kovařík
Jota 2017, 303 s.

Šachový mistr Kasparov si ve své knize neklade za cíl prozradit, jak zastavit obyčejného soupeře z druhé strany šachovnice, ale rovnou samotného Vladimira Putina. Jak naznačuje aluze v názvu knihy, podobně jako ve Hře o trůny se čtenář dočká popisu špinavých praktik mocenského boje. Ani v roli politického analytika nešetří Kasparov drtivými ofenzivními výpady. Někdejšího důstojníka KGB usvědčuje z potírání demokracie, odklonu od západního liberalismu a především ze soustavného budování diktátorského režimu. Ve svém protiputinovském tažení neváhá bagatelizovat divokou privatizaci i mocenské vakuum Jelcinovy éry, kterou označuje za nejlepší období v ruské historii. Není divu. Celá kniha se nese v duchu antikunistické rétoriky, v jejímž rámci drží pospolu politická demokracie s neoliberálně nřízeným volným trhem. Kasparov tak nemá problém tvrdit, že pravicové diktatury měly historicky vždycky blíž k demokratickému zřízení než ty levicové. Cestu, jak zastavit současnou Putinovu autokracii, tedy nevidí v ruském lidu, který považuje až na pár čestných výjimek včetně sebe sama za zmanipulovanou masu. Za viníka současné situace neváhá označit Spojené státy a jejich slabost, která jim brání v tom, aby Putinovi vojensky vyhrožovali, případně proti němu zasáhli. Američtí prezidenti Clinton a Obama vycházejí z jeho analýzy snad ještě hůře než ruský autokrat. Nejsilnějšími momenty knihy tak nejsou rozmáchlé politologické úvahy, ale spíš popisy autorových zkušeností s vlastní politickou kampaní v Rusku.

Vojtěch Ondráček

Milda
Režie Pavel Křemen, ČR 2017, 70 min.
Premiéra v ČR 25. 10. 2017

Dokument Pavla Křemena Milda měl pověst filmu, který sympatizuje se svým protagonistou, pětadevadesátiletým Milošem Jakešem. Křemen skutečně Jakeše nedémonizuje, nesnaží se z něj dělat symbol komunistických zvěstev. O pozitivní pohled na jednu z nejvýraznějších osobností minulého režimu ovšem také nejde. Režisér nechává většinou Jakeše mluvit, o čem on sám chce, a natáčí ho v prostředích, kde se pohybuje, což jsou především setkání různých nostalgiků po bývalé komunistické éře. Když ho nutí do konfrontací, působí to trochu jako snaha poměřit člověka s mýtem – režisér nechává Jakeše vést nepřipravený rozhovor se slavným disidentem Františkem Stárkem nebo ho odveze na Červený Hrádek, kde měl protagonista svůj legendární projev. Výsledek vypadá jako ostrý střet dvou zjednodušujících a nesmiřitelných ideologií – na jedné straně Jakešova přetrvávající víra v to, že tehdejší ČSSR pomáhala realizovat komunistickou utopii, a na straně druhé současná představa o porevolučním Československu jako o „říši zla“. Stejně jako dokument Mečiar Terezy Nvotové i Milda sleduje fascinující a svým způsobem groteskní osobnost, o které se nakonec povedou diskuse mnohem víc než o samotných filmech a jejich přístupu. V tomto případě ale stojí za to analyzovat, jak se snímek vztahuje k „legendě“ Miloše Jakeše. Svou veřejnou personu tu přitom svým způsobem reflektuje i sám penzista Jakeš.

Antonín Tesař

Hospoda U Hada
Galerie VI PER, Praha,
1.–31. 10. 2017

Prážská galerie VI PER představila v říjnu novou expozici. Architekti z ateliéru MAK! se zaměřením na participační a komunitní projekty v ní reagovali na probíhající gentrifikaci čtvrti, v níž galerie sídlí. V Karlíně je totiž stále palčivěji cítit radikální proměna trhu s nemovitostmi, potažmo vzhledu ulic a složení obyvatel. Původní pohostinství jsou zavírána a místo nich vznikají espresso bary, panerie a veganské restaurace. Jsou to přitom právě tradiční hospody, které pro místní představují poslední ostrůvky známého světa. Architekti se rozhodli na měsíc proměnit prostor galerie v jednu z takových putyk a nabídnout původním Karlíňanům azyl. Zelený dřevěný obklad hospody U Hada doplnily autentické artefakty – staré židle a stoly, fotbálek, umělé květiny, fotografie štamgastů, zažloutlé lustry. Vše bylo vypůjčeno nebo darováno z již zavřených hospod nebo ze spřízněných zařízení. U Hada bylo otevřeno denně od 17 do 22 hodin a za výčepem se střídali kurátorky, architekti a výčepní zavěné hospody U Zpěváčků, s nimiž přišli i štamgasti, kteří tu denně vysedávali vedle studentů architektury, matek s dětmi a pejskaři. Galerie nadále provozovala svůj program – kromě přednášek o gentrifikaci a proměnách starých předměstí se tu konal třeba další díl přednáškového cyklu Visiting Editors nebo křest nové knihy Moniky Mitášové a Vladimíra Zervana. Galerie se v listopadu proměnila opět v původní white cube prostor. Tím přiznává, že i ona sama je důsledkem proměny své čtvrti – kontext výstavy je tak zároveň jejím konceptem.

Alžběta Widholmová

**Chemické divadlo
Šumava láska**
Venuše ve Švehlovce, Praha,
premiéra 27. 9. 2017

„Šumava umírající a romantická – Josef Váchal. Psi, bludičky, ženy, divočina, tabák, život, smrt a sny...“ vysvětluje anotace k inscenaci Chemického divadla, ale přesnější charakteristika by mohla znít zhruba takto: „Šumava láska je ten typ představení, před nímž byste si rozhodně neměli dávat víc než jedno pivo.“ Já vypil tři, a proto bude tahle recenze opravdu přísná a pokusím se v ní evokovat utrpení člověka trýzněného divadlem a plným močovým měchyřem. Kumšt, jak známo, neexistuje ve vzduchoprázdnu... Začátek: dlouhé minuty chrchlání. Fanoušci recitace Jiřího Vimmra se tetelí blahem, ale mně se brzy bude chtít zase na záchod, nemohlo by se už konečně začít něco díť...? Jak poznáte alternativní divadlo? Podle toho, že je v něm víc zcizujících efektů než diváků v sále a vždycky se někdo svlékne do naha... Lidi se méně ve zvířata, zvířata zase v rádia – začíná se mi stýskat po časech, kdy kupka sena byla kupkou sena... V hledišti začne hrát písnička Leonarda Cohena – další postmoderní prvek představení, anebo se jen někdo přehmátí, když na telefonu kontroloval čas...? Kdyby se estetická hodnota měřila mírou nepořádku na jevišti, málokteré představení by se mohlo s inscenací Chemického divadla poměřovat... Kolik asi musí mít děkovačka kol, aby všichni ze sálu odešli uspokojeni...? Ve frontě na záchod: Kéž by se ten zatracenej Váchal nikdy nenarodil...! Úleva po vyčurání. Nakonec to vlastně bylo docela tradiční představení: mělo začátek, konec a cosi mezi tím...
Jan Klamm

**Gleb
Lavička pimpin**
CD, F*CK THEM 2017

Z ružinovských paneláků zní po letech opět tvrdý pouliční rap. Na svědomí ho má první grimeový slovenský MC Gleb, jemuž nedávno vyšla debutová deska Lavička pimpin. Když rapový veterán Vec ve skitu přítomném na albu konstatuje „já tam prostě cítím ráčko – špinavý, nekompromisní rap“, tak v podstatě definuje garážový a drum’n’bassový zvuk desky i rychlou a obsahově neučesanou dikci, která zaznívá především skrze nezvykle dobře trefené i srozumitelné doubletimy. Stokárský rap ze sídlišť a panelákových výklenků vládl na Slovensku především v prvním desetiletí nového tisíciletí. Kdo se k němu nějakým způsobem nehlásil, jako by na tamní hiphopové scéně vůbec neexistoval; byla to Amerika v malém, jen místo Bronxu se rapovalo o Petržalce. Špinavých ulic bylo najednou tolik, až to bylo po chvíli únavné, takže se nelze divit, že většina rapperů časem převlékla kabát a nyní dělají buď emorap typu Majka Spírta, jenž se hodí nejvíc na diskotéky základních škol, nebo se horko těžko snaží chytit trapových trendů, které přišly s generací lidí kolem Haha Crew. Gleb je jiný případ: začínal jako drum’n’bassový MC doprovázející hodinové sety zlomených beatů a časem se vypracoval na průkopníka jakési slovanské verze anglického grimeu. Jeho přichýlnost k tvrdé elektronické muzice je z desky víc než patrná, stejně jako přiznané gopnictví, které je výrazem jeho ruského původu. Dohromady tvoří v podstatě punkový koktejl, který stále uhlazenější československá rapová scéna už opravdu potřebovala jako sůl.
Lukáš Rychetský

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET FREDA BRUNOLDA 2017

PŘEDPLAŤTE
SI KULTURNÍ
ČTRNÁCTIDENÍK

Objednejte si roční předplatné A2! Ušetříte, každou středu vám *Ádvojka* přijde až domů, podpoříte své oblíbené periodikum a navíc jako dárek získáte **designový zápisník!**

Standard	799 Kč
Mecenáš	1 500 Kč a více
Elektro	499 Kč
Student	719 Kč

O roční předplatné (26 čísel) si napište na adresu:
distribuce@advojka.cz.

Ke studentskému předplatnému vyžadujeme potvrzení o studiu.

eskalátor

„Co ti Češi vlastně chtějí,“ říkal jsem si v podvečer volební soboty, když jsem freneticky mačkal klávesu F5, abych zjistil neaktuálnější výsledky „svátku demokracie“. Chtějí vyšší mzdy a lepší sociální stát? Proč tedy dostala tak málo hlasů levice? Nebo chtějí, aby byl stát naopak úspornější? Ne, to by měla víc pravice. Či snad po čtvrt století demokracie přišel čas na návrat vlády pevné ruky? Tomu zase neodpovídají hlasy pro protestní strany. A kdyby lidé opravdu chtěli, aby se politika vrátila do rukou lidu, jak hlásaly některé strany v kampaních, určitě by jich k urnám přišlo více než ušmudlané tři pětiny. Otázky, samé otázky... Odpovědět by na ně měli sociologové. Česká společnost je totiž rozdrobená do spousty ostrůvků. Je zmatená, ztracená a je až příliš riskantní nechat odpovědi na politických marketérech. Protože ať nás čekají řádné volby za čtyři léta, nebo předčasné do roka, je jisté, že jejich výsledek by nás mohl překvapit ještě víc než v tu nedávnou volební sobotu.

O. Novák

Taky se k vám doneslo, že od prosince bude na cestě vlakem z Berlína do Vídně rychlejší objet Česko přes Norimberk? To bylo tak: zprávu vypustil Jan Šůra, který nedávno odešel z MF DNES a spoluzaložil server zdopravy.cz. Je to snad jediné médium, které přináší denní zpravodajství o dopravě, a celkem dobrý zdroj

informací, pokud bereme s rezervou několik jeho axiomů – trh prospívá; odbory škodí; česká železnice je pomalá; rychlost rozhoduje. V souladu se dvěma posledními byl i Sůrův titulěk „Ostrov pomalé železnice. Vlaky z Berlína do Vídně zrychlí, delší trasou objedou Česko“. Zavádějící je ovšem hned dvakrát. Za prvé, vlaky Česko vlastně neobjedou, přímé spojení Berlína a Vídně oklikou totiž nevznikne. Za druhé, trať přes Prahu a Drážďany je „pomalá“ ve všech třech státech a jejím nejslabším článkem je Německo (ano, skutečně). K tomu se sluší dodat, že na trase Berlín–Vídeň stejně dominují letadla, a kdo se rozhodne strávit den ve vlaku, půlhodinu už neřeší, takže celá věc má leda symbolický význam. Ale nechme Šůru, ten aspoň přišel do styku s jízdním řádem. Větší ledabylost prokázala mainstreamová média, která zprávu převzala včetně chybného pravopisu: Durynsko, kde Němci otevřeli novou rychlou trať, uvádějí shodně jako Duryňsko. U mnoha z nich přífukování bubliny nepřekvapí, ale třeba u Českého rozhlasu dokáže zamrzet.

M. Špína

Proč se tak ráda vracím do Německa? Vařit tam moc neumějí, vkusem zrovna neoplývají... Došlo mi to až při četbě obrázkových magazínů pro ženy. Od podobného čtiva nelze čekat žádnou intelektuální inspiraci, zpravidla se čtou kvůli odreagování. Ale stejně jako nejrůznější rozhlasové či televizní lifestylové pořady i tyto časopisy spoluutvářejí náš pohled na svět. V těch německých se nepíše o tom, jak se zbavit vrásek, ale o tom, jak z nich udělat přednost.

Nedočtete se, že pokud vám to doma neklape v posteli, měla by se manželka naučit polykat. Poradí vám, jakou kupovat kosmetiku, pokud nechcete znečišťovat vodu mikročásticemi plastů, které zabíjejí mnohá volně žijící zvířata. Nesmaží se v nich kuřecí kůžičky, ale vaří se pohanka. A takhle by se dalo pokračovat. Prostě i komerční média se v Německu snaží o sociální odpovědnost, a tak pozvolna a nenápadně vzdělávají všechny společenské vrstvy.

E. Marková

Německý dopravce Deutsche Bahn se rozhodl přejmenovat své vysokorychlostní vlaky. Vedle volby Anne Frank, za kterou to železničáři schytali kvůli neobratné asociaci Židů s vlaky, vstoupil do ajznboňáckého panteonu také revolucionář Karl Marx. Vybrala ho manažerská komise na návrh veřejnosti. Tato exploatace kritika kapitalismu a teoretika komunismu není překvapivá. Nejpozději od začátku finanční krize tamtamy kapitalistického tisku opakují mantlu o bystrém analytikovi a neschopném politikovi, což je zřejmá recyklace starého a banálního klišé o geniálním, ale v praxi bezradném filosofovi, která navíc neutralizuje Marxe na jednoho z mnoha akademiků. V této atmosféře by ani nepřekvapilo, kdyby byla busta autora neslavnějšího z manifestů a jednoho z nepřekladanějších Němců brzy zařazena mezi národní modly na vrchu Walhalla. Kapitalismus se v tomto případě nenápadně přibližuje reálnému socialismu, který také udělal z Marxe fetiš, aby vyprázdnil jeho myšlení a praxi.

J. Horňáček

Na přelomu října a listopadu jsme opět přerídili ručičky hodiněk z letního času na zimní. Už dlouho se mluví o tom, že změna času nemá ve 21. století vliv na úspory energií, naopak je technicky a finančně náročná a kromě rozhořčení nad narušováním biorytmu vyvolává problémy hlavně v logistice, v níž tu hodina chybí, tu přebývá: „EN 477 Metropol Berlín–Budapešť bude po příjezdu do stanice Brno hodinu čekat a odjede ve 3:15 SEČ.“ A tak u našich sousedů Polská lidová strana svůj návrh na zrušení zimního času dostala dokonce už ke druhému čtení v dolní komoře parlamentu – navzdory tomu, že je jeho znění v rozporu s nařízeními Evropské unie. V době posouvání hodinových ručiček probíhal na Vysočině festival dokumentárních filmů Ji.hlava, kde se tématu času věnovalo vícero dokumentů. Jedním z nich byl oceněný argentinský Panický záchvat (Ataque de Pánico) o narůstajícím tempu moderního života a potřebě prosadit zpomalení ve státní správě, snížení pracovního nasazení či o vhodnosti zavedení delších přestávek. Jak dokládají sociologové Jiří Šubrt nebo Hana Librová, od doby nahrazení biologického času časem měřeným, mechanickým a společenským, vždy část lidí truchlila po včerejšku. Změna má však své pozitivní poselství – je zastavením zběsilého tempa doby, důkazem arbitrárnosti času. A na rozdíl od sebevražedného adorování tradice, jehož jsme aktuálně svědky v Polsku, nám mile a vlastně neškodně připomíná, že zastavení je důležitý prvek současnosti.

L. Grešáková